

Duurzaamheidseducatie

Groeien en bloeien

Het programma 2008-2011

Groningen, april 2008
Projectgroep NDE

Hoofdstukindeling

	blz.
0. Samenvatting	3
1. Inleiding	
1.1. Aanleiding	6
1.2. Verantwoording	7
1.3. Leeswijzer	8
2. Doelen en resultaten	
2.1. Doelen	9
2.2. Resultaten	10
2.3. Uitgangspunten en randvoorwaarden	11
3. Basisvorming duurzame ontwikkeling	
3.1. Kindertuinen	12
3.2. Relatie met kinderopvang	13
3.3. Tuinen bij de scholen	14
3.4. Stadspark: een vierde kindertuin en meer!	15
3.5. Volkstuinen	16
3.6. Vinkhuizen	16
3.7. Schoolomgeving	16
3.8 AOC Terra	17
3.9. Natuurpaden	17
3.10. Uitleen leskisten en objecten	17
3.11. Kinderboerderijen	18
3.12. Tweede lijnsondersteuning	19
3.13. Wubbo Ockels juniorprijs	20
3.14. Aanvullende initiatieven vanuit de gemeente	21
3.15. Particuliere initiatieven	21
4. Leren voor duurzame ontwikkeling in de wijk	
4.1. Aanbod en uitvoering van het GSP	23
4.2. Aanbod vanuit het duurzaamheidsprogramma	24
4.3. Aanbod en uitvoering vanuit andere gemeentelijke programma's	24
4.4. Aanbod van derden	26
4.5. Communicatie	26

5. Leren voor duurzame ontwikkeling van de stad	
5.1. Haalbaarheidsonderzoek duurzaamheidcentrum	27
5.2. Betrokken partijen	27
5.3. Scenario's	27
5.4. Conclusies	29
6. Regievoering	
6.1. Rol van de gemeente Groningen	31
6.2. Gemeentelijke organisatie of stichting?	32
6.3. Verdeling taken over functies	33
6.4. Huisvesting	34
7. Financiën	
7.1. Toelichting op de begroting: kosten per activiteit	36
7.2. Toelichting op de begroting: incidentele kosten	38
7.3. Overgangsbegroting in 2008	38
7.4. Toelichting op het dekkingsplan: structureel beschikbare middelen	38
7.5. Toelichting op het dekkingsplan: incidentele middelen	39
7.6. Dekkingsvoorstel tekort	39
7.7. Uitvoeringsvarianten	39
8. Samenvatting voorstellen	41

Bijlagen

1. Namenlijst organisaties
2. Kenmerken huidige situatie
3. Projecten en uitleenmateriaal gemeente
4. Beschrijving kinderboerderijen
5. Haalbaarheidsonderzoek duurzaamheidcentrum (separaat)
6. Taken duurzaamheidseducatie
7. Wel of geen stichting?
8. Communicatie

Samenvatting jaarprogramma Duurzaamheidseducatie 2008-2011

Het jaarprogramma duurzaamheidseducatie 2008-2011 is een uitvoeringsprogramma van de gemeente Groningen waarin is aangegeven welke activiteiten er ondernomen worden om de beleving en het ervaren van aspecten van duurzaamheid zoals natuur, milieu en ecologie te vergroten. Dit wordt nagestreefd door de educatieve waarde op deze onderdelen te vergroten. Het beleidsmatige kader is vastgesteld in de raad van 28 november 2007 en vastgelegd in de Kadernota NDE.

Hoofddoelen

Duurzaamheidseducatie wordt op drie niveaus in de stad ingestoken. Het eerste niveau is “de school”. Het doel daarbij is om in ieder geval 60% van de kinderen vijf educatieve natuurervaringen per jaar heeft. Het tweede niveau is “de wijk”. Het doel hierbij is om in de wijken activiteiten uit te voeren op het terrein van duurzaamheid. Hierbij wordt er naar gestreefd om scholen voor voortgezet onderwijs te betrekken. Verder wordt met de activiteiten zoveel mogelijk aangesloten bij het Jaarprogramma Duurzaamste Stad 2008 en het Groenstructuurplan dat voorbereid wordt. De stad is het derde niveau. In eerste instantie is een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd naar de realisering van een duurzaamheidscentrum. Hiermee wordt beoogd een platform te bieden voor uitwisseling van kennis, het halen van informatie en daarmee het vergroten van het bewustzijn ten aanzien van de effecten van keuzes die elke dag gemaakt worden.

Activiteiten

De activiteiten gericht op de “basisvorming duurzame ontwikkeling” focussen zich op het verbreden van het gebruik van de kindertuinen en het inzetten van educatieve medewerkers buiten de kindertuinen. Op die manier kan het bereik van de kindertuinen worden vergroot en kunnen meer kinderen gebruik maken van de voorzieningen. Verder wordt er aangewerkt om bij meer scholen schooltuintjes te realiseren zodat dichtbij school ervaringen kunnen worden opgedaan. Om scholen te ondersteunen in het uitwerken van jaarprogramma's worden netwerken van scholen opgezet die professioneel worden ondersteund. Deze ondersteuningsorganisatie zal ook de makelaarsfunctie gaan vervullen zodat vanuit de vraag passend aanbod kan worden geregeld. Voor de kinderboerderijen worden educatieve programma's ontwikkeld. In samenwerking tussen scholen, wijken en andere organisaties worden projecten uitgevoerd.

Duurzaamheidseducatie op wijkniveau richt zich met name op deelname van wijkbewoners en het leveren van een eigen bijdrage aan het verbeteren van de eigen leefomgeving. De activiteiten zijn gekoppeld aan andere uitvoeringsprogramma's. Het richt zich op de wijkbewoners te betrekken bij inrichting en beheer van delen van het openbaar groen in de wijk. Door de bevordering van het contact en de vergroting van de kennis wordt de betrokkenheid en het respect voor de kwaliteit van de eigen leefomgeving vergroot. Wijkorganisaties en scholen kunnen ieder hun bijdrage leveren aan het beheer en onderhoud.

“Leren voor duurzame ontwikkeling van de stad” richt zich op het bij elkaar brengen van kennis en het beschikbaar stellen van informatie voor zowel burgers als bedrijven. Door het bijeen brengen van kennis kunnen duurzaamheid en innovatie gekoppeld worden wat een extra impuls kan geven aan het realiseren van de duurzaamste stad. Het informeren van burgers en bedrijven is er vooral op gericht eenieder bewust te maken van de keuzemogelijkheden die er zijn en de weg te wijzen om duurzamer te handelen en te investeren.

Participatie is een sleutelbegrip bij het realiseren van de plannen. Zo veel mogelijk scholen, stadjes, bedrijven en instellingen aanmoedigen om mee te doen, door te verbinden en te boeien via communicatie, participatie en educatie.

Wat wordt er geboden?

Er wordt voorgesteld om die uitvoeringsvariant tot uitvoering te brengen, die het best aansluit bij de behoefte van scholen, wijken en andere partijen die betrokken zijn bij het thema. In de huidige situatie is vooral ingezet op een centrale locatie, centrale educatieve activiteiten en drie kindertuinen. In de voorstellen is, voor wat betreft het niveau van de basisvorming duurzame ontwikkeling, het aanbod veel meer decentraal gericht en wordt uitgegaan van de vraagstelling van het veld. Scholen zijn als eerste verantwoordelijk voor het realiseren van kerndoelen op het gebied van natuur- en milieueducatie. Met het aanbod wordt daarom ook aangesloten op de behoefte die scholen hebben om dit goed inhoud te geven en vooral om mogelijkheden te bieden tot het realiseren van natuurbelevingmomenten. Dit leidt tot een inzet op:

1. het tuinenwerk
  - kindertuinen beschikbaar stellen;
  - schoolnabije tuinen realiseren;
  - particuliere initiatieven, zoals bij de volkstuinten Stadspark, ondersteunen;
  - faciliteren aanschaf materialen;
  - educatieve ondersteuning op de kindertuinen en op de scholen inzetten;
  - lesprogramma's ontwikkelen.
2. andere natuurervaringen stimuleren
  - faciliteiten beschikbaar stellen voor excursies e.d.;
  - programma's ontwikkelen die toepasbaar zijn in het groen in de stad;
  - natuurpaden aanleggen;
  - aantal kinderboerderijen uitbreiden;
  - educatief programma op de kinderboerderijen ontwikkelen;
  - informatie toegankelijk maken, zodat gebruik verbreed wordt.
3. tweede lijnsondersteuning
  - ondersteunen scholen en wijken bij realiseren projecten;
  - faciliteiten daarvoor beschikbaar stellen;
  - het beschikbaar stellen van leskisten, objecten en collecties aan scholen en andere geïnteresseerden;
  - het uitlenen van collecties die van het voormalig Natuurmuseum naar het Universiteitsmuseum zijn verplaatst;
  - zorgen voor uitwisseling van kennis en projecten tussen scholen.

Op wijkniveau wordt vooral ingezet op:

- de functie van de groene gebieden in de stad versterken door educatief aanbod te ontwikkelen voor zowel de wijk als scholen;
- participatie van wijken en daarbinnen de samenwerking met scholen vergroten bijvoorbeeld door gezamenlijke projecten in de wijk uit te voeren;
- activiteiten uit de programma's Duurzaamste Stad 2008 en GSP in samenhang met activiteiten vanuit duurzaamheidseducatie organiseren.

Op het stedelijk niveau is gekozen om samen met een aantal partners in de stad een duurzaamheidscentrum op te zetten. Voorwaarde om hier in te stappen is dat het initiatief door meerdere partijen financieel gedragen wordt. Na vijf jaar zou het functioneren van het

duurzaamheidscentrum geëvalueerd dienen te worden en aan de hand van deze evaluatie een besluit genomen worden over het al dan niet continueren van het centrum.

Organisatie en financiën

Om het programma duurzaamheidseducatie uit te kunnen voeren en de regie erop uit te kunnen oefenen is een uitvoeringsorganisatie nodig. Deze is er momenteel nog niet. Een deel van de werkzaamheden wordt tot 1-7-2008 uitgevoerd vanuit het voormalige Natuurmuseum. Om te komen tot de inrichting van de nieuwe organisatie en de invulling van de vacatures daarbinnen zal een uitvoeringsplan worden opgesteld. De uitvoering van alle onderdelen van het programma leidt tot een overschrijding van het beschikbaar gestelde budget oplopend tot een structureel tekort van 250.000,- in 2011. Toch willen we voor onze ambitie gaan. De komende jaren, in 2009 en 2010, lossen we het tekort (in totaal 90.000), incidenteel op uit het rekeningresultaat 2007. In die periode willen we de oplossing van het structurele tekort onderzoeken, gekoppeld aan een evaluatie over twee jaar.

Samen werken en samenwerken

Om met duurzaamheidseducatie grote groepen in de samenleving te kunnen bereiken is het noodzakelijk om samen te werken met veel partijen. Ook uitwisseling van kennis en kunde tussen partijen is daarbij nodig. Op die manier kan ook het beste en het meest effectief gebruik worden gemaakt van hetgeen door partijen ontwikkeld is. Dit betekent een duidelijke regie vanuit de gemeente op de uitvoering van het programma en het stimuleren en waar nodig faciliteren van partijen om elkaar op te zoeken. We gaan samen met anderen aan de slag, zoals de scholen, de wijken, natuurorganisaties en bedrijven. We verwachten dat we met concrete projecten en programma's, in samenwerking met andere partijen ook vanuit de duurzaamheidseducatie een bijdrage kunnen leveren om van Groningen de duurzaamste stad te maken.

Evaluatie

Elk jaarprogramma duurzaamheidseducatie loopt van schooljaar tot schooljaar. Jaarlijks zal een concreet jaarprogramma worden opgesteld. Eenmaal per jaar zal het programma met de gebruikers en andere betrokken partijen worden geëvalueerd om te bezien waar bijsturing op werkwijze, de invulling van de rol van de gemeente, de vorm en de inhoud van het programma gewenst is. In deze planperiode zal tweemaal per jaar de raad over de voortgang worden geïnformeerd. Voorgesteld wordt eind 2010 een uitgebreide evaluatie te houden zodat een eventuele bijsturing naar het opstellen van een programma, de uitvoeringsorganisatie en de begroting voor een volgende periode in de tijd kan worden gerealiseerd.

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1. Aanleiding

Grote groepen kinderen komen steeds minder in contact met de natuur. Hierdoor verandert bij die groep ook de beleving van de natuur. Er ontstaat minder gevoel voor de natuur en voor het behoud en duurzaam in stand houden ervan. Daarnaast wil Groningen voorop lopen wat betreft duurzaamheid: in 2025 staat Groningen in Nederland bekend als de duurzaamste stad van het land. Natuur- en duurzaamheidseducatie (NDE) spelen daarin een cruciale rol. Om het doel te realiseren zal die rol anders ingevuld dienen te worden dan tot nu toe is gebeurd. Belangrijk aspect daarbij is in ieder geval dat er meer vraaggestuurd gewerkt gaat worden. Meer naar buiten gericht, gebruikmakend van de mogelijkheden die de directe woon- en schoolomgeving biedt. En gebruik maken van het grote aanbod van vele partijen en van de kennis en leergierigheid op de scholen. Groningen wil een integrale benadering van het duurzaamheidsbeleid en natuur- en milieueducatie.

De raad heeft op 28 november jl. ingestemd met de “Kadernota Natuur- en Duurzaamheidseducatie” met als ondertitel “Actief, zichtbaar, door duurzame samenwerking”. De eerste stap is nu uitvoeringsprogramma’s voor de periode 2008 – 2011 te ontwikkelen, op een drietal niveaus te weten:

- A. Ecologische basisvorming (niveau van de *school*);
- B. Leren voor leefbaarheid ofwel leefbaarheid in de wijk (niveau van de *wijk*);
- C. Leren voor duurzame ontwikkeling (niveau van de *stad*).

In december 2007 is door de raad de nota Duurzaamste Stad 2008 aangenomen. In die nota is ook een duidelijk begrippenkader aangegeven met betrekking tot duurzaamheid. Omdat het begrip duurzaamheid daarbij zeer breed is neergezet, zijn ecologie en natuur een onderdeel van het begrip duurzaamheid geworden. In het vervolg van deze nota zal hierbij aangesloten worden zodat in het vervolg gesproken zal worden van “duurzaamheidseducatie” in plaats van “natuur- en duurzaamheidseducatie”. De hiervoor aangegeven driedeling wordt als volgt.

- A. Basisvorming duurzame ontwikkeling (niveau van de school);
- B. Leren voor duurzame ontwikkeling in de wijk;
- C. Leren voor duurzame ontwikkeling van de stad.

In andere programma’s zoals Groenstructuurplan en Duurzaamste stad 2008 zijn allerlei projecten opgenomen. Een deel van deze projecten kan ook onder de noemer van duurzaamheidseducatie worden gebracht. Bij duurzaamheidseducatie staat naast het inhoudelijke aspect het educatieve aspect van het programma centraal. Het gaat daarbij om leren, bewust ervaren, ontdekken en beleven.

Ook landelijk wordt onderkend dat er meer geïnvesteerd moet worden in duurzaamheidseducatie. Onderkend wordt dat jongeren steeds minder natuurbelevingservaringen hebben en dat de band tussen natuur, leefomgeving en de jongeren versterkt moet worden. Het kabinet heeft medio februari 2008 een nota “Kiezen, leren, meedoen” aangenomen met voorstellen hiertoe. Om uitvoering te geven aan de nota is aanvullend € 20 miljoen beschikbaar gesteld.

1.2. Verantwoording

Vanaf het besluit van de gemeenteraad van 28 november 2007 is er gewerkt aan het opstellen van een uitvoeringsprogramma duurzaamheidseducatie en het opzetten van een uitvoeringsorganisatie per 1-7-2008. De raad heeft met het genomen besluit en de aanvaarde moties duidelijk een richting aangegeven op welke wijze het programma deels ingevuld dient te worden en de wijze waarop het tot stand dient te komen. Om te komen tot het benodigde en ook gewenste draagvlak is gesproken met een groot aantal vertegenwoordigers van instellingen. De namen van deze organisaties en instellingen zijn in bijlage 1 opgenomen. Ook binnen de gemeentelijke organisatie heeft veel afstemming plaats gevonden met medewerkers van alle betrokken diensten Verder is met alle medewerkers van de tuinen en een aantal medewerkers van het Natuurmuseum gesproken.

Om de duurzaamste stad te worden is het noodzakelijk dat in al het handelen vanuit de gemeente de vraag aan de orde wordt gesteld in welke mate voorstellen op allerlei terrein bijdragen aan het verwezenlijken van deze doelstelling. Dat betekent ook dat we binnen de gemeente van elkaar moeten weten op welke wijzen bijdragen vanuit de verschillende diensten worden geleverd en er voor zorg dragen dat deze inspanningen goed op elkaar aangesloten zijn. Om dit proces te ondersteunen en inzichtelijk te maken, wordt voorgesteld om in elk college- en raadsvoorstel een paragraaf op te nemen, waarin wordt opgenomen in hoeverre het voorgestelde besluit een bijdrage levert aan het realiseren van de beoogde doelstelling “Groningen, Duurzaamste Stad”.

Nadat de rapportage is opgesteld, heeft er op 18 maart 2008 een presentatie plaats gevonden voor de raadscommissie. Bij deze presentatie zijn ook een aantal scholen, het IVN en de leden van de klankbordgroep voor het haalbaarheidsonderzoek duurzaamheidscentrum uitgenodigd.

De rapportage is tot stand gebracht door de projectgroep duurzaamheidseducatie. In deze projectgroep zijn de drie diensten vertegenwoordigd die in belangrijke mate betrokken zijn bij de uitvoering van het programma duurzaamheidseducatie. De samenstelling van de projectgroep is als volgt:

Hans van Mossevelde (projectleider OCSW)

Dieuwke van der Wal (OCSW)

Fred Assen (OCSW-Natuurmuseum)

Jaap Hut (MD)

Wieteke de Boer (ROEZ)

Wout Veldstra (ROEZ)

Michiel Bal (Communicatie)

Wietske Veenstra (OCSW-MAC)

Sturing vanuit de diensten geschiedde via een stuurgroep. Hierin zijn de directies van de betrokken diensten vertegenwoordigd:

Mieke Kortbeek (voorzitter, MD)

Marijke Gelling (MD)

Joke Cuperus (ROEZ)

Saskia van der Tuuk (OCSW)

1.3. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 van deze rapportage zijn de doelstellingen die beoogd worden met duurzaamheidseducatie opgenomen. Deze zijn deels afgeleid van de kadernota. Verder zijn in dit hoofdstuk de uitgangspunten en randvoorwaarden voor het uitvoeringsprogramma en de uitvoeringsorganisatie aangegeven. Deze zijn gerelateerd aan de kadernota en de bespreking in de raad van 28 november 2007. In hoofdstuk 3 zijn de voorstellen met betrekking tot de basisvorming duurzame ontwikkeling aangegeven. In hoofdstuk 4 en 5 zijn de voorstellen ten aanzien van “leren voor duurzame ontwikkeling in de wijk” respectievelijk “leren voor duurzame ontwikkeling van de stad” opgenomen. Hoofdstuk 6 gaat over de organisatie van de uitvoeringsorganisatie en in hoofdstuk 7 zijn de financiële consequenties van de uitvoering van het programma uitgewerkt. In hoofdstuk 8 is een samenvatting opgesteld van alle voorstellen.

Hoofdstuk 2: Doelen en resultaten

2.1. Doelen

Groningen ambieert in 2025 de duurzaamste stad van Nederland te zijn. Deze doelstelling is verwoord in de nota “Duurzaamheid”. Deze hoofddoelstelling wordt niet alleen gerealiseerd door uitvoering van het project duurzaamheidseducatie. Het realiseren en zorgen dat het educatieve aspect voldoende aan bod komt is in feite een onderdeel van het programma duurzaamheid.

Met het neerzetten van “Groningen, Duurzaamste Stad” heeft de raad een duidelijke ambitie uitgesproken. Deze ambitie leeft in de stad. Het is merkbaar aan de betrokkenheid vanuit allerlei geledingen bedrijfsleven, wijken, scholen en instellingen in de stad. Het realiseren van deze ambitie vraagt om vernieuwing. Immers de geijkte paden bewandelen zal niet vanzelf leiden tot een meer duurzame samenleving. De verwachtingen die er leven in de stad zijn hoog gespannen. Men verwacht nieuw elan en het durven loslaten van het bekende en vertrouwde. Een op educatie gericht uitvoeringsprogramma dat geen ruimte laat om het nieuwe te ontwikkelen, zal met weinig enthousiasme begroet worden. Participatie van alle betrokkenen is wezenlijk voor het slagen in het realiseren van de ambitie. Dit zal dan ook krachtig ondersteund moeten worden.

Pas als de verbinding met mensen er is, krijgt “groen” een belevingswaarde. Indien er geen betrokkenheid is, is er alleen maar groen en wordt de waarde als beperkt ervaren. Dat betekent dat de burger gezocht moet worden en dat deze geraakt dient te worden, pas dan wordt het iets van zichzelf. Duurzaam wordt het als er evenwicht is met de omgeving. Het gaat om mensen kennis te laten maken met onder andere natuur, milieu en hun eigen leefomgeving. Met duurzaamheidseducatie wordt een bijdrage geleverd aan meer begrip en respect voor de natuur en mensen te stimuleren om natuur en milieu mee te nemen in de afwegingen in hun dagelijks handelen.

Voor de te onderscheiden uitvoeringsprogramma's binnen het project duurzaamheidseducatie zijn verschillende doelen bepaald. Het verwezenlijken van deze doelen dient een bijdrage te leveren aan het realiseren van het hiervoor aangegeven hoofddoel. Per uitvoeringsprogramma zijn afzonderlijk doelstellingen geformuleerd. De onderstaande inhoudelijke doelstellingen zijn gerelateerd aan de planperiode van het nu te ontwikkelen programma voor duurzaamheidseducatie. Dat betekent dat de doelstellingen gerealiseerd dienen te zijn uiterlijk ultimo 2011. Om het succes van de inzet te kunnen meten, zullen uiteraard gegevens vastgelegd moeten worden en zal er (tussentijds) over gerapporteerd moeten worden.

A. *Basisvorming duurzame ontwikkeling.*

Zestig procent van alle kinderen in de leeftijdscategorie van 2 tot en met 14 jaar heeft per jaar minimaal vijf educatieve natuurervaringen. Een educatieve natuurervaring is een bewuste ervaring van een kind in contact met de natuur (flora en fauna).

NB 1 Momenteel wordt slechts 15% van de kinderen bereikt!

NB 2 Vanaf het schooljaar 2009 -2010 worden voor de doelgroep 0-4 jarigen specifieke, nieuwe activiteiten ontwikkeld respectievelijk uitgevoerd.

B. *Leren voor duurzame ontwikkeling in de wijk*

1. In ieder geval in twee wijken vijf activiteiten (projecten dan wel doorlopende initiatieven) met buurtbewoners uitgevoerd.

2. In minimaal twee wijken zijn de komende drie jaren voorbeelden voor wijkinitiatieven (openbaar groen, vuil, energie, leefbaarheid).
3. In alle andere wijken worden/zijn één of meer activiteiten uitgevoerd dan wel gestart.
4. In alle stadsdeelprogramma's worden concrete plannen opgenomen op het gebied van duurzaamheidparticipatie.
5. Zestig procent van de leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs (14-17 jaar) heeft per jaar meegedaan met een project met betrekking tot duurzaamheid.

Bovenstaande doelstellingen moeten leiden tot de hierna aangegeven effecten die verwoord zijn in de kadernota NDE.

- In de wijken is een inspirerende, natuurlijke leefomgeving gecreëerd.
- De binding van bewoners met de natuur in de eigen leefomgeving is versterkt.
- Scholieren en bewoners zien de natuur als een deel van hun natuurlijke leefmilieu, zij hechten hieraan waarde en dragen er zorg voor.
- Bewoners zijn bewuster geworden van het effect van hun eigen handelen op de leefomgeving en duurzaamheid.
- Bewoners zijn meer betrokken bij hun directe leefomgeving.

C. *Leren voor duurzame ontwikkeling van de stad*

In het eerste kwartaal van 2008 is een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheid tot het realiseren van een duurzaamheidscentrum. In vervolg op de resultaten van dit onderzoek zullen nadere doelen met betrekking tot “leren voor duurzame ontwikkeling van de stad” worden geformuleerd. Het duurzaamheidscentrum zal een bijdrage moeten leveren aan een verdere duurzame ontwikkeling van de stad. Hiertoe zullen burgers, bedrijven en instellingen:

- meer bewust gemaakt dienen te worden van de effecten van keuzes die zij maken en kunnen maken;
- betrokken dienen te worden bij het samenwerken om van de stad een meer duurzame samenleving te maken;
- een handelingsperspectief geboden dienen te worden zodat zij ook ervaren dat zij invloed op die duurzame stad kunnen uitoefenen.

Deze doelstellingen moeten leiden tot meer draagvlak voor duurzaam en maatschappelijk verantwoord ondernemen en leven.

2.2. Resultaten

Het project duurzaamheidseducatie moet leiden tot besluitvorming in de raad van 28 mei 2008. Daartoe moeten de volgende resultaten opgeleverd worden:

1. jaarprogramma duurzaamheidseducatie 2008-2009, welk aanbod ligt er voor het schooljaar 2008-2009;
2. uitvoeringsprogramma duurzaamheidseducatie 2008-2011, wat gaat er in die periode ontwikkeld worden;
3. voorstellen voor een uitvoeringsorganisatie duurzaamheidseducatie die per 1-8-2008 operationeel is.

2.3. Uitgangspunten en randvoorwaarden

In de kadernota en de bespreking daarvan in de raad en via moties is een aantal randvoorwaarden en uitgangspunten voor de uitvoering meegegeven. Hierna zijn deze verwoord en er is aangegeven in hoeverre het op een specifiek onderdeel van het uitvoeringsprogramma betrekking heeft als dat het geval is.

1. Breng een scheiding aan tussen beleid en uitvoering.
2. Houd de beleids- en uitvoeringsorganisatie zo simpel mogelijk. Dat betekent dus zoveel mogelijk gelijksoortige werkzaamheden concentreren.
3. Uitbesteden is een middel, geen doel!
4. Draag zorg voor draagvlak in het veld over de voorstellen voor het programma in de komende jaren.
5. De gemeente dient in ieder geval de regierol te blijven vervullen. Deze rol dient expliciet te worden gemaakt.
6. Er dient een decentraal vraaggericht aanbod te worden ontwikkeld.
7. Geef aan op welke wijze de gemeente scholen kan faciliteren om een educatief project over energie en duurzaamheid op te zetten.
8. Investerings moeten voornamelijk gericht zijn op het ontwikkelen van relaties, het tot stand brengen van netwerken en in het faciliteren. Zo min mogelijk investeren in stenen.
9. Betrek ook de politiek in de totstandkoming van het programma duurzaamheidseducatie.
10. In 2008-2009 dient er in ieder geval een minimum variant aan aanbod (lees: huidige niveau handhaven) te liggen en operationeel te zijn. Wat niet haalbaar is om al per 1-8-2008 operationeel te hebben, dient in een ontwikkelprogramma (inhoudelijk en voor zover mogelijk financieel) beschreven te worden.
11. Realiseer doorlopende leerlijnen, zowel in de inhoudelijke programma's als in de doorgaande lijn van niveau A naar niveau C
12. Maak een onderscheid tussen de inzet van structurele en incidentele middelen. In de opbouwfase zullen ook andere competenties nodig zijn dan in de periode daarna. Zo zal de benodigde capaciteit voor beleidsontwikkeling minder worden en de capaciteit ten behoeve van de uitvoering zal naar verwachting toenemen.
13. Maak zoveel mogelijk gebruik van het materiaal dat er al ligt. Met andere woorden behoud het goede! Zorg voor het behouden van de deskundigheid en zorg voor een goede toegankelijkheid, ook van datgene dat op de scholen aanwezig is en goed ten behoeve van andere scholen ingezet zou kunnen worden (niveau A)
14. Behoud de tuinen en indien mogelijk zorg al voor enige uitbreiding van de tuinen in die wijken die op dit moment slecht bediend worden (niveau A).
15. Met betrokken partijen met enthousiasme plannen ontwikkelen voor een duurzaamheidscentrum (niveau C).

De punten 3, 5, 6, 7, 12, 13, 14 en 15 zijn afgeleid uit de drie moties die 28 november 2007 in de raad zijn gebracht en vervolgens door de raad zijn aangenomen.

Hoofdstuk 3: Basisvorming duurzame ontwikkeling

De basisvorming duurzame ontwikkeling is vooral gericht op de leerlingen van de basisschoolleeftijd en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. In de bijlage 2 zijn de kenmerken van de huidige situatie per doelgroep beschreven. In dit hoofdstuk wordt het aanbod beschreven waarbij een relatie wordt gelegd met de doelgroepen.

3.1. Kindertuinen

De kindertuinen moeten wat ons betreft een belangrijke rol spelen in de basisvorming duurzame ontwikkeling. Daarnaast is er een behoefte bij scholen om tuinen direct in de omgeving van een school te realiseren. Dat willen we stimuleren en beter faciliteren. Er wordt in samenwerking met de Tuin- en Recreatievereniging Stadspark momenteel gewerkt aan het realiseren van een vierde kindertuin op het complex van de vereniging. Mogelijk worden ook nog andere kindertuinen ontwikkeld, samen met andere partijen in de stad.

Op dit moment bereiken we met het programma op de kindertuinen ongeveer 11% van de leerlingen. Dat vinden wij - mede gezien de kosten die met de kindertuinen gemoeid zijn - onvoldoende, maar met het huidige programma kunnen er niet meer scholen bij. De tuinen zitten vol door het intensieve gebruik van een aantal scholen uit de buurt. Deze scholen zijn uiteraard zeer tevreden over het aanbod van de tuinen. Het betekent voor hen een intensieve, doorlopende leerlijn. De keerzijde is echter dat andere scholen daardoor niet op de kindertuinen terecht kunnen, terwijl de belangstelling er wel is. We willen een aantal dingen doen om het bereik van de tuinen te vergroten. Als eerste willen we het programma van de tuinen anders in gaan richten – minder intensief maken – waardoor er meer kinderen gebruik van kunnen maken. Dat zal door de huidige scholen, die van de tuinen gebruik maken, ervaren worden als een teruggang, maar we kunnen het bereik er aanzienlijk mee vergroten. Ten tweede willen we de educatieve medewerkers anders inzetten, zodat er meer tijd overblijft voor educatieve taken en deze taken ook deels buiten de tuin (in schoolnabije tuintjes of groene plekken) besteed kunnen worden. Op die manier kunnen ook scholen verder weg van de kindertuinen professionele ondersteuning krijgen. Met dezelfde inzet van middelen is dan meer mogelijk. In samenwerking tussen scholen en kindertuinen kan bovenstaande verder worden uitgewerkt.

En als derde willen we het gebruik van schoolnabije tuinen gaan stimuleren en faciliteren. Veel scholen hebben aangegeven hiervoor een voorkeur te hebben. Natuurervaringen kunnen dicht bij school of op andere plekken gerealiseerd worden. Dicht bij school door het aanleggen van schooltuintjes op het schoolplein of in de directe omgeving van de school. In die omgeving kunnen ook natuurpaden uitgezet worden of de omgeving kan gebruikt worden om met een school te onderhouden. In het hierna volgende (3.3) werken we dit verder uit.

Opvallend is dat zowel op de tuinen als op de scholen er veel ideeën bestaan om duurzaamheidseducatie inhoud te geven. Tot nu toe komt dat blijkbaar nog niet goed bij elkaar of waren de faciliteiten onvoldoende om het uit te laten kristalliseren. Hier ligt dan ook een deel van de uitdaging voor de komende periode om te zorgen dat die interactie op gang komt en er een organisatie staat die in staat is daadwerkelijk de scholen en kinderopvang te faciliteren in het uitwerken van de ideeën. Hiertoe zal dus capaciteit beschikbaar voor moeten worden gesteld om deze ideeën tot wasdom te laten komen.

Bij het inrichten van de tuinen en het werken op de tuinen zou meer aangesloten moeten worden op de (natuurlijke) omgeving van de tuin. In Beijum zou bijvoorbeeld nadrukkelijker

samengewerkt kunnen worden met de biologische boerderij die daarnaast ligt. In Helpman zou meer samen te werken zijn met de nabije volkstuinten. Vanuit de tuinen moet ook meer aanbod worden ontwikkeld in samenwerking met de wijk, vensterschool of vensterwijk voor de kinderen uit de wijk. Op die manier kunnen de voorzieningen van de tuin efficiënter gebruikt worden en hebben ze ook na schooltijden een functie in het duurzaamheidsprogramma. Op die manier kan een tuin een multifunctionele rol gaan vervullen. Voorbeelden voor andere activiteiten: gebruik van het gebouw door verenigingen in de wijk, speelvoorzieningen voor de kinderen, natuurpaden over de tuin die toegankelijk zijn buiten de reguliere openingstijden, ontmoetingsplaats voor ouders met kleine kinderen, e.d. Momenteel behoren de tuinen al tot de openbare ruimte maar dat is nauwelijks bekend. Hierdoor komen er nauwelijks spontaan bezoekers de tuinen in. Via voorlichting zou de drempel om de tuin in te stappen al aanzienlijk verlaagd kunnen worden.

Er wordt momenteel gewerkt aan een voorstel voor het bouwen van een nieuw onderkomen op de kindertuin Paddepoel. Dit wordt gedaan in samenspraak met de wijkvereniging. Er wordt nog bekeken of er interesse is bij een van de kinderopvangorganisaties om te participeren. Nu er nieuw gebouwd moet gaan worden zal ook de inrichting en indeling van de tuin in de plannen betrokken worden. De wijk wordt er bij betrokken om de tuin ook meer beschikbaar te stellen voor de wijk. Zo kunnen er specifieke voorzieningen gerealiseerd worden waarvan de wijk gebruik kan maken. Te denken valt aan speelvoorzieningen (natuurlijke inrichting), jeu de boulesbaan, enz. Als de wijk meer betrokken kan worden bij de tuin, zal er ook meer een natuurlijke loop naar de tuin buiten de schooltijden om kunnen plaatsvinden. Gekeken moet dan worden naar de openingstijden van de tuin. Mogelijk met enige vrijwilligers uit de buurt kan die verder verruimd worden. Momenteel lopen de gesprekken met de wijk over een eventueel toekomstig gebruik en de eisen die daar vanuit gesteld worden aan voorzieningen. De bouw en de samenwerking met de buurt kan het komend jaar gerealiseerd worden.

Deels kan het onderhoud op de tuinen door externen gedaan worden. Echter de medewerkers op de tuinen moeten ook weten wat er op de tuin groeit en bloeit. Door toch ook een deel van de tijd met specifiek onderhoud bezig te zijn, blijven ze de tuin ook kennen. Ook vraagt het onderhouden van een educatieve tuin andere professionele vaardigheden dan het regulier onderhouden van een tuin of park. Juist vanuit educatief oogpunt kan het gewenst zijn om een dooie tak aan de boom te laten zitten om te zien wat er mee gebeurt (insecten, zwammen, paddenstoelen). Zo moet er dus op een andere manier gekeken worden. Externen zouden wel het bulkonderhoud kunnen doen, wat geen educatieve betekenis heeft

3.2. Relatie met kinderopvang

Met SKSG zijn inmiddels verschillende gesprekken gevoerd over naschoolse opvang (NSO) op de tuinen. Concreet heeft dat opgeleverd dat SKSG in Beijum en Helpman groepen NSO op de tuinen wil huisvesten. Dit past logistiek en is aanvullend op het werk met scholen op de tuinen. Na schooltijd kan dan een groep kinderen op de tuin opgevangen worden. SKSG heeft aangegeven met wisselgroepen daar te gaan zitten zodat met de groep die daar dan een paar weken opgevangen wordt, een programma gedraaid kan worden op de tuin waarbij de natuurbeleving centraal komt te staan. Voor een deel is er al een invulling van dat programma, op onderdelen zal het passend gemaakt moeten worden aan de omgeving. Dit programma zal in het komende jaar in samenwerking met SKSG verder ontwikkeld worden.

In Beijum zijn geen aanvullende investeringen nodig om daar een groep te huisvesten. In Helpman is enige uitbreiding van het pand noodzakelijk. De verwachting is dat deze ingrepen

beperkt zijn en op korte termijn te realiseren. In Beijum kan dus direct gestart worden met een groep. In Helpman zal dat pas kunnen als de aanbouw gereed is. Dat zal in ieder geval in het komende schooljaar gerealiseerd zijn. De investering zal gefinancierd worden door SKSG. Voor het gebruik van de voorzieningen betaalt SKSG een kostendeckende vergoeding. Indien er behoefte is aan extra ondersteuning op educatief vlak zullen deze kosten ook door SKSG gedragen worden.

SKSG heeft momenteel geen belangstelling voor het plaatsen van een groep op de kindertuin in Paddepoel.

Men is bereid om de eigen speelplekken voor de wijk open te stellen daar waar dat goed mogelijk is. Op deze wijze kan ook weer de verbinding met de wijk worden versterkt. Een probleem bij dit medegebruik is onder meer de eis van het maximaal aanwezige aantal kinderen waar de kinderopvang verantwoordelijk voor is om dit niet te overschrijden. Met SKSG is al afgesproken dat zij in kaart gaan brengen op welke locaties de speelplekken gebruikt kunnen gaan worden door kinderen van de wijk, mits voldaan is aan een aantal randvoorwaarden.

3.3. Tuinen bij de scholen

Naast de drie kindertuinen zijn er al negen scholen die een eigen tuintje hebben dan wel een vorm hebben gevonden om te tuinieren bij de school. Ook veel andere scholen die verder weg liggen van de reguliere kindertuinen hebben te kennen gegeven dat zij behoefte hebben aan tuinieren bij de school. De scholen die wel al kunnen tuinieren in hun directe omgeving of op het schoolplein geven aan dat het hen ontbreekt aan deskundige ondersteuning en gebrek aan materialen. Het speelt vooral bij basisscholen maar ook een paar scholen voor voortgezet onderwijs, met name in het speciaal onderwijs, hebben hier belangstelling voor.

Voorgesteld wordt om bij elke basisschool en school voor speciaal onderwijs die geen of onvoldoende gebruik kan maken van een van de kindertuinen te inventariseren of er behoefte

is aan tuinieren bij de school en vervolgens in kaart brengen wat de mogelijkheden zijn op het schoolplein dan wel de directe omgeving van de school. Op die manier kan rekening worden gehouden met enerzijds de behoefte van de school en anderzijds met de mogelijkheden die de directe omgeving van de school biedt. In overleg tussen de gemeente (ROEZ) en de scholen kan dan een inrichtingsplan en onderhoudsplan worden opgesteld. De scholen worden voorzien in plant- en zaaigoed. Voor een deel zou dit op de kindertuinen gekweekt kunnen worden. Verder zullen er met de scholen afspraken worden gemaakt over educatieve ondersteuning. Een aantal scholen is al bezig plannen hiervoor te ontwikkelen (Hart de Ruijterschool, Vensterschool Schilderswijk, De Starter, 1ste Openbare Montessorischool, Bladergroenschool) en een aantal scholen heeft aangegeven hier wel interesse in te hebben.

Een andere bijdrage die geleverd kan worden aan het vergroten van de ecologische waarde van het schoolplein is het plaatsen van groene daken op bijvoorbeeld fietsenstallingen. Het vergroot de leefkwaliteit en de biodiversiteit. De Vensterschool Hoornse Wijken heeft hier al plannen voor liggen.

3.4. Stadspark: een vierde kindertuin en meer!

Inmiddels is gestart met het aanleggen van een kindertuin op het terrein van de Tuin- en recreatievereniging Stadspark. De verwachting is dat deze in de eerste helft van 2008 operationeel zal zijn. De inrichting van deze tuin vindt plaats in overleg tussen de vereniging en een aantal scholen (Vensterschool Stadspark, Vensterschool Hoornse Wijken en de Van Lieflandschool, Bladergroenschool) die te kennen hebben gegeven de mogelijkheden van deze tuin te willen benutten. Ook wil de vereniging de aangrenzende wijk Buitenhof erbij betrekken, zodat ook zij gebruik van de voorziening kunnen maken. Naast deze tuin in ontwikkeling zijn er andere educatieve mogelijkheden. In het volkstuinengebied is een grote mate van diversiteit van flora en fauna. Dit is in kaart gebracht. Hier zal een educatief programma voor worden ontwikkeld, met enige ondersteuning vanuit de uitvoeringsorganisatie. Verder heeft de vereniging geurbankjes, een vlindertuin, een paddenpoel en de nodige faciliteiten om groepen op te vangen. In overleg met de vereniging zullen nog educatieve programma's worden ontwikkeld dan wel beschikbaar worden gesteld. De tuin is ook toegankelijk in de avonden en in het weekend. Zodoende kan een kind dat op school in de tuin bezig is geweest ook na schooltijd daar bezig zijn. Deze tuin ontstaat vanuit het particuliere initiatief. De tuin zal dan ook organisatorisch anders van opzet zijn dan de bestaande kindertuinen. Educatieve ondersteuning aan kinderen zal deels vanuit de vereniging door vrijwilligers plaatsvinden en deels zal de educatieve ondersteuning zich richten op het trainen van leerkrachten.

Daarnaast zijn er voorbereidingen om een speelbos aan te leggen in het Stadspark alsmede de ingang aan de noordkant weer open te stellen. Hierdoor wordt de ontsluiting van het Stadspark beter en zal naar verwachting de recreatieve waarde nog verder toenemen. Ook kan dan de heemtuin die bij deze ingang gesitueerd is weer in oude glorie hersteld worden.

Niet vergeten moet worden dat het Stadspark een van de grootste bezoekersaantallen in het noorden

kent. Ruim 200.000 bezoekers per jaar. Door een beter aanbod kan een groter deel van deze bezoekers bereikt worden, waardoor de educatieve waarde van het park verder vergroot wordt.

3.5. Volkstuinen

In de paragraaf hiervoor is al aangegeven dat in het complex van de volkstuinen in het Stadspark een kindertuin wordt aangelegd. Landelijk is al enigszins een tendens waar te nemen dat volkstuincomplexen worden omgevormd tot tuinparken. In februari 2008 is daar in het VNGMagazine onder meer aandacht aan besteed. Op die manier kan een leefbare en duurzame omgeving, dichtbij bewoners in de stad gecreëerd worden waaraan iedereen wat heeft. Door natuurlijk en recreatief medegebruik te maken van een volkstuinencomplex kan de biodiversiteit in een wijk worden vergroot alsmede de recreatiemogelijkheden in de wijk. Ook kan een deel van de tuinen gebruikt worden voor groepen kinderen (scholen en kinderopvang).

De achterliggende periode was te kort om met alle verenigingen van volkstuinen gesprekken aan te gaan om te bezien welke mogelijkheden er liggen. Daarom wordt voorgesteld om met alle verenigingen van volkstuinen in de stad gesprekken aan te gaan om te inventariseren welke mogelijkheden er liggen om het gebruik van de tuinen te verbreden.

3.6. Vinkhuizen

Ten aanzien van Vinkhuizen is aangegeven om te bezien in hoeverre het mogelijk is een kindertuin aan te leggen op het terrein of directe omgeving van de kinderboerderij. Op de kinderboerderij is onvoldoende plaats voor een tuin. Als daar de dierverblijven geplaatst zijn is de ruimte feitelijk bezet. Het inrichten en exploiteren van een kindertuin op een zelfde wijze als de huidige kindertuinen is een kostbare zaak. Een nog groter deel van het duurzaamheidsbudget zal dan aan het tuinenwerk besteed worden.

Daarom wordt voorgesteld om ten aanzien van Vinkhuizen niet te streven naar het inrichten van een kindertuin zoals de drie die er al zijn, maar met de betreffende scholen bezien op welke wijze tuinieren bij de school gerealiseerd kan worden. Een mogelijkheid die nog bekeken dient te worden is in hoeverre er mogelijkheden zijn om samen met de volkstuinders een tuin voor kinderen op te zetten, zoals momenteel gebeurt in het Stadspark.

3.7. Schoolomgeving

Naast het tuinieren bij de school hebben met name een aantal scholen voor voortgezet onderwijs aangegeven dat zij wel verantwoordelijk willen zijn voor het beheer en onderhoud van de schoolomgeving of een deel van een park. In dat gebied kunnen projecten opgesteld en gedraaid kunnen worden waarbij naast inhoudelijke doelen ook sociaal maatschappelijke doelen nagestreefd kunnen worden. Scholen stellen zelf voor om dergelijke plannen ook in samenspraak met de wijk op te stellen en op die manier de wijk betrekken bij de school en de school meer de wijk in te laten gaan. Ook hier is wel enige deskundige ondersteuning nodig. Dat zou geleverd kunnen worden vanuit beheer alsook uit de educatieve hoek. Verder zullen scholen ondersteund moeten worden met het ter beschikking hebben van gereedschappen.

Om dit te kunnen realiseren wordt voorgesteld om in het schooljaar 2008-2009 met vier scholen die hieraan mee willen doen te starten en elk jaar weer drie nieuwe scholen toe te voegen. Met elke school kan dan de schoolomgeving in kaart worden gebracht en bekeken worden welke ondersteuning (expertise, materialen, gereedschappen, e.d.) er benodigd is (CSBO Kimkiel, Belcampo College, Röling College).

Op die manier kan er tussentijds geëvalueerd worden en gezien worden op welke wijze draaiboeken dienen te worden aangepast.

3.8. AOC Terra college

Het AOC Terra College is op verschillende manieren een interessante partner. Aan de ene kant kunnen zij stagiaires leveren voor onderhoud op de tuinen en dierverzorging op de kinderboerderijen en leerlingen die groepen kinderen begeleiden en met de basisschoolleerlingen een educatieve les doen. Daarnaast heeft het AOC Terra een interessante collectie dieren, die weer bezocht kunnen worden door groepen leerlingen van de basisscholen dan wel de kinderopvang. Ook hier kunnen educatieve programma's aan gekoppeld worden. Deze zullen deels nog ontwikkeld moeten dan wel aangepast moeten worden. Met het AOC wordt momenteel gesproken over de praktische invulling hiervan.

3.9. Natuurpaden

Vanuit het Natuurmuseum wordt in samenwerking met IVN, Landschapsbeheer Groningen en de Nassauschool het project Buitenlokaal ontwikkeld. Het gaat om het uitzetten van een natuurpad in het Noorderplantsoen. Het materiaal dat hiervoor ontwikkeld wordt kan gebruikt worden door alle andere scholen die dat pad willen lopen in het Noorderplantsoen. Ook kan het materiaal door andere scholen gebruikt worden om na modificaties te gebruiken op andere locaties in de stad. De educatieve medewerkers zouden de scholen kunnen ondersteunen bij het omvormen van het materiaal. Voorgesteld wordt dat een deel van de tijd van de educatief medewerkers beschikbaar wordt gesteld om dit soort werkzaamheden te verrichten.

Ook anders scholen zijn al bezig om plannen voor te bereiden Zo is de Bekenkampschool bezig met plannen voor een natuurpad langs het schoolplein. Zij voert dit plan uit voor een deel met subsidies van de Stichting VTB. Ook de Vensterschool De Starter heeft allerlei plannen voor het ontwikkelen van natuur- en duurzaamheidspaden, die via het internet beschikbaar worden gesteld aan derden en waarbij ook lesmateriaal beschikbaar is. Voorgesteld wordt dat vanuit de gemeentelijke organisatie scholen ondersteund worden om dergelijke projecten te ontwikkelen en ondersteuning wordt gegeven bij de planvorming en waar mogelijk bij de uitvoering ervan.

Natuur is er in feite overal, ook in de stad, ook op de Grote Markt. Het gaat er om die zichtbaar te maken zodat die ook bewust ervaren kan worden. Lesprogramma's kunnen daarbij ondersteund worden door bijvoorbeeld nestkasjes te plaatsen.

3.10. Uitleen leskisten en objecten

Vanuit het Natuurmuseum werden al vele jaren leskisten en objecten uitgeleend aan scholen ter ondersteuning van lessen dan wel projecten die op de scholen uitgevoerd worden. Ook was er materiaal ter ondersteuning van exposities. In de kadernota is al aangegeven dat bij het bezoekerscentrum Beijum het beschikbaar stellen en houden van de educatieve collectie en middelen georganiseerd wordt. Ook materiaal dat bij het Universiteitsmuseum wordt onder gebracht zal onder bepaalde condities door scholen via het bezoekerscentrum geleend kunnen worden.

Uit cijfers van de periode oktober 2006 tot en met december 2007 blijkt dat er 115 uitleningen hebben plaatsgevonden. Slechts 12 scholen in de stad Groningen hebben materialen geleend. Voor het overige werd geleend door scholen uit de provincie en zelfs van buiten de provincie. Ook natuurorganisaties maakten soms gebruik van het beschikbare materiaal. Uit gesprekken met de scholen blijkt dat ondanks de inspanningen vanuit het NM lang niet alle scholen

bekend waren met het aanbod en de mogelijkheden. Een andere barrière voor scholen om geen leskisten e.d. te gebruiken was het vervoer ervan. Om dit laatste probleem op te lossen zijn inmiddels gesprekken gevoerd met Biblionet, die het verkeer van boeken en materialen tussen de filialen van de bibliotheek verzorgt, om te bezien onder welke condities zij het vervoer van leskisten en objecten in hun rittenplan kunnen opnemen. Het kan op die manier makkelijker voor scholen worden gemaakt om te lenen en er wordt efficiënter gebruik gemaakt van vervoersfaciliteiten. Ook dat levert weer een bijdrage aan een duurzamere samenleving.

Het aanbod aan materiaal in de vorm van objecten en leskisten dient de komende tijd kritisch beschouwd te worden en waar nodig gesaneerd dan wel aangepast aan de eisen die door scholen gesteld worden. Ook zal bekeken worden of het zinvol is om te komen tot een aanbod voor de kinderen in de peuter leeftijd, zodat er aanbod is voor kinderen in de leeftijd van 2-15 jaar.

Een aantal objecten uit de huidige collectie zullen worden opgeslagen bij het bezoekerscentrum. Een deel van de objecten zal op de tuinen worden neergezet zodat het daar direct in de lessen op de tuinen meegenomen kan worden. Indien de kindertuin in het Stadspark gerealiseerd is, zal in overleg met de betreffende vereniging van volkstuinders bekeken worden welke educatieve materialen ter beschikking worden gesteld. In bijlage 3 is het uitleenmateriaal dat beschikbaar is opgenomen. Ook zijn de projecten waarvoor educatief materiaal aanwezig aangegeven. De bijlage is nog aangevuld met het overzicht van de vervreemdingen vanuit het Natuurmuseum. Hieruit blijkt ook welk deel van de verzameling naar het Universiteitsmuseum is gegaan.

3.11. Kinderboerderijen

Van oudsher worden kinderboerderijen gezien als voorzieningen waarmee een bijdrage geleverd wordt aan het algemene welzijn van mensen. Het bewustzijn dat kinderboerderijen bezoekers in contact brengen met dieren, natuur en milieu en een belangrijke educatieve maar ook recreatieve functie vervult, leidde in de jaren '80 tot een forse toename van het aantal kinderboerderijen in Nederland. Zo ook in Groningen. Een beschrijving van de aanwezige kinderboerderijen is als bijlage 3 van deze nota opgenomen. Kinderboerderijen worden vooral bezocht door ouders met hun (kleine) kinderen. Vandaar dat het een goede voorziening is om in te steken voor educatieve programma's gericht op kinderen vanaf 2 jaar. Deze educatieve mogelijkheden worden momenteel nog maar ten dele benut. Uit gesprekken met betrokkenen is gebleken dat een uitbreiding van deze educatieve functie toegejuicht wordt.

Momenteel ontbreekt op de kinderboerderijen een voorziening om grote groepen kinderen te kunnen ontvangen. Indien scholen en kinderopvang structureel gebruik willen maken van een educatief aanbod, zullen er ook enige voorzieningen dienen te zijn. Dit hoeft niet altijd op het terrein van de kinderboerderij zelf te zijn. Bij de kinderboerderij Stadspark kan mogelijk bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van clubhuizen van voetbalverenigingen die in de buurt liggen. Dit zal eerst nog met de betrokken verenigingen besproken moeten worden.

Nu vanuit duurzaamheidseducatie een inhoudelijke visie op de rol van de kinderboerderijen wordt gevraagd, is het gewenst om ook de huidige organisatiestructuur tegen het licht te houden. Twee kinderboerderijen, Eelderbaan en Beijum, zullen in 2008 starten onder beheer van Stichting de Zijlen. Voor de gemeente is de Zijlen een geschikte organisatie omdat zij al ervaring hebben met het beheer van kinderboerderijen in de provincie Groningen. De

Beestenborg en Minerva worden door vrijwilligers beheerd. Er is met hen gesproken over de mogelijkheid om de exploitatie en het beheer van beide kinderboerderijen onder te brengen bij een professionele stichting zoals de Zijlen. De vrijwilligers zien op dit moment geen aanleiding om met de Zijlen te gaan samenwerken. De Beestenborg en Minerva zullen dan ook vooralsnog door vrijwilligers beheerd blijven

Ten aanzien van de kinderboerderij Stadspark wordt voorgesteld om de organisatie van deze boerderij te koppelen aan de uitvoeringsorganisatie duurzaamheidseducatie, zodat er sprake is van een uniforme aansturing op het gebied van de educatie en de exploitatie en het beheer van de kinderboerderijen. Bij de evaluatie in 2010 kan dan ook de positie van de kinderboerderij Stadspark meegenomen worden en mede bezien worden in het licht van alle andere ontwikkelingen in het Stadspark.

3.12. Tweede lijnsondersteuning

Het doel van de tweede lijnsondersteuning is dat scholen (BAO en VO) ondersteund en gefaciliteerd worden in het realiseren van de kerndoelen op het gebied van natuur- en duurzaamheid. Deze vorm van ondersteuning richt zich met name op het ontwikkelen van netwerken van scholen, zodat kennis en ervaring met elkaar gedeeld kan worden, ondersteuning bij het opnemen van projecten en programma's in het jaarprogramma van de school, het verder vergroten van vaardigheden van leerkrachten bij het uitvoeren van projecten en het enthousiasmeren van schoolteams. Waar de eerste lijnsondersteuning vooral gericht is op het kind of de leerling richt de tweede lijnsondersteuning zich voornamelijk op de begeleider/leerkracht.

Scholen, kinderopvang, e.d. hebben behoefte aan de uitvoering van concrete projecten. De tweede lijnsondersteuning faciliteert het proces en laat de ruimte aan de scholen/kinderopvang om zelf vorm en inhoud aan de projecten te geven. Wel zal er ondersteuning worden geboden in de vorm van het aanbieden van materialen, ideeën, het opzetten van een scholennetwerk en dit faciliteren zodat scholen onderling ook kennis, ideeën e.d. kunnen uitwisselen. In een dergelijk netwerk van scholen wordt ook bevorderd dat scholen meer gebruik gaan maken van elkaars kracht (deskundigheid van leerkrachten en ervaringen) en deze gaan uitwisselen.

Ook kunnen voor scholen specifieke vragen worden uitgezocht, zodat scholen niet zelf op zoek hoeven in een wereld waar zij vaak niet voldoende inzicht in hebben. In feite gaat het daarbij om een soort makelaarsfunctie waarbij vraag en aanbod aan elkaar gekoppeld kunnen worden. Waar gewenst door scholen/kinderopvang kan de organisatie in contact worden gebracht met eerste lijnsondersteuners, bijvoorbeeld om een educatieve excursie te organiseren.

Een voorbeeld van een project dat in samenspraak met onder meer NM, IVN en de Milieufederatie Groningen is gestart, is WIN Energie. Het project heeft tot doel te komen tot energiebesparing, milieubewustwording en een verbetering van het binnen klimaat in de klas.

Voor de uitvoering van de tweede lijnsondersteuning is inzicht in het aanbod van instellingen nodig. Ook is het noodzakelijk te participeren in een netwerk waarin deskundigen uit andere organisaties zoals de terreinbeheerders, landschapsbeheer, lerarenopleidingen, schoolondersteuning organisaties en milieuorganisaties.

Een vraaggerichte ondersteuning van het onderwijs op het gebied van organisatie, planning, pedagogiek, didactiek en implementatie is hierbij nodig. De taal van scholen en kinderopvang

moet gesproken worden. Vaardigheden om leerkrachten te trainen zijn noodzakelijk naast de inhoudelijke kennis en de kennis van het netwerk op het gebied van natuur en duurzaamheid, zodat een grote mate van diversiteit aan onderwerpen zoals energie, afval, de eigen schoolomgeving, cultuurhistorie en natuur in de stad aan bod kunnen komen.

Het IVN heeft op dit gebied al zeer veel ervaring opgedaan met het zogenaamde Drentse model. De methodiek is volgend op de school en geeft invulling aan de ondersteuning van een schoolteam en een scholennetwerk. Het IVN functioneert in een netwerk met andere grote organisatie, zoals Milieufederatie Groningen, Landschapsbeheer Groningen, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Groninger Landschap. Deze organisaties hebben vaak ook weer afspraken gemaakt met andere organisaties die sterk zijn in het uitvoeren van projecten zoals de Natuurschool in Groningen. Met elkaar hebben zij afspraken gemaakt om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen. Het IVN heeft hierin een leidende rol waar het gaat om het invullen van de educatieve functie richting onderwijs en kinderopvang. Voorgesteld wordt in het komende schooljaar twee netwerken (ongeveer 10-15 scholen per netwerk) op te gaan starten en het IVN hiervoor vragen om een plan van aanpak op te stellen. Voorwaarde hierbij is dat de invulling van de rol van IVN goed afgestemd dient te worden op de taak en rol van de educatief medewerkers van de gemeente en dat IVN een rol kan spelen bij het verder professionaliseren van het werk op de kindertuinen. Na een jaar kan dan een evaluatie plaatsvinden en besloten worden op welke wijze daarna verder inhoud en vorm zal worden gegeven aan de tweede lijnsondersteuning. Het voordeel van deze uitbesteding is dat niet binnen de nieuwe organisatie de kennis hoeft te worden opgebouwd en worden bijgehouden. Dit kost veel tijd die vervolgens niet beschikbaar is om aan ondersteuning van scholen te besteden.

3.13. Wubbo Ockels juniorprijs

De Stichting Wubbo Ockels Prijs (WOP) heeft tot doel personen, ondernemingen en instellingen die een band hebben met Groningen uit te nodigen en uit te dagen een uitzonderlijke prestatie te leveren op het gebied van de natuurwetenschappen of techniek. De prestatie hoeft niet noodzakelijkerwijs van wetenschappelijke aard te zijn. Bijzondere praktische uitvindingen en technische innovaties komen ook in aanmerking. Steeds meer komt de nadruk te liggen op technische innovaties die een bijdrage leveren aan duurzaamheid. De laatste twee jaren is de prijs dan ook gegaan naar dergelijke vindingen. Deze prijs bestaat inmiddels 26 jaar. Sinds 2004 is er ook een Wubbo Ockels Juniorprijs ingesteld. Deze is erop gericht om leerlingen uit het basisonderwijs en voortgezet onderwijs te stimuleren en om na te denken over duurzame energie. De prijsvraag wordt eenmaal per twee jaar gehouden. In samenwerking met scholen wordt een prijsvraag uitgezet met een competitief element. Momenteel doen 11 basisscholen en 10 scholen voor voortgezet onderwijs mee. Het prijzengeld wordt door de gemeente beschikbaar gesteld. Ook ondersteunt de gemeente de Stichting bij het organiseren van de (junior)prijs en het verzorgen van PR. Beide prijzen zijn gericht op stad en regio.

Voorgesteld wordt de ondersteuning aan de stichting te continueren. Dat betekent dat de juniorprijs ondersteund zal worden bij het organiseren van bijeenkomsten door een van de medewerkers op het gebied van NDE. Naar schatting gaat het op een tijdsbesteding van 26 dagen om het jaar. Waar nodig zal beleidsmatige ondersteuning vanuit OCSW gegeven worden. Hiervoor zijn ongeveer 20 dagen per twee jaar voor nodig (opgave Stichting Wubbo Ockels Prijs). De afdeling Communicatie van OCSW zal op een zelfde wijze als de laatste

jaren ondersteunen ten aanzien van de PR en promotie. Ten aanzien van de seniorprijs zal de ondersteuning vanuit de bestuursdienst plaatsvinden, zoals dat nu ook al geregeld is.

3.14. Aanvullende faciliteiten vanuit de gemeente

De ondersteuning aan scholen kan soms ook in zeer eenvoudige middelen gezocht kunnen worden. Bijvoorbeeld door het beschikbaar stellen van zaai-, plantgoed en planten. Deze zouden deels op de kindertuinen gekweekt kunnen worden en vervolgens aan scholen beschikbaar kunnen worden gesteld. Andere mogelijkheden zijn om nestkastjes te plaatsen voor de vogels die in de buurt leven. Dit kan in samenwerking tussen wijk en school uitgevoerd worden om deze in de wijk te gaan plaatsen. Eenvoudig en erg tot de verbeelding sprekend is het plaatsen van een nestkastje tegen de school en daar een webcam in plaatsen zodat het gebroed in de klassen gevolgd kan worden. Door bijvoorbeeld het plaatsen van nestkastjes wordt de biodiversiteit gestimuleerd en wordt er direct gewerkt aan het vergroten van het bewustzijn dat de natuur heel dichtbij is, in je eigen directe leefomgeving.

Vanaf half april zal er weer een schaapskudde door de stad trekken om de bermen te onderhouden. De herder en schapen zijn onder andere geselecteerd op de bereidheid om mee te werken aan educatieve programma's. Deze zullen door OCSW en Stadsbeheer nog worden vormgegeven.

De inrichting van De Wende in het noordwesten van de stad is een goed voorbeeld van samenwerking tussen wijk, peuterspeelzalen en kinderopvang. Het is een participatieproject waarbij wordt gekeken naar de mogelijkheden om gezamenlijk het terrein rondom de gebouwen van de verschillende instellingen in te richten als natuurlijk speelterrein. Begin maart 2008 is het natuurlijk spelen bij een aantal scholen onder de aandacht gebracht. Dit leidde meteen tot concrete hulpvragen voor ondersteuning bij ontwerp en inrichting van schoolpleinen. Stadsbeheer en OCSW moeten nog nadere afspraken maken over de ondersteuning en uitvoering ervan.

3.15. Particuliere initiatieven

Er is een groot aanbod van allerlei instellingen van diensten, projecten en programma's die gericht zijn op natuur- en duurzaamheidseducatie, zoals De Natuurschool, Kinderkookwerkplaats, e.d. Dit aanbod wijzigt iedere dag. Het is haast ondoenlijk om het inzicht in het volledige aanbod up to date te houden. De aanbieders willen elke dag hun programma wel aan de gemeente slijten. De gemeente is echter niet de gebruiker. Dat zijn wijken, scholen en kinderopvang. In feite zouden zij dus ja of nee tegen een bepaald aanbod moeten zeggen. De middelen die echter ingezet worden liggen bij de gemeente. Dat betekent dus dat de markt van vraag en aanbod niet vanzelf werkt en partijen toch bij de partij met het geld blijven aankloppen. Ook hieruit blijkt weer dat de rol van de gemeente heel helder dient te zijn. Formuleer de doelstellingen, zorg voor de regie op het realiseren van de doelstellingen, faciliteer de uitvoeringsorganisaties zodat zij invulling kunnen geven aan de uitvoering en monitor de resultaten.

Op die manier werkend zou dat betekenen dat de gemeente zelf voor een aantal basisvoorzieningen zorgt en het vervolgens aan het veld (scholen, wijken, kinderopvang) over laat op welke wijze zij gebruik maken van de voorzieningen en van professionele ondersteuning. Verder is het nodig dat niet alle financiële middelen al op voorhand worden vastgelegd in voorzieningen, omdat dan een inspelen op nieuwe wensen en ideeën niet meer goed mogelijk is. Vraaggericht werken wordt dan lastig. Ook doet de voorgestelde werkwijze recht aan de verantwoordelijkheid van elk van de uitvoeringsorganisaties om zelf invulling

aan het programma te geven. Dit kan dan ook optimaal afgestemd worden op de mogelijkheden van de betreffende organisatie.

Hoofdstuk 4: Leren voor duurzame ontwikkeling in de wijk

Bij het onderwerp “leren voor duurzame ontwikkeling in de wijk” staat de relatie van mensen met hun directe leefomgeving en de daarin voorkomende natuur centraal. Door de bevordering van het contact en vergroting van de kennis wordt de betrokkenheid en het respect voor de (kwaliteit van) de eigen omgeving gestimuleerd. In een duurzame samenleving voelen mensen zich verantwoordelijk voor hun omgeving en zijn ze bereid door eigen inzet een bijdrage aan de instandhouding hiervan te leveren.

Het thema sluit goed aan op een tendens tot meer participatie bij de uitvoering van het gemeentelijk beleid. De wijk is hier de centrale plek en de inzet richt zich op de bewoners. In het kader van het duurzaamheidsbeleid wordt voorgesteld de locatiemanagers van de Vensterscholen hierbij een coördinerende rol te laten spelen. Naast de inzet van een deel van de educatieve middelen worden ook de bestaande middelen uit andere sectoren van het beleid gerichter ingezet (stimuleringsfonds Duurzaamheid, budget stadsecologie/groenstructuur, activiteitenbudget wijkzaken via stadsdeelcoördinatie en het innovatiebudget onderwijs).

4.1. Aanbod en uitvoering van het GSP

In de groenstructuurvisie “Groene Pepers” wordt meer natuurlijk groen in de stad en een betere relatie met het landschap rondom nagestreefd. De natuur moet in het samenhangende netwerk van blauwgroene structuren de ruimte krijgen en door gerichte inrichting en beheer daarvan worden de omstandigheden voor een hoge natuurkwaliteit zoveel mogelijk versterkt. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen een basisgroenstructuur en een nevengeenstructuur. De basisgroenstructuur is het netwerk van hoogwaardige, integrale blauwgroene verbindingen op de stedelijke schaal. De gemeente is in eerste instantie verantwoordelijk voor de kwaliteit van dit deel van de groene openbare ruimte. De nevengeenstructuur is al het overige openbaar groen en een groot deel hiervan ligt in wijken en buurten. Voor de nevengeenstructuur wordt nadrukkelijk gestreefd naar medeverantwoordelijkheid en participatie van betrokkenen bij de inrichting en het beheer. De aandacht is hierbij in de eerste instantie gericht op de grotere instellingen (corporaties, bedrijvenverenigingen) waarmee op basis van contracten als het Lokaal Akkoord afspraken gemaakt kunnen worden. Door middel van regelingen als In Gebruikgeven Gemeentegroen (IGG) kunnen ook particulieren en individuele bedrijven of scholen betrokken worden. Dit biedt de kans om met scholen en wijken afspraken te maken over het onderhoud en beheer van delen van het openbaar groen, zoals al in hoofdstuk 4 is voorgesteld. De vraag kan zowel bij deze partijen als bij de gemeente vandaan komen; in onderlinge samenwerking worden oplossingen voor de lokale situatie gerealiseerd.

Uitgangspunt hierbij is, dat de verantwoordelijkheid voor het groen in de leefomgeving een rol kan spelen in het verankeren van bewustwording en gedragsverandering op het vlak van het duurzaamheidsbesef. Bewoners een actieve rol geven in het onderhoud van het openbaar groen, leidt in de praktijk tot meer bewustzijn bij de bewoners voor het belang van een hoogwaardige leefomgeving. Daardoor is het functioneel gebruik van het groen (en water) eveneens beter te realiseren, dan met een eenzijdige aansturing vanuit de gemeente.

4.2. Aanbod vanuit het duurzaamheidsprogramma

In het jaarprogramma Duurzaamste Stad 2008 is een aantal activiteiten opgenomen, die bijdragen aan de bovenstaande uitgangspunten. Het gaat om de volgende projecten:

Programma Duurzame Samenleving

De inzet van de gemeente, oorspronkelijk via de Lokale Agenda 21 georganiseerd, is er in het kader van het duurzaamheidsprogramma op gericht ideeën vanuit de samenleving te laten opkomen en de uitvoering van deze ideeën te faciliteren door ondersteunende expertise, materialen of financiële middelen beschikbaar te stellen. Indien het idee een bijdrage levert aan het verbeteren van het leefmilieu in de wijk en voldoet aan een aantal criteria wordt het gehonoreerd. Denk aan het stimuleren van de aanleg van geveltuinen en groene daken, spaarlampenactie in de wijk, regenwaterprojecten, groene scholen, het koesteren van ecologische pareltjes in de wijk. De voorkeur gaat uit naar combinaties met de bestaande initiatieven rond leefbaarheid in de wijk en aansluiting bij de programma's "Vitaal platteland" en "Leren voor duurzame ontwikkeling" van de provincie.

Kinderopvang Baloe in de Petrus Driessenstraat heeft LA21 subsidie gekregen voor de inrichting van een waterspeeltuin. Het initiatief ligt bij enkele ouders. Aanleg in overleg met het waterschap Noorderzijlvest en de gemeente.

De Vrije School in de Merwedestraat heeft LA 21 subsidie gekregen voor de inrichting van een schooltuin voor de 'praktische stroom' in het groengebied rond de school. Uitvoering door de DSW.

Lentekriebels

De actie waarbij woningcorporaties, bewoners, verenigingen, en anderen worden uitgenodigd mee te helpen met de voorjaars schoonmaak in ruil voor een tegenprestatie, resulteert jaarlijks in de bijdrage van 3.000 mensen in 60 teams (vooral jongeren), die zich in het kader van LenteKriebels inzetten om hun eigen buurt schoon en leefbaar te houden. LenteKriebels slaat zo de brug tussen duurzaamheid in de wijk vanuit het Groningse beleid, de inzet voor natuur- en duurzaamheidseducatie en het stimuleren van bewonersparticipatie bij beheer en onderhoud van de openbare ruimte vanuit het Groenstructuurplan en het Wijkbeheer.

De Duurzaamste Wijk

De kern van deze activiteit is dat in een wijk met een actieve wijkvereniging, wijkbewoners, MKB (winkeliersvereniging) en scholieren worden uitgenodigd om met energiebesparing aan de slag te gaan. Niet naast elkaar, maar met elkaar. Elke partij levert een eigen bijdrage. De optelsom is een wijk waar je kunt zien dat de energierekening terug loopt en de bewustwording en participatie oploopt. De overtuiging is dat de duurzame ontwikkeling in een wijk pas echt goed op gang zal komen als meerdere partijen met elkaar samen gaan werken. Dan kan een vliegwieleffect ontstaan, maar vooral is dan de bestendigheid van de uitvoering het beste verzekerd. In 2008 zal worden gestart met een pilot in Hoogkerk. Hiervoor zal een deel van de "Essent-middelen" worden ingezet.

4.3. Aanbod en uitvoering vanuit andere gemeentelijke programma's

Goed Idee

Stadsdeelcoördinatie heeft een zeer waardevol structureel netwerk met wijkorganisaties en programmeert de wijkactiviteiten op stadsdeelniveau. Zij vormen zo een belangrijke verbindingsschakel van de wijkbewoners met de gemeentelijke uitvoeringsorganisatie. In

samenwerking met Stadsdeelcoördinatie zullen in 2008 de bewoners(organisaties) van twee wijken worden benaderd om een project in de wijk te starten.

Vanuit stadsdeelcoördinatie zijn de bewoners in 2007 onder het motto “Goed idee” opgeroepen voorstellen in te dienen, die de kwaliteit van hun wijk in allerlei opzichten versterken. Het bereik van deze actie is breder dan de doelen van het duurzaamheidsbeleid, maar in de praktijk is gebleken, dat er diverse concrete projecten resulteren, die hier wel aan bijdragen.

Stadsecologie

In het kader van het ecologische groenbeheer worden er op diverse plaatsen in samenwerking met vrijwilligers en/of bewoners groengebieden ingericht met inheemse soorten en ecologisch onderhouden. De belangrijkste zijn de Heemtuin in het Stadspark, de Buurttuin in de Mauritsstraat en de Tuin van Hommes.

Er wordt onderzocht of in samenwerking met de bewoners van de verlengde Grachtstaat door de gemeente gesubsidieerde geveltuinen aangelegd kunnen worden. Afhankelijk van de aanmeldingen zal dit project dit voorjaar worden uitgevoerd.

Rondom een aantal activiteiten in het stadsecologische programma, zoals het begrazingsbeheer met schapen, worden educatieve evenementen ontwikkeld. Daarnaast worden adoptieprojecten en werkdagen voor scholen en/of wijkbewoners georganiseerd in samenwerking met de Stichting Landschapsbeheer.

Mobiliteit

In aansluiting op de nationale week van de vooruitgang vraagt Groningen met het project ‘Groningen Goed op Weg’ jaarlijks aandacht voor duurzame mobiliteit. Een van de onderdelen is de actie ‘Op voeten en fietsen naar school’ om ouders te stimuleren hun kinderen meer te voet of met de fiets naar school te brengen.

Terreinwinst

In het kader van de reconstructie van bedrijventerreinen wordt in veel gevallen de omgeving opnieuw ingericht en kwalitatief verbeterd. Dit proces wordt uitgevoerd met een grote mate van betrokkenheid van de belanghebbenden, meestal bedrijfsverenigingen.

Speelbeleid

In de afgelopen jaren zijn op een tweetal plaatsen in Groningen natuurspeelplaatsen ontwikkeld, steeds in nauwe samenwerking met de betrokken bewoners. In de Hoornse Heem en de Eelderbaan zijn deze al ingericht. In 2008 zal er in de groenzone noordelijk van de Buitenhof een natuurspeelplek worden aangelegd, terwijl er tevens wordt nagedacht over een natuurspeelbos, grenzend aan de kinderboerderij en de speeltuin in het Stadspark.

In samenwerking met OCSW, peuterspeelzaal en een kinderopvang wordt gekeken naar de mogelijkheden om gezamenlijk het speelterrein De Wende, rond deze gebouwen in te richten als natuurlijk speelterrein.

4.4. Aanbod van derden

Op dit moment is er in de gemeente geen centrum, waar natuur en landschap onder de aandacht van het publiek wordt gebracht. Er wordt gewerkt aan een bezoekerscentrum van de Stichting het Groninger Landschap in de Koningslaagte, dat als ‘poort’ van het Reitdiepgebied kan worden gezien. Daarnaast wordt met de Stichting Oude Groninger Kerken overlegd over de inrichting van de kerk in Leegkerk als bezoekerscentrum voor het Westelijke stadsrandgebied.

Landschapsbeheer Groningen is een project ontwikkeld om nieuwe bewoners actief kennis te laten maken met hun nieuwe leefomgeving. Bedoeling is dat bewoners, scholieren van de nieuwe wijken bewust worden van de cultuurhistorie, landschap en natuur. Ook kunnen bewoners actief betrokken worden bij het beheer van landschapselementen.

De verschillende boerennatuurorganisaties ondernemen activiteiten, die regelmatig de aandacht van het publiek op het boerenbedrijf en de bijbehorende natuur richten. Op enkele plaatsen (onder meer de Geweidehof in Garmerwolde) zijn hiervoor informatievoorzieningen getroffen, waar ook cursussen en voorlichtingsbijeenkomsten worden gehouden.

De natuurbeheerders, de provinciale landschapsorganisaties en de natuurorganisaties organiseren zeer regelmatig excursies en andere publieksactiviteiten, die zij op verschillende manieren bekend maken.

Via de tweedelijnsondersteuning vanuit het IVN is het de bedoeling dat het aanbod vanuit het netwerk van natuurorganisaties meer bekendheid wordt gegeven en beter ontsloten wordt, zodat grotere groepen gebruik kunnen maken van het aanbod.

4.5. Communicatie

Veel activiteiten van de gemeente en anderen rond het duurzaamheidsbeleid worden aangekondigd op de website www.duurzaamstestad.groningen.nl en de daarin opgenomen nieuwsbrief. Voorgesteld wordt om hieraan ook een Groene Agenda toe te voegen, waar alle natuurgerelateerde activiteiten binnen de Gemeente Groningen, ook van externe organisaties aangekondigd kunnen worden.

Hoofdstuk 5. Leren voor duurzame ontwikkeling van de stad

5.1. Haalbaarheidsonderzoek duurzaamheidscentrum

In hoofdstuk 2 is al aangegeven dat in het kader van “leren voor duurzame ontwikkeling van de stad” een haalbaarheidsonderzoek naar het opzetten van een duurzaamheidscentrum is uitgevoerd. Het duurzaamheidscentrum zal een bijdrage moeten leveren aan een verdere duurzame ontwikkeling van de stad. Hiertoe zullen burgers, bedrijven en instellingen:

- meer bewust gemaakt dienen te worden van de effecten van keuzes die zij maken en kunnen maken;
- betrokken dienen te worden bij het samenwerken om van de stad een meer duurzame samenleving te maken;
- een handelingsperspectief geboden dienen te worden zodat zij ook ervaren dat zij invloed op die duurzame stad kunnen uitoefenen.

Deze doelstellingen moeten leiden tot meer draagvlak voor duurzaam en maatschappelijk verantwoord ondernemen en leven en dient daadwerkelijk aan te zetten tot handelen. Het centrum beoogt dus tot een actieve opstelling van burgers en bedrijven.

Het haalbaarheidsonderzoek is een eerste stap om te kunnen beoordelen of een dergelijk centrum in Groningen haalbaar is. Wezenlijk is dat het initiatief niet alleen door de gemeente gedragen wordt, maar dat juist ook bedrijven en instellingen zich kunnen vereenzelvigen met het initiatief. Deze betrokkenheid kan niet vrijblijvend zijn. Van partijen zal gevraagd worden om actief deel te nemen en ook financieel te participeren.

Het uitvoeren van het haalbaarheidsonderzoek is uitbesteed. Hiertoe zijn meer bureaus benaderd. De opdracht is uiteindelijk gegund aan Lysias. De volledige rapportage is separaat als bijlage 5 opgenomen. Tevens zijn de reacties van de leden van de klankbordgroep toegevoegd, voor zover zij schriftelijk hebben gereageerd.

5.2. Betrokken partijen

Omdat de betrokkenheid van partners in de stad als wezenlijk wordt ervaren, is het onderzoek uitgevoerd in nauwe samenwerking met een aantal mogelijke partijen. In de eerste fase van het onderzoek is met een aantal stake holders interviews gehouden. Aan de hand van deze interviews heeft er een werkbijeenkomst plaatsgevonden. Daarbij zijn nadrukkelijk zowel de bedrijven als de organisaties op het terrein van duurzaamheid uitgenodigd. Een aantal partijen is telefonisch geïnterviewd waaronder drie woningbouwcorporaties. De namen van de organisaties die daar hun bijdrage aan geleverd hebben, zijn eveneens in de rapportage opgenomen. Verder is het gehele proces begeleid door een klankbordgroep, waarin zitting hadden Rabobank Groningen, Milieufederatie Groningen, Energieloket, Informatiepunt Duurzaam Bouwen en de Kamer van Koophandel.

5.3. Scenario's

Bij de start van de opdracht leefden er bij de verschillende partijen in de stad sterk uiteenlopende visies op de vorm en de inhoud van een mogelijk duurzaamheidscentrum. Gedurende het proces is er meer gelijkgerichtheid ontstaan. Uit de discussies zijn uiteindelijk drie scenario's naar voren gekomen, die als realistisch en (op termijn) haalbaar worden ervaren. Elk van deze scenario's is getoetst aan de hand van een aantal criteria. De criteria die daarbij gehanteerd zijn, zijn afgeleid van de verschillende visies die er bij partijen bestonden

en van de verschillende soorten duurzaamheidcentra die al bestaan. Het gaat om de volgende aspecten aan de hand waarvan de scenario's zijn beoordeeld:

- de breedte in het aantal thema's dat onderdeel is van de scope van het centrum;
- de gerichtheid op specifieke doelgroepen dan wel een gerichtheid op alle burgers, instellingen en bedrijven;
- de mate van uitstraling van het centrum, lokaal, regionaal dan wel landelijk;
- de vorm: enkel een website of een uitgebreid informatie- en bezoekerscentrum;
- is het een aanvulling op bestaande activiteiten of wordt het meer een overkoepelend orgaan;
- heeft het duurzaamheidscentrum een tijdelijk dan wel een permanent karakter;
- is het mogelijk het centrum op korte termijn te realiseren of is er een lange voorbereidingstijd nodig.

Het eerste scenario behelst een duurzaamheidsplatform waar partijen elkaar kunnen vinden. Van dit scenario zijn wij uitgegaan bij de opstelling van de begroting bij de kadernota. Er is sprake van een virtueel loket. Er is geen fysieke ruimte waar burgers en bedrijven met hun vragen terecht kunnen. Alle partijen blijven zich op een zelfde wijze als momenteel presenteren in de markt. De samenwerking tussen partijen verplicht partijen verder niet. Daardoor zal dit scenario ook een gemeentelijk initiatief blijven. Een optie zou kunnen zijn eenmaal per jaar zal er een grootschalig evenement in de stad te organiseren, dat er op is gericht aandacht te besteden aan duurzaamheid. Dit kan worden georganiseerd vanuit een projectbureau, dat ook als aanjager van lokale initiatieven zal functioneren en een coördinerende taak zal vervullen. De grootste voordelen van dit model zijn dat het op zeer korte termijn gestart kan worden, relatief lage exploitatiekosten (door bureau Lysias geraamd op € 165.000,-, exclusief evenement) kent en flexibel van opzet is. Nadelen zijn dat het niet erg zichtbaar is en dat de samenwerking tussen partijen erg vrijblijvend is.

Scenario twee behelst een duurzaamheidscentrum dat bestaat uit een informatie- en expositiecentrum. Dit centrum zou dan in een stichting dienen te worden ondergebracht. Er is dus een fysieke ruimte waar burgers en bedrijven terecht kunnen. Het is een gezamenlijk lokaal initiatief met een regionale uitstraling. Voordelen van dit scenario zijn onder meer dat het aansluit bij de ambitie van de gemeente om duurzaamste stad te worden. Alle partijen kunnen actief meedoen met het initiatief, waardoor het ook breed gedragen wordt en meer wordt dan een gemeentelijk initiatief. Naast het geven van informatie speelt het centrum een belangrijke rol in het stimuleren van het debat tussen overheid, burgers en bedrijven. Voor de vulling van het programma is een programmaraad, die bestaat uit vertegenwoordigers van alle deelnemers van het centrum. Het scenario heeft de flexibiliteit in zich om verder te kunnen door ontwikkelen. Nadelen van het scenario zijn dat het substantiële exploitatiekosten (door bureau Lysias geraamd op € 640.000,-) met zich meebrengt en dat er conflicterende belangen tussen de individuele deelnemers en het duurzaamheidscentrum kunnen ontstaan.

Het derde scenario is het meest ambitieus. Het is te vergelijken met het tweede scenario, maar heeft een extra meerwaarde doordat expliciet een koppeling gelegd wordt tussen kenniscentra waar het gaat om nieuwe thema's verder te ontwikkelen. Het pretendeert een centrum met een landelijke uitstraling. Op die manier kan Groningen in vervolg op "Energy Valley" ook landelijk naam maken met betrekking tot duurzame ontwikkeling. Het biedt de kans om energie, innovatie en duurzaamheid te koppelen. Het is dan ook nadrukkelijk er op gericht om kennis verdergaand uit te bouwen en te ontwikkelen. Veel van de activiteiten dienen in het centrum zelf plaats te vinden opdat er een continue bezoekersstroom ontstaat. Dit scenario is

tevens het uithangbord voor de duurzaamste stad en sluit dus goed aan bij de ambitie van de gemeente. Een ander voordeel is dat voor een dergelijk scenario grote financieel krachtige partijen geïnteresseerd kunnen worden. Op die manier komt ook de kennis die daar aanwezig is, makkelijker beschikbaar. De nadelen van dit scenario zijn de hoge exploitatiekosten (door bureau Lysias geraamd op € 1.330.000,-) en de lange voorbereidingstijd die het zal vergen om met de mogelijke partijen overeenstemming te bereiken. Net als in het tweede scenario kunnen ook hier weer belangentegenstellingen ontstaan tussen de individuele organisaties en het duurzaamheidscentrum.

5.4. Conclusies

Scenario 1 is door de betrokken partijen niet enthousiast ontvangen. Er zijn twijfels over de toegevoegde waarde ten opzichte van reeds bestaande initiatieven en websites, zoals van het ministerie. Partijen hebben ook aangegeven niet actief te zullen participeren in dit model. Dat zou betekenen dat het opzetten van een duurzaamheidsplatform een gemeentelijk initiatief wordt. De totale exploitatiekosten van € 165.000,- zouden dan ten laste van de gemeente komen. De organisatie van een evenement daarbij zal wel leiden tot een betrokkenheid van partijen. Dat is dan echter een periodiek terugkerende gelegenheid. Partijen vinden daarnaast deze variant niet passen bij de ambitie die de gemeente heeft verwoord en vinden daarom dat de realisering van deze variant de geloofwaardigheid van de gemeente niet ten goede komt.

Scenario 3 wordt gezien als een krachtig model waarmee duurzaamheid goed op de agenda geplaatst kan worden. Het grote nadeel zijn echter de lange voorbereidingstijd en de hoge kosten die er mee gemoeid zijn. Als voor dit scenario gekozen zou worden betekent dat, dat er de eerstkomende jaren in ieder geval geen herkenbaar duurzaamheidscentrum zal zijn. Het eerste scenario heeft dat laatste nadeel niet. Integendeel, het kan juist op heel korte termijn worden opgestart. De kans is echter groot dat een aantal wenselijk deelnemende partijen niet mee zullen doen (zie ook reacties instellingen), waardoor het initiatief na verloop van tijd verdampt.

Scenario 2 levert enthousiasme op bij de betrokken partijen en het kan binnen een redelijke termijn van de grond getild worden. Burgers willen wel wat doen maar weten vaak niet wat. Een dergelijk centrum kan dan een rol gaan spelen om burgers en bedrijfsleven tot actie over te laten gaan. Een nadeel van dit scenario zijn de relatief hoge exploitatiekosten waarvoor we op dit moment geen dekking hebben. In een volgende fase willen we onderzoeken op welke wijze deze te dekken zijn met bijdragen van partijen en subsidies. Zo zullen de subsidiemogelijkheden van bijvoorbeeld het waddenfonds en Europese subsidies nader onderzocht moeten worden. Verder zal de gemeente - om dit scenario van de grond te krijgen - ook een substantiële bijdrage in de exploitatiekosten moeten leveren, meer dan de huidige gereserveerde € 50.000,- voor een periode van vier jaar. De exploitatiekosten worden geraamd op ongeveer € 640.000,-. Een deel van deze lasten heeft betrekking op taken die overgeheveld worden naar het duurzaamheidscentrum. De meerkosten ten opzichte van de huidige situatie worden geraamd op € 450.000,-. Een deel van de exploitatiekosten kan naar verwachting gedekt worden uit projecten die vanuit het duurzaamheidscentrum worden uitgevoerd en anderzijds door inkomsten via bedrijven te genereren. Daarnaast zal een deel van de exploitatie door de betrokken partijen gedekt dienen te worden, waaronder de gemeente. We stellen voor om in 2009 en 2010 een bedrag van twee keer € 150.000,- te bestemmen voor de gemeentelijke bijdrage in de exploitatiekosten van een duurzaamheidscentrum. In die periode willen we bezien of de andere partijen met elkaar zorgen voor de dekking van de overblijvende exploitatiekosten. Afhankelijk daarvan besluiten we over een eventuele structurele inzet van gemeentelijke zijde. Het, in beginsel beschikbaar stellen van een bijdrage

door de gemeente, vinden wij een goed signaal naar de andere potentiële partners in een duurzaamheidscentrum en naar burgers en bedrijfsleven in het streven van de gemeente om de duurzaamste stad te worden (zie verder hoofdstuk 7: Financiën).

Hoofdstuk 6: Regievoering

6.1. Rol van de Gemeente Groningen

De gemeente heeft verschillende rollen te vervullen op het terrein van duurzaamheidseducatie. De gemeente wil burgers, bedrijven en instellingen stimuleren en enthousiasmeren om aandacht en zorg op deze terreinen te geven. Verder wil de gemeente op onderdelen ook deze groepen faciliteren en een intermediaire functie (makelaarsrol) invullen om de vraag van scholen, burgers, bedrijven en instellingen en het aanbod van professionele aanbieders van diensten en producten op deze markt met elkaar te verbinden. De gemeente wil om haar eigen doelstellingen te realiseren in ieder geval de regie voeren. Het gaat dan vooral om de lokale daadkracht te mobiliseren. Waar het nodig is, zal de gemeente ook de uitvoering (tijdelijk) zelf ter hand nemen.

In de rol van regisseur heeft de gemeente niet veel middelen in handen om zaken af te dwingen. Wel heeft de gemeente een script, zij kan immers in belangrijke mate het beleidskader bepalen, maar ook niet op alle onderdelen. Dit heeft consequenties voor de wijze waarop de regierol ingevuld wordt. De gemeente heeft in ieder geval overtuigingskracht nodig. Door een aansprekende visie neer te leggen, kunnen andere partijen zich makkelijker verbinden met het beleid. Waar er onvoldoende mogelijkheden liggen om een eigen beleid neer te leggen kan de gemeente andere partijen stimuleren en faciliteren. Door het inzetten van middelen en aanbieden van activiteiten, diensten en producten stimuleert en ondersteunt de gemeente de beoogde doelgroepen. Op die manier kan ook de samenwerking tussen verschillende partners en andere partijen gestimuleerd worden.

De regierol wordt op verschillende niveaus ingestoken. Op bestuurlijk niveau is het er op gericht alle relevante partijen bij elkaar te krijgen. Dat kan alleen werken als de interne regie binnen de gemeente goed werkt. Dat betekent dat er een goede afstemming tussen diensten dient te zijn waar de raakvlakken op het gebied van duurzaamheid en duurzaamheidseducatie aan de orde zijn. Het speelt heel concreet in de programma's zoals Groen Structuur Plan, Duurzaamste Stad 2008 en LA21. In de uitvoering speelt het ook bij het inzetten van faciliteiten zoals de kindertuinen en de kinderboerderijen waar op elkaar afgestemde educatieve programma's verzorgd kunnen worden. Die interne regierol wordt vereenvoudigd door gelijkgerichte activiteiten onder dezelfde aansturing te brengen. Hoe meer versnippering hoe meer energie in afstemming en coördinatie zal gaan zitten. Vooralsnog is er binnen de gemeente een afstemmingsoverleg ingesteld waar de drie betrokken diensten in participeren. In dat overleg worden de verbindingen gelegd tussen de onderdelen van het programma en worden afspraken gemaakt ten aanzien van de uitvoering en ondersteuning van derden. Bij het uitvoeren van die regierol hoort dat de gemeente overzicht heeft over het totale veld en de samenwerking tussen partijen bevordert. Verder dient de gemeente duidelijke betrokkenheid te tonen en zich te verantwoorden over de al dan niet gerealiseerde doelstellingen.

Wat betekent bovenstaande nu concreet? Jaarlijks stelt de gemeente een jaarprogramma op. Het programma bevat een overzicht van activiteiten en bestedingen. Zeker de eerste jaren zal de gemeente een actieve rol spelen en andere partijen stimuleren en enthousiasmeren. Ook zal de gemeente actief zorg dragen dat samenwerking tussen verschillende partijen op gang komt. De coördinator/regievoerder, die verantwoordelijk is voor het realiseren van het uitvoeringsprogramma, zal deze taken gaan uitvoeren. Verder stelt de gemeente middelen beschikbaar opdat kindertuinen en kinderboerderijen geëxploiteerd kunnen worden. De uitvoerende rol van de gemeente bij het beheer en onderhoud hiervan zal minder worden.

De gemeente regelt het dat vraag en aanbod bij elkaar komen. Zij zorgt voor een zodanige structuur dat de vraag ook bij aanbieders (waaronder milieuorganisaties) terecht komt en het aanbod bij de vragers bekend is. Hiertoe wordt een van de organisaties gevraagd om die intermediair rol te vervullen en er wordt een catalogus opgesteld van het aanbod. Verder heeft de gemeente educatief materiaal. Zij zorgt er voor dat dit materiaal onderhouden en bijgehouden wordt en dat het beschikbaar wordt gesteld aan instellingen die daar behoefte aan hebben. Dit zullen met name scholen zijn. De gemeente zorgt ook voor aansluiting tussen de verschillende aandachtsvelden. Zo zal er gewerkt worden aan het realiseren van de verbinding tussen scholen en de wijk en tussen deze partijen met betrekking tot het openbare groen en het gebruik en onderhoud daarvan. Zeker de eerste jaren zal veel energie gaan zitten aan het verbinden van organisaties met elkaar en ideeën ontwikkelen over de wijze waarop synergie gerealiseerd kan worden door samenwerking. In de uitvoeringsorganisatie worden de taken van coördinatie en afstemming ondergebracht in de te onderscheiden functies. Er wordt daarbij onderscheid gemaakt in beleid en uitvoering. Een verdere uitwerking van taken en de wijze waarop de relaties met scholen, wijken en natuurorganisaties ingeregeld worden, is beschreven in bijlage 6.

De doelstellingen en de taken die uitgevoerd dienen te worden, vragen om continuïteit en professionaliteit. Dat betekent dat structurele inzet van professionals nodig is. Waar het kan, zal de inzet van vrijwilligers en stagiaires bevorderd worden. Hier dient echter niet het programma van afhankelijk te zijn. Wel kan het aanbod van vrijwilligers op enig moment een graadmeter zijn voor het succes en het enthousiasme dat het uitvoeringsprogramma teweeg brengt.

Elk jaarprogramma duurzaamheidseducatie loopt van schooljaar tot schooljaar. Jaarlijks zal een concreet jaarprogramma worden opgesteld. Eenmaal per jaar zal het programma met externe partijen worden geëvalueerd om te bezien waar bijsturing op werkwijze, de invulling van de rol van de gemeente, de vorm en de inhoud van het programma gewenst is. In deze planperiode zal tweemaal per jaar de raad over de voortgang worden geïnformeerd.

6.2. Gemeentelijke organisatie of stichting?

In de bijlage 7 is een rapportage opgenomen over de juridische organisatievorm. De belangrijkste conclusies uit het onderzoek zijn hierna aangegeven. Het realiseren van het programma duurzaamheidseducatie vraagt om een sterke uitvoeringsorganisatie die goed kan inspelen op marktontwikkelingen, zoals de vraag van de scholen en het steeds wijzigende aanbod van instellingen. Dat vraagt dus om een flexibele en slagvaardige organisatie. Op veel terreinen zal samengewerkt moeten worden met private organisaties om de doelstellingen te kunnen realiseren. Dat betekent dat netwerken en het actief meedoen in een netwerk van organisaties erg belangrijk is. Deze rol en de invulling daarvan zouden het best vanuit een stichtingsvorm gerealiseerd kunnen worden. Vanuit een stichting kan besluitvaardiger en flexibeler gewerkt worden en zodoende kan makkelijker op wijzigende situaties worden ingespeeld. Ook zijn er in een stichting lagere overheadkosten en de gemeente hoeft maar met slechts één partij een subsidie- of inkooprelatie te onderhouden.

Toch wordt aangeraden om nu met het programma duurzaamheidseducatie te starten vanuit de gemeentelijke organisatie. Op die manier kan de komende tijd optimaal inhoud worden gegeven aan de regiefunctie van de gemeente. Er is immers directe zeggenschap vanuit de gemeente op de uitvoering van het programma en afstemming tussen beleid en uitvoering is eenvoudig te organiseren. Verder kan dan vanuit de gemeentelijke organisatie duurzaamheidseducatie verder ontwikkeld worden, de relaties met private partijen ingeregeld

worden en een stabiele organisatie neergezet worden. Na twee jaar kan dan met de evaluatie van de uitvoering van het programma alsnog overwogen worden of de uitvoeringsorganisatie van duurzaamheidseducatie anders georganiseerd zou moeten worden.

6.3. Verdeling taken over functies

In de kadernota is aangegeven dat de beleidscapaciteit uitgebreid dient te worden. De invulling van die taak zal binnen de gemeentelijke organisatie plaatsvinden. Op die manier is ook verankerd dat de gemeente sturing houdt op de ontwikkeling van duurzaamheidseducatie. De uitvoeringsorganisatie duurzaamheidseducatie is erop gericht om invulling te kunnen geven aan de uitvoering van de rol en taken van de gemeente. Deze uitvoeringsorganisatie heeft tot taak om te zorgen dat het beleid tot uitvoer wordt gebracht. Een deel van de uitvoering wordt zelf ter hand genomen en een deel wordt uitbesteed aan professionele organisaties. Er is een uitvoeringsorganisatie nodig waarin functies zijn ondergebracht die de pretentie van de gemeente waar kan maken. Een aantal functies zullen vanuit het bezoekerscentrum worden uitgevoerd. Daarnaast zijn er een aantal functies, die decentraal vanuit de tuinen en kinderboerderijen uitgevoerd zullen worden. Belangrijk is dat er afstemming blijft bestaan met betrekking tot het ontwikkelen van het programma en de feeling blijven houden met wat de behoefte in het veld is. De organisatie zou dan als volgt opgebouwd kunnen worden:

Naam functie	Omvang in fte	Functieschaal
1. coördinator en regievoering	0,8	11-12
2. administratief medewerker	0,6	5
3. beheerder bezoekerscentrum en schooldepot	0,8	6
4. beleidsmedewerker	0,2	10
5. educatief medewerker centraal	0,5	9
6. tijdelijk educatief medewerker (2 jaar)	1,0	9
7. tuinleiders	3,0	9
8. educatieve medewerkers decentraal	3,0	6
9. tuinonderhoudmedewerker	1,0	3
totaal	9,9 plus 1,0 tijdelijk	

Toelichting:

1. Verantwoordelijk voor de invulling van de regiefunctie van de gemeente, zorgt voor afstemming tussen beleid en uitvoering, onderhoudt de contacten met gebiedsmanagers, locatiemanagers, stadsdeelcoördinatoren en stadsdeelbeheerders, zorgt voor coördinatie van de inzet van medewerkers en verzorgt externe contacten, verzorgt mailings, initieert nieuwe projecten/programma's.
2. Draag zorg voor ondersteuning op het gebied van secretariaat, administratieve behandeling, uitleenadministratie, voorlichting en informatieverstrekking, beheer en onderhoud website en de stichting Wubbo Ockels Prijs.
3. Ontvangt bezoekers, geeft informatie, onderhoudt bestaand materiaal, zorgt voor het beheer en de uitleen van objecten en leskisten.
4. Zorgt voor de beleidsmatige afstemming met andere diensten, de subsidievertrekking, het aanleveren van gegevens voor jaarverslag en jaarplannen en de evaluaties.

5. Ondersteuning tuinen, kinderboerderijen en scholen, ontwikkelt nieuw materiaal en houdt de catalogus (internet) bij, ontwikkelt samen met IVN het netwerk en zorgt voor een inhoudelijke afstemming en coördinatie.
6. Ontwikkelt met andere partijen nieuwe educatieve programma's, ondersteunt scholen bij de uitvoering van projecten en programma's,
7. Koopt zaai- en plantgoed in, zorgt voor de inrichting van de tuinen, stelt werkschema's op, stelt onderhoudsplannen op, verzorgt educatieve programma's, ontwikkelt met anderen programma's en projecten, ondersteunt scholen buiten de tuinen, onderhoudt contacten met de scholen, kinderopvang en andere partijen.
8. Verzorgt educatieve taken op de tuinen, de kinderboerderijen en op scholen, kinderopvang, nso, e.d. en werkt mee aan het ontwikkelen van nieuwe programma's.
9. Verzorgt het cultuur technisch onderhoud op de tuinen.

De formatieomvang is gerelateerd aan het uitvoering kunnen geven van de taken zoals hiervoor is aangegeven. De bezetting is zodanig beperkt gehouden dat deze niet optimaal is, maar wel zodanig dat verwacht kan worden dat de ambities gerealiseerd kunnen worden. Door de krappe bezetting zullen ambities hier en daar in mindere mate en mogelijk enigszins getemporiseerd te realiseren zijn. Naast deze bezetting zijn nog aanvullende budgetten nodig voor:

- inhuur IVN om netwerken op te zetten en ondersteuning te geven aan scholen;
- inhuur regulier cultuur technisch onderhoud;
- ondersteuning scholen bij opzetten projecten;
- verzorgen van educatie op de kinderboerderijen;
- faciliteren scholen bij ontwikkelen schooltuinen en -pleinen;
- faciliteren wijkinitiatieven.

Om te komen tot de inrichting van de organisatie (functiebeschrijvingen, functiewaardering, overleg medezeggenschap) en de invulling van de vacatures (functievollers, plaatsing en reguliere procedure) daarbinnen zal een uitvoeringsplan worden opgesteld. Verder wordt voorgesteld om bij tussentijdse vacatures niet automatisch over te gaan tot permanente invulling maar kritisch te bezien op welke wijze die vacature het best vervuld kan worden. Op die manier kan de personele bezetting van de organisatie ook meegroeien met de ontwikkeling van de werkzaamheden en de mogelijke verschuivingen die daar naar verloop van tijd in optreden door een veranderende houding bij vragers. Het programma is er immers op gericht om veranderingen te realiseren. Door deze veranderingen kan de behoefte van het veld wat betreft inzet van middelen en voorzieningen ook wijzigen. Flexibiliteit is noodzakelijk om ook in de toekomst een adequaat aanbod te kunnen doen.

6.4. Huisvesting

Inmiddels zijn afspraken gemaakt met de Huismeesters over de huur van het Voorhuis van de afgebrande boerderij in Beijum. De niet op de tuinen en kinderboerderijen werkzame medewerkers NDE kunnen hier gehuisvest worden. Het voordeel is dat de regiefunctie, de ontwikkelingsfunctie en het bezoekerscentrum geconcentreerd worden. Dit maakt een efficiëntere inzet van medewerkers en middelen mogelijk. Ook zal de afstemming tussen de verschillende functies eenvoudiger zijn. Ook zal het duidelijk zijn voor de buitenwereld waar men terecht kan met vragen. Er is immers maar één locatie. Een nadeel is de grotere afstand naar een aantal wijken. Dit nadeel kan mogelijk grotendeel ondervangen worden door het maken van afspraken met Biblionet over het vervoer van en naar scholen/kinderopvang.

Hoofdstuk 7: Financiën

Onze ambitie is om het bereik van de natuur- en duurzaamheidseducatie substantieel te vergroten: 60% van de kinderen in de leeftijdscategorie van 2 tot 15 jaar heeft jaarlijks in het kader van het NDE-programma minimaal vijf natuurervaringen. Om dat realiseren moeten er meer kinderen op de tuinen terecht kunnen en willen we de schoolnabije educatie faciliteren. Verder willen we de scholen en de wijkinitiatieven nog beter dan voorheen ondersteunen. En tenslotte willen de exploitatie van het duurzaamheidscentrum (mede) mogelijk maken.

Uw raad heeft bij de behandeling van de kadernota aangegeven dat de regiefunctie door de gemeente stevig moet worden aangezet. Verder heeft u aangegeven dat de kindertuinen gehandhaafd moeten worden alsmede dat er een aanbod ontwikkeld moet worden voor scholen die geen gebruik kunnen maken van de kindertuinen. Daarnaast hebben scholen aangegeven behoefte te hebben aan een schoolnabij aanbod en faciliteiten waardoor zij zelf ook beter in staat zijn om uitvoering te geven aan kinderen natuurervaringen op te laten doen. Natuurorganisaties en de raad hebben uitgesproken dat er naast de activiteiten op school- en wijkniveau behoefte is aan het opzetten van een duurzaamheidscentrum.

In de begroting hieronder is aangegeven wat de kosten van onze ambitie en de daarbij gehanteerde uitgangspunten zijn. Alle bedragen zijn in € 1.000,-.

Activiteiten	2008	2009	2010	2011
<i>Structurele kosten:</i>				
Tuinenwerk	474	488	488	488
Tweede lijnsondersteuning	40	40	60	60
Faciliteren scholen	10	20	30	30
Aanleggen schooltuinen/aanpassen schoolpleinen (kapitaalslasten)	15	14	14	14
Faciliteren wijkinitiatieven	55	55	55	55
Kinderboerderijen	336	336	336	336
Exploitatie bezoekerscentrum	40	40	40	40
Regievoering, bezoekerscentrum en uitleen collectie	96	154	154	154
Beleidsontwikkeling en -evaluatie en ontwikkeling educatief aanbod	62	51	51	51
Duurzaamheidscentrum		150	150	150
Totaal structureel	1.128	1.348	1.378	1.378
<i>Incidentele kosten:</i>				
Vorbereidings- en ontwikkelingskosten	100	60	60	
Onderzoek haalbaarheid duurzaamheidscentrum	50			
Totaal kosten	1.278	1.408	1.438	1.378
<i>dekkingbijdragen</i>				
Structurele middelen (raad november 2007)	1.128	1.128	1.128	1.128
Incidentele middelen:				
- aanloopkosten	100	100	100	
- duurzaamheidsfonds	50	150	150	
Totaal beschikbaar	1.278	1.378	1.378	1.128
Tekort	-----	30	60	250

7.1. Toelichting op de begroting: kosten per activiteit

Hierna is per activiteit een korte toelichting gegeven. Tevens is aangegeven wat de kosten per activiteit zijn bij de voorgestelde werkwijze.

Tuinenwerk nieuwe werkwijze (€ 488.000,-, waarvan € 425.000,- personeelskosten)

Met de inzet van de medewerkers op de kindertuinen zal een groter aantal kinderen bereikt moeten worden om de doelstellingen te kunnen realiseren. Daarom zullen de educatief medewerkers niet alleen op de tuinen worden ingezet, maar ook ondersteuning gaan geven buiten de tuinen en aan scholen die niet op de kindertuin tuinieren. Zij zullen ook nadrukkelijker een rol krijgen bij de begeleiding en de ondersteuning van leerkrachten buiten de drie reeds bestaande tuinen. Ook zal de tijd die de medewerkers zelf aan het onderhoud op de tuinen besteden verminderd moeten worden, zodat ook deze vrijkomende tijd ingezet kan worden voor educatieve taken. Een deel van het onderhoud zal hiertoe worden uitbesteed. Een andere wijze van werken zal gedurende het schooljaar 2008-2009 ontwikkeld worden.

Zoals eerder is aangegeven zal SKSG gebruik gaan maken van de ruimten op en van de kindertuinen zelf. Dit leidt tot extra huurinkomsten van SKSG. Per locatie zijn afspraken gemaakt met de SKSG over gebruik van gebouwen en het afnemen van naschoolse activiteiten.

In Paddepoel moet geïnvesteerd worden in de nieuwbouw van het onderkomen op de kindertuin. De benodigde investering wordt geraamd op € 340.000,-. Hierin zijn inbegrepen de sloopkosten en de kosten van nieuwbouw. We hadden voor de vervanging van dit onderkomen nog € 120.000,- op de plank liggen. Dan resteert er een aanvullend investeringsbedrag van € 220.000,-. De bijbehorende kapitaallasten bedragen € 24.000,-. In de begroting is rekening gehouden met deze kapitaallast.

Inhuur IVN (€ 60.000,-)

Het IVN zal een belangrijke ondersteunende rol voor de scholen kunnen gaan betekenen. Hier is echter wel budget voor nodig. Geschat wordt dat met een bedrag van ongeveer € 60.000 voldoende middelen beschikbaar zullen zijn voor het IVN om het zogenaamde Drentse Model in te voeren en dit te integreren met het tuinenwerk. Voor dit bedrag kunnen naar verwachting vanaf het schooljaar 2010-2011 drie netwerken van scholen worden opgezet, waarmee een dekking van ongeveer 70-75% van de scholen kan worden gerealiseerd. In het schooljaar 2008-2009 en 2009-2010 wordt ingezet op het werken met twee netwerken van scholen. Hiervoor is in die jaren naar verwachting ongeveer € 40.000,- benodigd.

Faciliteren scholen (€ 30.000,-)

Er is een bedrag beschikbaar voor de uitvoering van projecten, excursies, aanschaf materialen, e.d. ten behoeve van de scholen. Aanvragen worden beoordeeld door de centrale beleidsmedewerker en toegekend op basis van co-financiering, waarbij de helft van de kosten door de school zelf wordt bijgedragen. Het beschikbaar gestelde bedrag komt neer op ongeveer € 500,- per school. In 2008 is een budget beschikbaar van € 10.000,- en in 2009 een budget van € 20.000,-. De verwachting is dat de vraag van scholen in de loop van de tijd zal groeien naarmate er meer aandacht aan het onderwerp wordt besteed.

Aanleggen schooltuinen/aanpassen schoolpleinen (€ 14.000,-)

Vanuit het investeringskrediet van het Natuurmuseum is nog een bedrag beschikbaar voor vervanging en ontwikkeling van lesmaterialen e.d. (€ 100.000,- nacalculatie 2007). Voorgesteld wordt deze middelen in te zetten voor het in overleg met scholen en wijken opzetten van tuinen en herontwikkeling van (delen van) schoolpleinen. In de begroting van 2008 en verder zijn de bijbehorende afschrijvingslasten (10 jaar afschrijving) meegenomen.

Faciliteren wijkinitiatieven (€ 55.000,-)

De bestaande budgetten ecologie en stimuleringsfonds groenstructuur zullen worden ingezet om wijkinitiatieven te faciliteren.

Beleidsmedewerker en educatief medewerker algemeen (€ 51.000,-)

De beleidsmedewerker zal in overleg met betrokken partijen onder meer zorg dragen voor het opstellen van het jaarplan en voor de afstemming met andere uitvoeringsprogramma's zoals het GSP en Duurzaamste Stad 2008. Tevens zal de beleidsmedewerker in samenspraak met de coördinator zorgen voor tussentijdse verslaglegging en de evaluatie in 2010 voorbereiden. De educatieve medewerker zal met name bezig zijn met ontwikkeling programma's, het begeleiden van scholen, het geven van lessen en het inhoudelijk verbinden van de verschillende programmaonderdelen.

Regievoering, bezoekerscentrum en uitleen collectie (€ 154.000,-, waarvan € 127.000,- personeelskosten)

In hoofdstuk 6 is aangegeven welke functies onderscheiden worden in de uitvoeringsorganisatie. Verder is er rekening gehouden met kantoorkosten, zoals onderhoud website, representatie, post en kantoorbenodigdheden. In de begroting voor 2008 is hiermee deels rekening gehouden, daar een groot deel nog vanuit het museum wordt geregeld. Ook hier is, net als bij de tuinen, rekening gehouden met toerekening van overheadkosten.

Kinderboerderijen (€ 336.000,-)

De gemeentelijke bijdrage voor onderhoud en exploitatie van de kinderboerderijen bedraagt voor 2008 € 226.000,-. Hiervan is € 197.000,- bestemd voor de kinderboerderij Stadspark. Daarnaast subsidieert SOZAWE in de vorm van maatschappelijke banen voor een bedrag van € 110.000,- op jaarbasis. Voorgesteld wordt het budget van de kinderboerderijen en van duurzaamheidseducatie samen te brengen bij één dienst. Op die manier kan beter gezorgd worden voor een afstemming van het educatieve aanbod en de ontwikkeling op de tuinen en de kinderboerderijen.

Exploitatie bezoekerscentrum (€ 40.000,-)

Voor het bezoekerscentrum Beijum is 10 jaar lang (vanaf 2004) een bedrag beschikbaar van € 40.000,- per jaar. Onder andere de huur- en energiekosten komen ten laste van dit budget.

Exploitatie duurzaamheidscentrum (€ 150.000,-)

De jaarlijkse exploitatiekosten voor het duurzaamheidscentrum conform scenario 2 bedragen naar verwachting ongeveer € 640.000,-. Een deel van deze exploitatiekosten heeft te maken met overheveling van taken vanuit de deelnemende organisaties en is dus al gedekt. De geraamde meerkosten ten opzichte van de huidige situatie bedragen ongeveer € 450.000,-. Dit zal afhankelijk zijn van welke partijen mee zullen doen in het duurzaamheidscentrum en welke substantiële taken en bijbehorende budgetten overgedragen worden aan het centrum. Het Informatiepunt Duurzaam Bouwen weet momenteel al met beperkte inzet en middelen een groot deel van haar exploitatie via het verwerven van opdrachten (ongeveer € 150.000,-). Ook de exploitatie van het duurzaamheidscentrum zal voor een deel door middel van projectgelden

gefinancierd dienen te worden. Gezien wat het Informatiepunt Duurzaam Bouwen op dat gebied nu al doet, is het reëel te verwachten dat daar mogelijkheden toe zijn.

De gemeente is een belangrijke actor in het duurzaamheidscentrum. Daarom wordt voorgesteld om een duidelijk gebaar naar de andere mogelijke partners te maken en een bijdrage in de exploitatiekosten van € 150.000,- voor de jaren 2009 en 2010 te reserveren. De voorwaarde hierbij is echter dat andere partijen dan wel via de markt de overige middelen opgebracht moeten worden. In de eerste vier jaren is er al een dekking van € 50.000,-.

7.2. Toelichting op de begroting: incidentele kosten

In de nota over de bezuinigingen wordt voorzien in aanloop- en overgangskosten voor het nieuwe duurzaamheidsbeleid ad € 100.000,- per jaar (regie en incidentele stimulering) gedurende een periode van 3 jaar. De kosten betreffen o.a. voorbereiding programma en organisatie, personele inzet, extra ondersteuning, communicatie en extra stimuleringsmiddelen op de inhoud van het duurzaamheidsbeleid (locaties, onderwijsbegeleiding, vraagontwikkeling, productontwikkeling, aanvullende educatieve programma's, e.d.). In 2008 worden deze middelen ingezet om de kosten te dekken van het opstellen van het uitvoeringsprogramma en het inregelen van de uitvoeringsorganisatie. In 2009 en 2010 stellen we voor deze middelen in te zetten om de loonkosten van één extra educatieve medewerker te dekken (bovenop de reguliere beleids- en educatieve medewerkers). De kosten hiervan inclusief toe te rekenen overhead bedragen ongeveer € 60.000,-. Deze extra inzet wordt nodig geacht om juist in die periode te investeren in nieuw aanbod, in te kunnen spelen op vragen vanuit het veld, ontwikkelingen in gang te zetten en zorgen voor verbinding tussen partijen. Deze medewerker dient te zorgen ondermeer voor het ontwikkelen van een (digitaal) aanbodboek, het ontwikkelen van een educatief programma voor de kinderboerderijen en het ontwikkelen van aanvullende programma's en projecten.

7.3. Overgangsbegroting in 2008

De begroting in 2008 is uitgegaan van drie kindertuinen, met continuering van de huidige manier van werken, inclusief huidige bezetting. Ook is rekening gehouden met het feit dat een aantal activiteiten in 2008 nog vanuit het voormalige Natuurmuseum uitgevoerd wordt, dan wel daar administratief zijn ondergebracht (leiding, administratieve ondersteuning, overheadkosten, website, uitleen lesmaterialen, e.d.). Vanaf de tweede helft van 2008 is rekening gehouden dat deze taken en kosten op een andere wijze georganiseerd moeten worden.

7.4. Toelichting op het dekkingsplan: structureel beschikbare middelen

Bij de behandeling in de raad van de voorstellen met betrekking tot de sluiting van het Natuurmuseum en de kadernota NDE in juni en november 2007 zijn door de raad de hiernavolgende middelen beschikbaar gesteld. Via een van de aangenomen moties door de raad is bepaald dat het definitieve budget voor duurzaamheidseducatie vastgesteld zou worden bij de bespreking van het uitvoeringsprogramma.

Beschikbare structurele middelen (zoals voorlopig vastgesteld)

Raadsbesluit 20 juni 2007	€	425.000,-
Raadsbesluit Bezoekerscentrum Beijum (10 jaar incidenteel)	€	40.000,-
Bestaande budgetten Kinderboerderijen	€	343.000,-
Bestaande budgetten LA21 en duurzame gedragsverandering	€	30.000,-
Bestaande budgetten ecologie en stimuleringsfonds groenstructuur	€	25.000,-
Raadsbesluit 28 november 2007 Nieuw Beleid	€	265.000,-

€ 1.128.000,-

7.5. Toelichting op het dekkingsplan: incidentele middelen

Naast deze structurele middelen zijn er voor de overgang naar het nieuwe duurzaamheidsprogramma incidentele middelen ter beschikking gesteld (zie paragraaf 7.2.).

Voor de ondersteuning bij het vormen van een duurzaamheidscentrum wordt een bedrag van € 150.000,- begroot. In de kadernota hadden we al voor de periode 2008-2011 jaarlijks € 50.000,- voor dit doel gereserveerd (uit de middelen nieuw beleid Duurzaamheid). Voor de jaren 2009 en 2010 willen we de middelen incidenteel (€ 100.000,- voor elk jaar) onttrekken aan het fonds Duurzaamheid. Naar een eventuele structurele ondersteuning van het Duurzaamheidscentrum vanaf 2011 moeten wij nog op zoek. Voorwaarde is dat marktpartijen ook een substantieel aandeel in de exploitatie van het centrum nemen.

7.6. Dekkingsvoorstel tekort

Bij het opstellen van het meerjarenoverzicht zijn we uitgegaan van zowel het in stand houden van de drie kindertuinen als het opzetten van een duurzaamheidscentrum. De begroting 2008 wordt gedekt door de eerder beschikbaar gestelde middelen. In de periode 2009-2011 is er sprake van een oplopend tekort tot € 250.000 structureel. Dit wordt veroorzaakt door twee zaken. Ten eerste is het NDE programma duurder uitgevallen (ca. € 100.000,-) door een grotere inzet van personeel in het uitvoeringsprogramma dan voorzien was bij het opstellen van de kadernota. Daarnaast zijn ook de overheadkosten nu toegerekend aan het uitvoeringsprogramma. Deze waren in de begroting 2008 niet toegerekend. Ten tweede hebben we berekend dat het duurzaamheidscentrum volgens variant 2 ons € 150.000,- op jaarbasis gaat kosten.

We stellen uw raad voor om het tekort op het duurzaamheidscentrum in de jaren 2009 en 2010 incidenteel te dekken uit het duurzaamheidsfonds, op voorwaarde dat de markt ook meedoet. In die periode onderzoeken we de haalbaarheid van een structurele financiering door de markt en de gemeente van dit fonds. Het tekort op het NDE programma in de jaren 2009 (€30.000,-) en 2010 (€60.000,-) stellen we voor incidenteel te dekken ten laste van het rekeningresultaat 2007. Hiermee is voor twee jaar het tekort gedekt. Voor 2011 is het tekort niet gedekt. Dat betekent dat voor dat jaar het uitvoeringsprogramma niet vastgesteld kan worden. We stellen verder voor om de structurele dekking de komende twee jaar nader te onderzoeken. In de periode tot 2010 zullen wij de mogelijkheden verkennen van een structurele verhoging van dit budget. We zullen nagaan in hoeverre er subsidiegelden op onderdelen binnen te halen zijn. Daarnaast heeft ook het ministerie LNV aangegeven de komende 4 jaar ongeveer € 20 miljoen extra in te willen zetten op het gebied van natuur- en milieueducatie. De wijze waarop deze middelen beschikbaar zullen worden gesteld is op dit moment nog niet duidelijk. Indien deze middelen of een deel daarvan beschikbaar worden gesteld aan de schoolbesturen, vinden wij het gerechtvaardigd van hen een (substantiële) bijdrage te vragen.

7.7. Uitvoeringsvarianten

Bij het opstellen van de begroting 2008-2011 zijn wij uitgegaan van de uitvoeringsvariant waarbij de bestaande drie kindertuinen blijven voortbestaan en er in samenwerking met externe partijen een duurzaamheidscentrum wordt gerealiseerd. Indien de raad een andere afweging wil maken, dan zijn er een tweetal alternatieven: een variant met twee kindertuinen en / of een variant zonder het duurzaamheidscentrum.

Het sluiten van één van de kindertuinen leidt naar verwachting tot een besparing van ongeveer € 160.000,-. Het effect van het sluiten zal zijn dat de ambitie naar beneden zal moeten worden bijgesteld. Immers minder kinderen kunnen gebruik maken van de kindertuinen en de medewerkers kunnen niet worden ingezet om ondersteuning aan scholen buiten de locatie te geven. Indien er geen duurzaamheidscentrum wordt gerealiseerd, leidt dat tot € 150.000,- minder kosten. Geen aanvullende middelen voor een duurzaamheidscentrum beschikbaar stellen, betekent dat er geen nieuwe invulling gegeven kan worden aan duurzaamheidseducatie op het niveau van de stad. Er zal dan geen duurzaamheidscentrum verschijnen. Hiermee krijgt de ambitie die de gemeente heeft om de duurzaamste stad te worden, niet een duidelijk gezicht op stadsniveau. Ook zal de beïnvloeding vanuit de gemeente op het gedrag en het handelen van burgers en bedrijfsleven minder zijn.

Hoofdstuk 8: Samenvatting voorstellen

In de voorgaande hoofdstukken zijn verscheidene voorstellen opgenomen. In dit hoofdstuk zijn alle voorstellen bij elkaar gebracht en geclusterd per thema. Een aantal van de voorstellen vervalt indien gekozen wordt voor een van de andere uitvoeringsvarianten, zoals beschreven in paragraaf 7.4 In de tabel is aangegeven in welke periode de voorstellen uitgevoerd zouden moeten worden. Het totaal van de voorstellen beoogd om te komen tot de doelstellingen en resultaten zoals deze in hoofdstuk 2 zijn verwoord. In de eerste tabel zijn de acties die voor 1-8-2008 dienen te zijn geëffectueerd. In de tweede tabel zijn de acties aangegeven die vanaf het komende schooljaar uitgevoerd dienen te worden. In de derde kolom is aangegeven op welk van de drie onderscheiden niveaus de actie betrekking heeft. De niveaus betreffen:

A = Basisvorming duurzame ontwikkeling (niveau van de school);

B = Leren voor duurzame ontwikkeling in de wijk;

C = Leren voor duurzame ontwikkeling van de stad.

Acties in de periode tot 1-8-2008

Thema	Actie	niveau
Kindertuinen	In het schooljaar 2008-2009 het werk op de tuinen op de huidige wijze voort zetten.	A
	Met de wijkvereniging bespreken welke mogelijkheden voor gebruik van de kindertuin Paddepoel voor de wijk te realiseren zijn.	A, B
	Met SKSG contracten afsluiten voor het huisvesten van wisselgroepen op de kindertuinen Helpman en Beijum en de opbrengsten hiervan toe te voegen aan het budget NDE.	A
	In het Stadspark een kindertuin realiseren op het terrein van de volkstuinten.	A
Kinderboerderijen	De kinderboerderij Eelderbaan in Vinkhuizen te openen en het beheer bij Stichting De Zijlen onderbrengen.	A
	Samen met andere marktpartijen zoeken naar oplossingen om de functies van de Wegafarm te behouden.	A
	Met AOC Terra nadere afspraken maken over samenwerking.	A
Leskisten, e.d.	Scholen en andere instellingen kunnen gebruik blijven maken van leskisten, objecten en ander materiaal (ook datgene dat bij het universiteitsmuseum is ondergebracht).	A
Tweedelijns ondersteuning	Het IVN contracteren om in het schooljaar 2008-2009 al twee netwerken van scholen op te gaan zetten.	A
Wijk	Bevorderen van de participatie in 2 wijken vanuit het programma Duurzaamheid.	B
Duurzaamheidscentrum	Besluiten om de tweede fase te starten voor een onderzoek naar het oprichten van een duurzaamheidscentrum.	C
Organisatie	Een uitvoeringsorganisatie NDE oprichten die bestaat uit 9,9 fte en hiervoor de benodigde middelen beschikbaar stellen.	A, B, C

	Een uitvoeringsplan inrichting organisatie en vacature invulling opstellen.	A, B, C
	Duurzaamheidseducatie door professionals laten uitvoeren met ondersteuning door vrijwilligers.	A, B, C
	De afstemming tussen de betrokken diensten goed inregelen en zodanig dat het voor externe partijen duidelijk is waar welk type vraag thuis hoort.	A, B
	Een deel van het onderhoud van de kindertuinen uitbesteden aan een externe partij, bijvoorbeeld De Zijlen of DSW.	A
	In de formatie capaciteit inplannen voor ondersteuning aan scholen en er voor zorgen dat uitwisseling van projecten tussen scholen kan plaatsvinden.	A
	De kinderboerderijen en de uitvoering duurzaamheidseducatie in één gezamenlijke uitvoeringsorganisatie binnen de gemeente onderbrengen.	A, B, C
	De Stichting Wubbo Ockels Juniorprijs vanuit de NDE-organisatie ondersteunen voor 45-50 dagen een maal per twee jaar.	A, B
	Huurovereenkomst afsluiten met Huismeesters om het voorhuis in Beijum te huren ten behoeve van het huisvesten van de regie-unit.	A, B
	Onderzoeken of combinatiefuncties in het onderwijs inzetbaar zijn ten behoeve van duurzaamheidseducatie.	A
Financiën	Een aanvullend krediet (€220.000,-) beschikbaar stellen voor de bouw van een nieuw onderkomen en nieuwe inrichting kindertuin Paddepoel.	A, B
	De niet bestede investeringsbedragen van het NM beschikbaar te stellen aan de nieuwe organisatie.	A, B
	Uitvoeringsbudgetten beschikbaar te stellen voor het inzetten van externe partijen.	A, B
	Met SKSG afspraken maken over de investering te financieren door SKSG voor enige uitbreiding van ruimtes op de kindertuin Helpman.	A
	Begrotingswijzigingen en kredietaanvragen opstellen	A, B, C

Acties in de periode 2008-2011

Thema	Actie	Periode	niveau
Kindertuinen	Onderzoeken op welke wijze het tuinenwerk en de schoolondersteuning vanuit het IVN kunnen leiden tot een geïntegreerde aanpak.	2008-2009	A
	Het werk met de scholen op de tuinen anders gaan inrichten zodat beter ingespeeld kan worden op de vraag van scholen en zodanig dat meer scholen gebruik kunnen maken van de tuinen en dat medewerkers van de tuinen meer tijd beschikbaar hebben	2008-2009	A

	om scholen buiten de tuin te ondersteunen.		
	Met de scholen in Vinkhuizen onderzoeken op welke wijze schooltuinen zijn te ontwikkelen, in nabijheid scholen of kinderboerderij of met volkstuinvereniging.	2008-2009	A
	Op de bestaande tuinen onderzoeken of en op welke wijze er samen te werken is met partners in de directe omgeving, zoals wijkvereniging, volkstuinenvereniging, biologische boerderij, en dergelijke.	2008-2009	A, B
	Met scholen de omgeving van de school in kaart brengen en bekijken, de wensen van de scholen inventariseren en met minstens 5 scholen pilots starten.	2008-2009	A, B
	In samenspraak met de projectgroep Stadspark onderzoeken hoe de educatieve functie van het park kan worden vergroot.	2008-2010	A, B
Kinderboerderijen	Ontwikkelen van educatieve programma's voor gebruik op de kinderboerderijen.	2008-2010	A
	Onderzoeken op welke wijze de exploitatie van de kinderboerderij in Stadspark het best voortgezet kan worden mede in relatie tot ontwikkelingen Stadspark.	2009-2010	A
Leskisten, e.d.	Screenen van het huidige aanbod aan leskisten en lesmaterialen en waar nodig aanpassen daarvan.	2008-2010	A
Tweedelijns ondersteuning	De tweede lijnsondersteuning verder uitwerken zodat een dekkend netwerk aan scholen ontstaat	2009-2011	A
Wijk	Bij investeringen in schoolgebouwen, – pleinen en de –omgeving expliciet beoordelen op mogelijkheden ten aanzien van natuurlijke inrichting en duurzaamheid.	2008-2011	A, B, C
	Met kinderopvangorganisaties afspraken maken over het mogelijk gebruik van tuinen van de kinderopvang door scholen dan wel wijken.	2008-2011	A, B
	Met verenigingen van volkstuinen inventariseren waar er mogelijkheden liggen om het gebruik van de tuinen te verbreden.	2008-2010	A, B
	Met de school en de wijk inventariseren mogelijkheden voor het bijhouden en onderhouden van delen van het openbaar groen door wijk en school.	2008-2010	A, B
	Vanuit ecologie in overleg met wijken groengebieden met meer diversiteit aanleggen.	2008-2011	B
	Wijken stimuleren ideeën te genereren en deze ook ten uitvoer te brengen.	2008-2011	B
	Met drie scholen pilots opzetten om in	2008-2009	A, B

	samenwerking met de wijk al te realiseren.		
	Groene Agenda toevoegen aan website	2008-2009	A, B
Duurzaamheidcentrum	De tweede fase gaan voorbereiden waarin concrete plannen dienen te worden ontwikkeld en de mogelijke samenwerking, zowel inhoudelijk als financieel, wordt uitgewerkt.	2008	C
Organisatie	Evalueren uitvoeringsprogramma en – organisatie duurzaamheidseducatie	2010	A, B, C
	Jaarlijks een programma duurzaamheidseducatie opstellen en jaarlijks meten van het bereik van het programma.	2008-2011	A, B, C
	Tweemaal per jaar de raad informeren over de voortgang van de uitvoering van het jaarprogramma.	2008-2011	A, B, C
	De samenwerking met AOC Terra ten uitvoer brengen door het inzetten van stagiaires en het gebruiken van de faciliteiten van AOC Terra.	2008-2009	A
	Onderzoeken of de herziening gesubsidieerde arbeid mogelijkheden biedt voor inzet in duurzaamheidseducatie.	2008-2009	A, B, C
Financiën	Onderzoeken mogelijkheden voor subsidiering en genereren inkomsten om tekort te dekken	2009-2010	A, B, C

Bijlage 1: Namenlijst organisaties

Om te komen tot afstemming over het programma duurzaamheidseducatie en de wijze waarop vanuit de gemeente een ondersteunende en faciliterende rol vervuld kan worden is gesproken met de volgende externe partijen.

1. Deelnemers Vensterschool Stadspark
2. Deelnemende partijen Vensterschool Hoornse Wijken
3. Kinderkookwerkplaats i.o.
4. Wegafarm
5. SKSG
6. Huismeesters
7. Stichting De Zijlen
8. Basisschool De Hoeksteen
9. Tuin- en Recreatie Vereniging Stadspark
10. Basisschool Bisschop Bekkersschool
11. Röling College
12. Belcampo College
13. Hart de Ruyterschool
14. Zernike college
15. Biblionet
16. AOC Terra
17. Basisschool 1ste Openbare Montessorischool
18. Basisschool De Swaoistee
19. Basisschool De Starter
20. Stichting IVN
21. Stichting Kinderboerderij Beestenborg
22. Stichting kinderboerderij Minerva
23. Speciaal Basisonderwijs De Kimkiel
24. Speciaal Onderwijs cluster 4 De Bladergroenschool
25. Natuurschool
26. Bekenkampschool
27. Landschapsbeheer Groningen
28. Milieufederatie Groningen
29. Rabobank Hoogezand
30. Informatiepunt Duurzaam Bouwen
31. Kenniscentrum HVG
32. Stichting Wubbo Ockels Prijs
33. Kamer van Koophandel
34. Projectgroep Energiemanagement

Bijlage 2: Kenmerken huidige situatie

Hierna is per doelgroep aangegeven welke faciliteiten er momenteel al beschikbaar zijn en welke beleving er is met betrekking tot de mogelijkheden om uitvoering te geven aan duurzaamheidseducatie. Ook geeft het een beeld van wat er al gedaan wordt door de verschillende groepen ten aanzien van duurzaamheidseducatie. Dit hoofdstuk is beschrijvend van aard.

1. Basisonderwijs

In het basisonderwijs wordt al vele jaren aandacht besteed aan natuur- en milieueducatie (NME). Voor het basisonderwijs en de basisvorming van het voortgezet onderwijs zijn kerndoelen vastgesteld op het gebied van natuur en milieu. De kerndoelen verwoorden wat een leerling moet kennen en kunnen. Dit betekent dat natuur en milieu aan bod moeten komen in het basisonderwijs en de basisvorming. Het onderwijsveld is zelf verantwoordelijk voor het halen van de kerndoelen met de leerlingen. Dit is wettelijk vastgelegd. Dat is geen taak van de gemeente. De gemeente kan niet opleggen wat er op de scholen inhoudelijk aan bod dient te komen. Wel kan de gemeente scholen stimuleren en enthousiasmeren om gebruik te maken van bepaalde faciliteiten. Dat betekent dat de scholen een voordeel dienen te ervaren om van deze voorzieningen gebruik te maken.

Afhankelijk van methode, invulling van de lessen en de mogelijkheden van een school dan wel de populatie kinderen wordt in meer of mindere mate in de praktijk geleerd of gezorgd voor bewuste ervaringen en belevingen. Aan vooral dit laatste is de meeste behoefte aan ondersteuning op de scholen. In cognitieve zin wordt in lesmethoden voldoende aandacht er aan besteed, maar het ervaren en het beleven van milieu en natuur is op veel scholen minder sterk ontwikkeld. Het aanbod zou dan ook vooral praktisch gericht moeten zijn en uitnodigen tot onderzoeken. Men zou willen dat elke school de beschikking heeft over een aantal uren ondersteuning van een educatief medewerker NME die mee kan denken en ontwikkelen. Op die manier kan ook de kennis in het team van de school vergroot worden en zorg je er voor dat de trainer de trainer traint.

Het huidige aanbod aan kindertuinen is beperkt. Er zijn drie kindertuinen, Beijum, Helpman en Paddepoel. Deze worden zeer goed gebruikt door de basisscholen waarvoor de tuinen bereikbaar zijn. Ook zijn de basisscholen in het algemeen erg tevreden over het aanbod. Echter het bereik van het aantal leerlingen op de kindertuinen is beperkt. De kindertuin in Beijum kan bijvoorbeeld geen extra groepen meer toelaten, vanwege de capaciteit van het areaal van de tuin. Alle basisscholen in Beijum maken voor alle groepen gebruik van de tuin. Een paar bovenbouwgroepen van twee scholen in Lewenborg maken ook gebruik van de tuin. In Lewenborg zijn meer scholen die van het aanbod gebruik zouden willen maken maar geen mogelijkheid hebben. In Beijum maken alle kinderen gebruik van de tuin. Een 100 % score! Dit is echter relatief. In absolute zin maken 350 kinderen in groep 6-7 intensief (20-25 tuinlessen) gebruik van de tuin door daar te tuinieren. Het totale aantal kinderen dat het basisonderwijs volgt bedraagt ruim 12.800. Met de drie huidige tuinen wordt dus maar een beperkt aantal basisschoolleerlingen (11%) bereikt. Dit dient nog enigszins genuanceerd te worden omdat ook de andere groepen van die scholen op de tuinen natuurlessen volgen, echter minder intensief (2 maal per jaar). Een deel van deze lessen hoeft niet persé op een tuin hoeven plaatsvinden. Het budget voor de uitvoering van het tuinenwerk ten opzichte van het huidige beschikbare budget voor duurzaamheidseducatie (exclusief budget kinderboerderijen) bedraagt ongeveer 60%. Indien via de kindertuinen alle kinderen van het basisonderwijs bereikt zouden moeten

worden en op die manier vijf natuurervaringen opdoen, is een aanzienlijk groter budget nodig dan nu beschikbaar is. En dan nog worden daarmee alleen basisschoolleerlingen bereikt. Dan is er nog geen budget ingezet om kinderen op de peterspeelzalen en in de kinderopvang te bereiken en om de doelstellingen op niveau B en C te realiseren. De kosten van de kindertuinen ten behoeve van het realiseren van de doelstellingen voor de basisvorming duurzame ontwikkeling zijn relatief hoog.

Een aanvullend aanbod is dus nodig om andere scholen en de kinderopvang te bereiken en een andere invulling van het gebruik van de tuinen. Een aantal scholen geeft aan dat zij de huidige invulling van de tuinen te beperkt vinden, ook scholen die nu veelvuldig gebruik maken van de tuinen. Als er niet gewerkt wordt vanuit de idee “elk kind een eigen stukje grond” dan kunnen veel meer kinderen gebruik maken van de tuinen en kunnen delen van de tuinen ook anders ingericht worden, zodat andere facetten van natuur- en milieubeleving aan bod kunnen komen.

Op twee van de drie tuinen wordt gewerkt met een strak programma dat verankerd is in doorlopende leerlijnen. Het volgen van het programma betekent dat de tuinen alle dagen volledig bezet zijn en andere scholen geen gebruik kunnen maken van de tuinen. Ook zijn de educatief medewerkers volledig bezet waardoor zij geen ondersteuning aan andere scholen kunnen geven. Op deze manier door werken zal niet leiden tot het realiseren van de beoogde doelstellingen. In Paddepoel wordt niet de doorlopende leerlijn gevolgd. Echter door een beperkte bezetting in de afgelopen jaren was er geen ruimte om de uren anders in te zetten. Het niet volzetten van de tuin in de tijd geeft ook gelegenheid om in te spelen op de actualiteit in een tuin of de omgeving daarvan. De kindertuin Paddepoel voldoet op verschillende punten niet aan wat nodig is. Het gebouw is te klein om groepen kinderen te ontvangen en is in verband met veiligheid afgekeurd. Hierdoor heeft de tuin in de afgelopen jaren niet optimaal kunnen functioneren.

Alle medewerkers op de tuinen besteden een deel van hun tijd aan het tuinonderhoud. Hierdoor gaat een deel van de tijd die aan educatieve werkzaamheden zou kunnen worden besteed verloren. Deels zou dit onderhoud uitbesteed kunnen worden waardoor meer capaciteit beschikbaar komt voor educatie.

Basisscholen geven aan dat zij behoefte hebben aan educatieve buitenplekken. Deels zouden daar de kindertuinen in traditionele zin voor gebruikt kunnen worden. Kinderen ervaren meer als ze zelf kunnen ontdekken en experimenteren en hun kennis zelf kunnen toepassen. Kindertuinen zouden dan ook deels hiervoor geschikt gemaakt kunnen worden. Voor scholen die verder weg liggen van de kindertuinen zou bekeken kunnen worden of er in de directe omgeving van de school dergelijke plekken te creëren zijn.

Een aantal scholen is niet goed op de hoogte van het duurzaamheidsaanbod. Ook wachten veel scholen af wat er wordt aangeboden. Al jaren wordt het op de scholen ervaren dat er erg veel op hun afkomt en dat er veel partijen zijn die iets van hun willen dan wel dat er op school aandacht aan bepaalde thema's wordt gegeven. Een aanbod aan de scholen kan daarom alleen werken als het aangeboden wordt op een wijze die de leerkracht weinig extra werk oplevert. Het is daarom nodig de voorlichting aan de scholen te versterken en een actieve manier van aanbieden van producten te ontwikkelen. Ook dienen scholen de materialen zoals objecten en leskisten zonder al teveel moeite te kunnen verkrijgen. Het van ver weg halen van de producten zal niet als een passend aanbod worden ervaren door een groot aantal scholen. Het afgelopen jaar hebben in totaal slechts 115 uitleningen

plaatsgevonden, ondanks dat het materiaal centraal in de stad was opgeslagen. Ongeveer de helft daarvan werd door slechts 12 scholen uit de stad afgenomen. Het overige werd door scholen uit de provincie of andere provincies geleend.

Het is belangrijk dat vanuit het aanbod mee gedacht wordt met de scholen op welke wijze ondersteuning aan het programma op de school gegeven kan worden. Ook dit vraagt om een actieve houding van de medewerkers, dat zij de dialoog met de scholen starten en beoordelen in hoeverre er vanuit het aanbod aangesloten kan worden op het onderwijsprogramma en de projecten die de school voornemens is te gaan draaien in enig jaar. Door de scholen te bezoeken en te luisteren naar wat daar leeft, kan beter met het aanbod aangesloten worden op de (deels latente) behoefte.

De scholen willen graag beter gebruik kunnen maken van wat in hun directe omgeving aanwezig is, bijvoorbeeld het in beheer nemen van een deel van een park, het uitzetten van natuurpaden in de wijken, het aanleggen van natuurspeelplaatsen, het beheren en onderhouden van een gebied in de directe omgeving van de school, het omvormen van openbaar groen in de nabijheid van de school in een tuin die de school kan gebruiken voor educatie. Zeker in wijken waar niet veel openbare speelplekken zijn, speelt de behoefte om schoolpleinen open te stellen voor de buurt. In alle gevallen hebben scholen wel enige ondersteuning nodig. Dat begint al bij het inrichten van het gebied. Het maken van een onderhoudsplan, waar het nodig is het inbrengen van expertise bij het onderhoud, gereedschappen beschikbaar stellen en zaaigoed e.d. Deze vormen van faciliteren ervaren veel scholen al als voldoende. Waar sprake is van vensterscholen of vensterwijken zouden dit soort projecten en programma's in samenspraak met alle betrokken partijen (waaronder de wijk) kunnen worden ontwikkeld. Op die manier kunnen programma's ook beter wortel schieten en wordt de kans op continuïteit vergroot.

Een andere behoefte is om bijvoorbeeld eenmaal per jaar een veldexcursie (en voor een deel kan dat ook in de wijk plaatsvinden) te doen in het kader van een specifiek project. Middelen zijn dan nodig voor vervoer en professionele ondersteuning.

Binnen een aantal scholen worden al geruime tijd projecten ontwikkeld en uitgevoerd. Voorbeelden daarvan zijn De Kijkwijzer van de Swaoistee en Rondje Noorderplantsoen (Nassauschool). Deze projecten of de draaiboeken daarvan zouden ook beschikbaar gesteld kunnen worden aan andere scholen en daar enigszins aangepast worden aan de situatie op die school. Dat vraagt een bemiddelingsrol tussen scholen om te zorgen dat zichtbaar wordt wat er beschikbaar is en dat toegankelijk te maken voor andere scholen. Dit kan de scholen veel ontwikkeltijd schelen. Veel kennis en ervaring die er is wordt maar in beperkte mate benut. Samenwerking kan er voor zorgen dat kennis beter verspreid wordt en dat minder inspanning nodig is om zaken voor elkaar te krijgen. De gemeente zou ook deze samenwerking kunnen faciliteren. Zo geeft een school aan dat er vanuit het hele land scholen komen kijken naar bepaalde projecten maar dat scholen uit de gemeente nog nooit gezien zijn. Het samen werken moet wel zo vorm worden geven dat niet degene die minder snel kan andere belemmert. Het samenwerken moet in zich hebben dat elke school er uit kan halen wat zij nodig heeft. Op die manier kun je enthousiasme en energie vasthouden en Wel vanuit de idee dat het zowel halen als brengen is. De opvatting is ook niet praten en doen. Met andere woorden: ga aan de slag met concrete projecten en ontwikkel van daaruit je organisatie. Op die manier kun je direct met de kinderen bezig gaan en vindt er een geleidelijke ontwikkeling plaats waarbij eenieder in zijn eigen tempo kan aanhaken.

De grootste kans op succes binnen het primair onderwijs kan behaald worden indien er binnen de school een trekker duurzaamheidseducatie is. Ook bij de cultuureducatie en het realiseren van projecten op dat gebied binnen de school is dat succesvol gebleken. Scholen kunnen hierin gestimuleerd worden om bijvoorbeeld taakuren in hun normjaartaak op te nemen. Een andere mogelijkheid wordt momenteel onderzocht. Het betreft de toepassing van de regeling combinatiefuncties in het onderwijs. Ook zal nog bekeken worden in hoeverre de herziening van de regeling gesubsidieerde arbeid enig soelaas kan bieden.

Zowel in het BAO als het VO wordt aangegeven dat als de gemeente zelf duurzaamheid serieus neemt, dat bij het bouwen van scholen dan ook met dit thema rekening gehouden moet worden. In het jaarprogramma Duurzaamste Stad 2008 is dit onderwerp ook al bij de uitgangspunten opgenomen. Hier is aangegeven dat burgers, bedrijven en partners van de gemeente mogen verwachten, dat de gemeente een voorbeeld geeft en de grenzen van duurzame ontwikkeling maximaal dient te verkennen en dat dat zeker geldt bij nieuwbouw. Dat vraagt soms extra investeringen. Ook bij de inrichting van de omgeving en schoolpleinen zou hier meer rekening mee gehouden kunnen worden. De belangstelling van scholen om schoolpleinen anders, op een meer duurzame en natuurlijke wijze in te richten, neemt toe. Tot nu toe wordt niet ervaren dat alle diensten daar op eenzelfde manier naar kijken. Dat betekent ook dat intern de gemeente deze zaken goed op elkaar afgestemd dienen te worden.

Het effect van het sluiten van het Natuurmuseum is in het primair onderwijs voelbaar. Een aantal scholen is teleurgesteld over het besluit. Ten tijde van het Natuurmuseum waren er echter ook veel scholen die niet of nauwelijks gebruik maakten van het aanbod. De leskisten worden maar door een beperkt aantal scholen gebruikt. Door gerichte aandacht te geven en het vertrouwen weer terug te winnen, kan de omslag snel bereikt worden. Ook omdat het onderwerp velen na aan het hart ligt. Dit zal wel enige inspanning vanuit de gemeentelijke kant kosten. Er zijn al verschillende scholen die wel als pilot willen dienen om nieuwe ideeën verder te laten ontwikkelen. Ook dat is een duidelijk signaal van de wil en behoefte die er is.

2. Voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs wordt veelal projectmatig aandacht besteed aan natuur, milieu en duurzaamheid. Vaak is het een integratie van een aantal vakken. Het Zernike college bijvoorbeeld ontwikkelt in samenspraak met de Vensterschool Stadspark (met basisschool De Starter en peuterspeelzaal Tante Toosje) een doorlopende leerlijn Science. Deze lijn loopt van 2 tot 15 jaar.

Ook leven er veel ideeën binnen de scholen. Zo zijn er ideeën om de school meer een gezicht in de wijk te geven en nadrukkelijker de verbinding te zoeken met de wijk door samen met de wijk programma's uit te voeren op het gebied van duurzaamheid en leefbaarheid. Zo wil het Belcampo college haar kennis ten nutte laten zijn van de basisscholen in de omgeving of de faciliteiten van de school beschikbaar stellen aan kinderen van de basisscholen. Ook denkt men er over om met de wijk duurzaamheidsprojecten uit te voeren en ook de wijk nadrukkelijker te betrekken bij projecten die op school spelen. Leerlingen kunnen vanuit de scholen projecten in de wijk gaan uitvoeren. VO-scholen zouden in de wijk een kristallisatiepunt kunnen zijn op het gebied van duurzaamheid.

Scholen geven aan (ook in het BAO) dat zij best de verantwoordelijkheid voor een bepaald gebied in de buurt van de school willen nemen. Dit heeft een educatieve functie en maakt de jongeren meer bewust van hun eigen leefomgeving. Concrete voorbeelden die genoemd zijn, zijn een deel van de inrichting van het Le Roy park waar een school met leerlingen aan de slag zou kunnen, het in stand houden van de Wegafarm via stagiaires of onderhoudsprojecten, het onderhouden van de directe schoolomgeving. Scholen verwachten van de gemeente dan enige ondersteuning bijvoorbeeld in de vorm het beschikbaar stellen van gereedschappen, indien nodig inbreng van expertise, meedenken in het opzetten van programma's en een vorm van belonen. Zoals iemand zei "een zak bloembollen is dan al heel leuk en sluit ook weer aan bij de doelstelling".

Men verwacht van de gemeente dat er middelen beschikbaar zijn om ecologische aspecten vorm te geven, bijvoorbeeld bij de nieuwbouw van scholen en het (her)inrichten van de schoolomgeving. En vooral dat de gemeente stimuleert en faciliteert en condities schept, er voor zorgt dat er een basisstructuur is en zorg draagt voor coördinatie. Ook verwacht men dat de gemeente kennisnetwerken faciliteert, zodat vanuit het HBO en het WO kennis ten nutte van de wijken gemaakt kan worden. Men ziet dus vooral een stimulerende rol voor de gemeente en niet een voorschrijvende. De gemeente kan condities scheppen opdat andere partijen het oppakken en gaan samenwerken. En er zelf voor zorg dragen dat de gemeentelijke dienst in dat verband ook samen werken en samenwerken

3. Peuterspeelzalen

Vanuit het huidige NME is weinig aandacht besteed aan de jongste kinderen. Er is nauwelijks een aanbod aan materialen. Ook de programma's zoals deze in het NM ondergebracht waren, waren niet gericht op peuters. Hier en daar zijn echter wel projecten bij de peuterspeelzalen zelf op gang gekomen. Deze zijn tot nu toe nauwelijks ondersteund of gefaciliteerd door de gemeente. Het koste daarom veel tijd en moeite voor de peuterspeelzalen om de weg te vinden op dit gebied.

De in ontwikkeling zijnde doorgaande leerlijn Science (zie hiervoor) levert een aantal concrete resultaten. De resultaten van het proces en de concrete producten, zoals draaiboeken, stuurkaarten voor peuters en leerkrachtmateriaal worden via een website beschikbaar gesteld aan andere peuterspeelzalen en scholen.

Bij een aantal peuterspeelzalen leeft de idee om speelplekken buiten meer op een natuurlijk manier in te richten, waarbij aandacht wordt besteed aan de vier basiselementen aarde, water, vuur en lucht. Waar het ze vooral om gaat is dat kinderen ook buiten uitgedaagd worden om te ontdekken, te experimenteren vooral natuurlijk materiaal

Omdat educatie al op zeer jonge leeftijd start is het noodzakelijk in het programma duurzaamheidseducatie ook meer de aandacht te gaan richten op de peuters.

4. Kinderopvang

Kinderopvang is een commerciële activiteit. Derhalve dient de kinderopvang zelf ook te investeren in activiteiten die zij belangrijk vindt. Door accenten te leggen kunnen zij zich juist van andere aanbieders onderscheiden. De bijdrage van de gemeente zal zich wat betreft de kinderopvang dan ook beperken tot het faciliteren van plannen die de kinderopvang zelf heeft.

In de kinderopvang wordt al redelijk wat aandacht besteed aan natuureducatie. Vaak nog niet op een gestructureerde wijze. Met de professionalisering van de kinderopvang is ook het bieden van programma's geprofessionaliseerd. Steeds mee wordt de aansluiting gezocht tussen peuterspeelzalen en basisscholen om leerlijnen al vroeg te starten en goed op elkaar aan te laten sluiten. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen peuterspeelzaal, basisschool en voortgezet onderwijs bij het opzetten van een doorlopende leerlijn Science voor kinderen van 2- 15 jaar.

De kinderopvang zoals onder meer SKSG is bewust bezig met duurzaamheid al bij de allerjongsten. Er wordt bewust vers fruit klaargemaakt voor de allerkleinsten en niet uit een potje. Tuinen worden beplant met appelbomen en bessenstruiken. Samen met de kinderen wordt afval gescheiden, wordt er gezorgd voor de vogels in de directe omgeving en worden geurtochten uitgezet. Ook is aandacht voor het leven in de wijk en het voorkomen dat er rommel op straat komt.

De kinderopvang mist tot nu professionele ondersteuning bij het vorm geven van de educatie op het gebied van natuur en duurzaamheid. Het zijn vooral eigen initiatieven en in samenwerking met het onderwijsveld. Er is behoefte om bijvoorbeeld in kaart te brengen wat de natuur is in de omgeving van de kinderopvang, inzicht te geven in bijvoorbeeld wat eetbaar is in de natuur die kinderen tegen kunnen komen, het inrichten van een kruidentuin. Een probleem waar de kinderopvang vaak tegen aan loopt is het vervoer van kinderen naar een locatie voor natuurbeleving. Ook is er sterk de behoefte om op het speelplein meer natuurbeleving te creëren. Men heeft meer en meer behoefte aan natuurlijke inrichting van speelpleintjes e.d. Waar de kinderopvang samen met het onderwijs is gehuisvest worden deze zaken gezamenlijk opgepakt.

5. Wijken

In de wijken spelen verschillende vertegenwoordigers van de gemeente een belangrijke rol om het beheer en ontwikkeling in de wijken goed te laten verlopen. De taak van de stadsdeelcoördinatoren is om er voor te zorgen dat deelprogramma's geïntegreerd worden uitgevoerd in de wijk. Verder bevorderen zij de wijze waarop partners in een wijk zijn te verbinden aan een specifiek onderwerp. In het stadsdeelprogramma 2008 is nog geen aandacht voor duurzaamheidseducatie. Deze verbinding met andere thema's zal nog gelegd dienen te worden. De natuurlijke partners voor de stadsdeelcoördinatoren zijn de stadsdeelbeheerders, de locatiemanagers van de vensterscholen en –wijken en de gebiedscoördinatoren.

6. Stad

Het samenstel van wijken, bedrijven, scholen, instellingen en alle mensen die daar wonen en werken maken het geheel tot een stad. Op de eerste twee niveaus van het NDE richt de focus zich vooral op scholen, kinderopvang en de wijken en in de voorstellen wordt ook aangegeven op welke wijze deze partijen meer met elkaar kunnen doen en zo ook nog meer voor elkaar kunnen betekenen. De aandacht op die twee niveaus is niet gericht op bedrijven en andere instellingen en evenmin op de wijkbewoner als consument en afnemer van diensten en producten. Daarom is het noodzakelijk om ook op het niveau van de stad burgers/consumenten en bedrijven en instellingen, als afnemer en producent, te werken aan het vergroten van het bewustzijn op het gebied van duurzaamheid.

Er is behoefte aan een plek waar burgers en bedrijven terecht kunnen met hun vragen en zij inzicht krijgen in de mogelijkheden tot het duurzaam omgaan met schaarse middelen.

Ook hier speelt weer dat vraag en aanbod bij elkaar dienen te komen. In het kader van dit project is een haalbaarheidsonderzoek naar een duurzaamheidscentrum uitgezet. Pas als bepaald is welke scope een dergelijk centrum zal hebben en welke ambitie daarmee zichtbaar wordt gemaakt kan bepaald gaan worden hoe op het niveau van de stad invulling zal worden gegeven aan duurzaamheidseducatie.

7. Natuurorganisaties

Een aantal natuurorganisaties als IVN, Groninger Landschap en Natuurmonumenten zetten zich al jaren in op het gebied van natuureducatie en voorlichting. Ook andere, zoals de Stichting Landschapsbeheer betrekken kinderen en volwassenen op een meer praktische manier bij de natuur en de leefomgeving in workshops en werkdagen. De volkstuincomplexen in de stad hebben zich bereid getoond actief bij het natuureducatieve proces betrokken te willen worden. Door een betere informatievoorziening, maar ook door actief met deze organisaties samen te werken, kan de inzet van deze organisaties worden versterkt en gebundeld.

Bijlage 3: Projecten en uitleenmateriaal gemeente

A. Uitleen materialen (ontdekdozen en lessets)

Onderbouw

Zien

De ontdekdoos bevat materialen waarmee de kinderen zich spelenderwijs bewust worden van het 'kijken met je ogen'. Zo ontdekken ze bijvoorbeeld dat dieren verschillende soorten ogen hebben, hoe het komt dat een kat goed in het donker kan zien en dat je op allerlei manieren kan kijken. De doos bevat een caleidoscoop, loepen, een prisma, etc. De ontdekdoos sluit aan op meerdere lessen van de lesmethode 'Leefwereld'.

Horen

De ontdekdoos bevat materialen waarmee kinderen zich bewust worden van hun oren en dat je daarmee kunt horen. Met verschillende speelse activiteiten maken de kinderen gebruik van hun gehoor (bv. een geluidenmemory). Ook leren de kinderen de onderdelen van het oor kennen door middel van een houten puzzel. De ontdekdoos sluit aan bij de lesmethode 'Leefwereld'.

Je lichaam

De ontdekdoos is ontwikkeld nadat uit onderzoek (2005) onder basisscholen is gebleken dat er in het onderwijs een groeiende belangstelling is naar de onderwerpen die te maken hebben met lichaam/ gezondheid. De ontdekdoos behandelt aspecten zoals bewegen, uiterlijke kenmerken, je binnenkant, je vel en de buitenkanten van dieren.

Slakken

Met deze set maken kinderen kennis met de slak. De klas of leerkracht kan slakken vangen en die in de slakkenbak doen die in de ontdekdoos zit. De slakken kunnen tijdelijk in de klas verzorgd en geobserveerd worden. Op een interactieve manier kunnen vragen worden beantwoord over de slak: wat eet een slak, hoe beweegt hij zich voort, hoe voelt hij aan, waar zitten zijn ogen? De set is aangevuld met: educatieve illustraties, leuke spellen, liedjes en knutsels.

Pieter de Pier - afval

Met deze set leren kinderen spelenderwijs van alles over afval en het scheiden van verschillende soorten afval. Zowel afval van mensen als afval in de natuur (bodemdieren) komen aan de orde. Centraal staat de pop Pieter de Pier, een regenworm. Deze set is ontwikkeld door Pandora in Hoorn.

Meneer de pauw - kinderboerderij

De set kan gebruikt worden rond een bezoek aan een kinderboerderij. Hij bevat een voorbereiding op het bezoek (verhaal over meneer de pauw), een aantal spelletjes dat tijdens het bezoek gebruikt kan worden om de kinderen gericht te laten kijken, onderzoeken en ervaren. Weer op school kunnen de kinderen dat wat ze gezien en beleefd hebben, verwerken en reproduceren in een aantal activiteiten. De set is ontwikkeld door Pandora in Hoorn.

Vlinders

De set laat kinderen op speelse wijze kennismaken met de vorm en kleuren van een vlinder. Aan de orde komen ondermeer onderwerpen zoals de metamorfose van rups tot vlinder, wat een vlinder eet en waarom een dagpauwoog ogen op de vleugels heeft. De set bevat kleurige

memoryspellen van vlindersoorten en foto's van bijzondere vlinders. Ook zitten er echte vlinders uit de collectie in als demonstratiemateriaal.

Middenbow

Diersporen

De materialenset bevat opdrachtkaarten voor de leerlingen. Zo kan de leerkracht een klassikale inleiding geven en de leerlingen daarna in groepjes aan het werk zetten. In de materialenset komen de meest voorkomende diersporen aan de orde zoals pootafdrukken, nesten, vraatsporen, etc. De leerlingen kunnen met behulp van de opdrachtkaart de opdrachten maken. De opdrachtkaarten zijn geschreven vanuit één centrale figuur; Berend de boswachter.

Afval

De set 'Natuurlijk! Afval' bevat een aantal opdrachtkaarten. Vanwege de vergankelijkheid van het de materialen rond dit onderwerp bevat deze set ook proefjes waarvoor de leerkracht voor het natuurlijke afval moeten zorgen zoals appels en potaarde.

Bomen

In de bomenset zitten onder andere gelamineerde bladeren die de kinderen kunnen determineren met behulp van een cd-rom of boek. Ook zitten er verschillende soorten hout in zoals tropisch hout. Verder zit er versteend hout in, hout aangetast door boomschorskevers en vergroeid hout.

Egels

In de set komen allerlei facetten van het egelleven aan de orde: gevaren, voedsel, winterslaap en leven. De set bevat een maquette en materialen om een egelvriendelijke tuin in te richten. Verder bevat de set ondermeer een egelpad, een spel over de egel en een opgezette egel. De set is ontwikkeld door Pandora in Hoorn.

Bovenbouw

Glaswerk

Hoofdonderwerp van de set is afvalverwerking in het algemeen, waarbij de nadruk ligt op glas en recycling van glas. Aan bod komen het ontstaan van glas, glassoorten, glasrecycling en kunst van glas. Naast glas bevat de materialenset ook ander (schoongemaakt) afval.

Fossielen

In de fossielenset zitten 14 bijzondere stenen. Bij elk fossiel hoort een tekstkaartje waarmee de kinderen op een speelse manier de verhalen achter de stenen kunnen ontdekken, afkomstig uit de mythologie. De Indianen vergeleken bijvoorbeeld de slangensteen met een slapende buffel. Een slangensteen werd gedragen als amulet voor geluk en genezing. Maar ook de werkelijke naam en afkomst van de steen komen aan de orde. Zo is de slangensteen een ammoniet en afkomstig van een inktvisachtig dier. In de set bevindt zich het boek "dino's en draken" met veel informatie over allerlei fossielen en daarbij de fantastische verhalen. Ook is er een cd ROM waarop 5 luisterverhalen uit de mythologie staan over reuzen en monsters.

Stadsvogels

De materialenset bevat o.a. nestkasten, braakballen, verrekijkers, zoekkaarten, trekvogelspel en territoriumspel. De kinderen gaan op onderzoek uit in de directe omgeving van de school en er zijn materialen voor activiteiten in het klaslokaal. Deze set is ontwikkeld door Pandora in Hoorn.

Energie

De set over duurzame energie bevat o.a. zonnecelauto's, windmeters, etc. waar kinderen proefjes mee kunnen doen. Hij is ontwikkeld door het Groene Wiel in Wageningen

Turbo Marmoratus (schatkistje)

Het schatkistje bevat een Turbo Marmoratus, een grote schelp. Rond dit object uit de collectie zijn een vijftal opdrachtkaarten gemaakt die elk ingaan op een aspect van de schelp. Zo kijken de kinderen naar de vorm van de schelp, het parelmoer, de plaats van herkomst, de zeeslak die erin leefde en hoe de schelp klinkt. De handleiding voor de leerkracht biedt informatie voor een klassikale inleiding, waarna de leerlingen zelfstandig met de opdrachtkaarten kunnen werken.

B. Doe-sets voor midden- en bovenbouw

Slootonderzoek

Met de slootset kan een buitenles verzorgd worden over waterdieren en –planten. De set voorziet in de materialen die nodig zijn om langs de sloot of waterkant waterdieren te vangen en met behulp van zoekkaarten deze te determineren. De set bevat instructies voor de leerkracht over hoe een slootonderzoek gedaan kan worden. Ook kan de leerkracht er achtergrondinformatie over veelvoorkomende waterdieren vinden.

Kleine beestjes

Met deze doe-set kan een buitenles verzorgd worden over kleine beestjes die op en in de grond leven. De set voorziet in de materialen die hiervoor nodig zijn zoals schepjes, insectenzuigpotjes en zoekkaarten. De set bevat instructies en achtergrondinformatie voor de leerkracht.

Alles voor een pannenkoek

Een doe-set over wat er allemaal nodig is om een pannenkoek te bakken. Met behulp van spullen uit de set gaan de kinderen na waar de ingrediënten vandaan komen, hoe ze groeien en uiteindelijk in de winkel terecht komen. Als alles verzameld is kan er een echte pannenkoek gebakken en opgegeten worden! De set is gemaakt door Pandora uit Hoorn.

Huid en haar domino

Een prachtig (groot) dominospel met echte huid en echt haar van zeer uiteenlopende dieren, bijvoorbeeld van een wild zwijn, een vos en een varaan.

Naast bovenstaande sets, die allemaal vernieuwd of nieuw zijn in het aanbod, is ook nog een aantal oudere sets geschikt voor de uitleen. Inhoudelijk zijn deze nog steeds interessant maar de vormgeving is (nog) niet aangepast aan de huidige tijd. Het gaat om de sets met de volgende thema's:

Onderbouw

Spiegels

Met Hans de Kraai spiegels en spiegelende voorwerpen opsporen (ontdekdoos voor groep 2 t/m 4).

4 seizoenenspel

Doos met 144 opdrachtkaarten om de schoolomgeving te verkennen (doe-set voor groep 1 t/m 4).

Kaboutermand

De natuur beleven samen met 10 houten kabouters vol ideeën (doe-set voor groep 1 t/m 3).

Middenbouw en bovenbouw

Papier maken

Met materialen om zelf verschillende soorten papier te maken (doe-set voor groep 5 t/m 8).

Elektriciteit

Opdrachten met lampjes, draden en batterijen (ontdekdoos voor groep 5 en 6).

Magneten MB

Eigenschappen van magneten onderzoeken (ontdekdoos voor groep 5 en 6).

Magneten BB

Kennis over magneten toepassen (ontdekdoos voor groep 7 en 8).

Weermeetset

Met opdrachten voor buiten om kennis en inzicht te krijgen in verschillende weersverschijnselen (doe-set voor groep 7 en 8).

C. Projecten

Een deel van de bestaande projecten kan zonder meer worden ingezet. Een deel dient nog verder ontwikkeld te worden dan wel dient opnieuw opgezet te worden.

1 Buitenlokaal

Pilot uitgevoerd in mei 2007. Lessen worden nu alsnog afgerond voor nieuwe NDE. Daarnaast waren er nog een aantal wensen aan lessen waar nog mee gestart moet worden. Nassauschool gaat er in april al weer mee aan het werk. Na afronding zijn de dezelfde lessen voor alle scholen die het Noorderplantsoen willen bezoeken beschikbaar. Daarnaast levert het een basis voor buitenlokalen op andere locaties in de stad. (Molukkenplantsoen zou de 2e locatie worden, bij herinrichting park en vensterschoolterrein is al rekening gehouden met toekomstige functie van buitenlokaal. Combinatie zou gemaakt worden met het project heemtuin; Groninger heemplantdag. Staat in de kinderschoenen.

2 Watch, Win-Energie

Watch en Win-Energie waren een gezamenlijk aanbod van IVN en Natuurmuseum. Is helemaal terug naar het IVN.

3 Afval

Dit is een project uit 2003. Moet herzien worden i.s.m. met Milieudienst en Stadsbeheer. Basis is uitstekend, past goed bij nieuw beleid. I.v.m. met methodiek verhalend ontwerpen krijgen scholen die starten altijd een workshop. Deskundigen van stadsbeheer en milieudienst spelen een rol en moeten daarvoor goede geïnformeerd worden. Voor dat deel blijft coördinatie vanuit de gemeente wenselijk. Verder kan het IVN hier mogelijk een rol in spelen. Waren gestart met ontwikkelen aanbod voor iedere bouw van de basisschool.

4 Bloeiende bosranden

Is samen met Landschapsbeheer Groningen opgezet en uitgevoerd. Zou koppeling met buitenlokaal komen en waar mogelijk met boomfeestdag.

5 Boomfeestdag

Dit was een coproductie van Stadsbeheer (organisatie) en natuurmuseum (educatie). Er is onlangs nieuwe lesset ontwikkeld. In eerste instantie gehele organisatie van het project terug naar Stadsbeheer.

6 Cubic Miles

De verdere ontwikkeling van het project staat nu jaar stil. Opzet en uitvoering tot nu toe nadrukkelijk verbonden met natuurmuseum. Kern en methodiek bruikbaar voor onderwijs en vanuit nieuwe NDE-organisatie voor ontwikkeling nieuwe projecten. Internationale uitwisseling en een voor Nederlandse maar ook buitenlandse scholen ongewone methodiek die toegepast wordt vragen om structurele ondersteuning. (Reitdiep gaat met een vertaling ervan zelfstandig door). Beslist geen kant-en-klaar product voor nieuwe NDE centrum.

7 Heemscan met de Swaoistee

Voor de bovenbouw van basisschool de Swaoistee in Leeuwenborg wordt een tocht ontwikkeld die door het natuurgebied van Le Roy voert, naar het kerkje van Noorddijk. Tijdens de tocht bekijken en onderzoeken de kinderen allerlei aspecten uit de natuur met behulp van bijvoorbeeld een meetlint, verrekijker, enz. Bij het kerkje zijn er opdrachten over het interieur, de buitenkant, het geloof, de geschiedenis, de begraafplaats, enz. Cultuur en natuur zijn bij dit project nauw verweven met elkaar. De route wordt gevolgd via een GPS en de opdrachten uitgevoerd met een MP4. Op de MP4 spreken ze hun bevindingen in, nemen geluiden en filmpjes op. Een digitale camera gaat mee om beelden vast te leggen. Op school verwerken de kinderen de gegevens in een gezamenlijke powerpoint presentatie waarbij ze sites moeten raadplegen om informatie te vinden. Het vernieuwende aan dit project is het gebruik van digitale middelen. Dit projecten kan op andere scholen uitgezet worden.

Overzicht van vervreemding collecties vanuit het natuurmuseum Groningen.

(alleen stukken van museale of andere waarde).

Collecties/object(en)	nieuwe beheerder(s)	was eigendom van
bomen en struiken	Schooluitleendepot Beijum	100 % eigendom gemeente Groningen
herbarium bomen en struiken	Natuurmuseum Friesland	100 % eigendom gemeente Groningen
herbarium planten en grassen	Natuurmuseum Friesland	100 % eigendom gemeente Groningen
zoetwatermollusken (schelpen)	Schooluitleendepot Beijum	100 % eigendom gemeente Groningen
marine mollusken en evertebraten	Schooluitleendepot Beijum	100 % eigendom gemeente Groningen
insecten en spinnen	deels Insectenwereld Leens deels Schooluitleendepot Beijum deels Natuurmuseum Friesland	100 % eigendom gemeente Groningen
herpetofauna/vissen	Universiteitsmuseum RUG	15 % eigendom gemeente Groningen, 85 %
vogels	Universiteitsmuseum RUG	80 % eigendom gemeente Groningen, 20 % RUG
vogelskeletten en schedels	Universiteitsmuseum RUG	90 % eigendom gemeente Groningen , 10 % RUG
vogelnesten	Schooluitleendepot Beijum	100 % eigendom gemeente Groningen
vogeleieren	Natuurmuseum Friesland	100 % eigendom gemeente Groningen
zoogdieren	Universiteitsmuseum RUG	95 % eigendom gemeente Groningen , 5 %
zoogdierskeletten, schedels en geweien	Universiteitsmuseum RUG	75 % eigendom gemeente Groningen, 25 %
vloeistofpreparaten	Universiteitsmuseum RUG	25% eigendom gemeente Groningen, 75 %
petrologische overzichtscollectie	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom gemeente Groningen
oostelijke erratica	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom gemeente Groningen
gidsgesteenten	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom gemeente Groningen
gidsmoedergesteenten	Universiteitsmuseum RUG	50% gemeente Groningen, 50% Um. RUG. o Bröggger
zwerfsteenrapakivi's	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom H. Huisman
palaeozoïsche fossielen uit noordelijke sedimentaire erratica	Universiteitsmuseum RUG	90 % eigendom H. Huisman, 5 % UM. RUG en 5 % schenking van der Veer
petrologische collectie van Straaten	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom gemeente Groningen.
historische geologie van Straaten	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom gemeente Groningen
Mineralencollectie Hekman	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom gemeente Groningen
noorse erratica Huizinga	Universiteitsmuseum RUG	60 % eigendom K. Huisman en 40 % UM. RUG
presentatie coll. gesteenten RUG	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom UM. RUG.
pleistocene en holocene zoogdier-		

fossielen (o.a. hollenbeer)	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom UM. RUG.
tertiare mollusken (niet meer van waarde)	Kindertuin Paddepoel	100 % eigendom gemeente Groningen.
bodemprofielen	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom gemeente Groningen.
veengereedschappen Wietses/Dik en Feringa	Scheepsvaartmuseum Groningen	100 % eigendom gemeente Groningen.
mineralen en kristallen Ploegman	schooluitleendepot Beijum	100 % eigendom gemeente Groningen.
Grindstenen uit onder-pleistocene zanden van Walchum (Did)	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom van H. Huisman
Vuurstenen en vuursteenfossielen	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom van H. Huisman
gesteentemonsters uit Zuid-Noorwegen	Universiteitsmuseum RUG	100 % eigendom van H. Huisman
microscopische gesteentepreparaten	Universiteitsmuseum RUG	100% eigendom UM. RUG

Educatieve exposities:

Cubic Miles	wordt ontmanteld	eigendom gemeente Groningen
Alkohol: de verleiding	wordt ontmanteld	deels gemeente Groningen, deels bruikleen
Kasten vol verhalen	wordt ontmanteld	grotendeels eigendom gemeente Groningen deels in bruikleen
Vette skeletten	wordt ontmanteld	grotendeels eigendom gemeente Groningen deels in bruikleen
Dino's en draken	wordt ontmanteld	objecten in bruikleen
Collectie Jachttrofeën	wordt ontmanteld	in bruikleen
Collectie Geweien fam. Schuring	wordt ontmanteld	eigendom gemeente Groningen

Optische instrumenten

een stalen Microtoom	Universiteitsmuseum RUG	eigendom UM. RUG.
twee Polarisatiemicroscopen	Universiteitsmuseum RUG	eigendom UM. RUG.
een Epidiascoop (antiek)	Universiteitsmuseum RUG	eigendom gemeente Groningen
Leitz microscoop in houten kist	Universiteitsmuseum RUG	eigendom gemeente Groningen
een Olympus stereomicroscoop (stuk)	wordt vernietigd	eigendom gemeente Groningen

een Euromex binoculair	Schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
twee Leitz Wetzlar binoculair (in kist)	Universiteitsmuseum RUG	eigendom gemeente Groningen
een Microscoop Fa. Marius	Universiteitsmuseum RUG	eigendom gemeente Groningen
twee Binoculaires MBS-10 (russisch)	Schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
vier Lomo microscopen (russisch)	Schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
een Sterioscoop, foto's dubbelparen	Universiteitsmuseum RUG	eigendom gemeente Groningen
een Steriofotoestel Duplex	Schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
Microscoopverlichting met driedelige flexibele arm	Schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
drie Dradentellers	Schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
twee Microviewers (garage-exemplaren)	Schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
vier Monucolairs	1 x RUG en 3 x Kindertuinen	eigendom gemeente Groningen

Individuele objecten en museumstukken

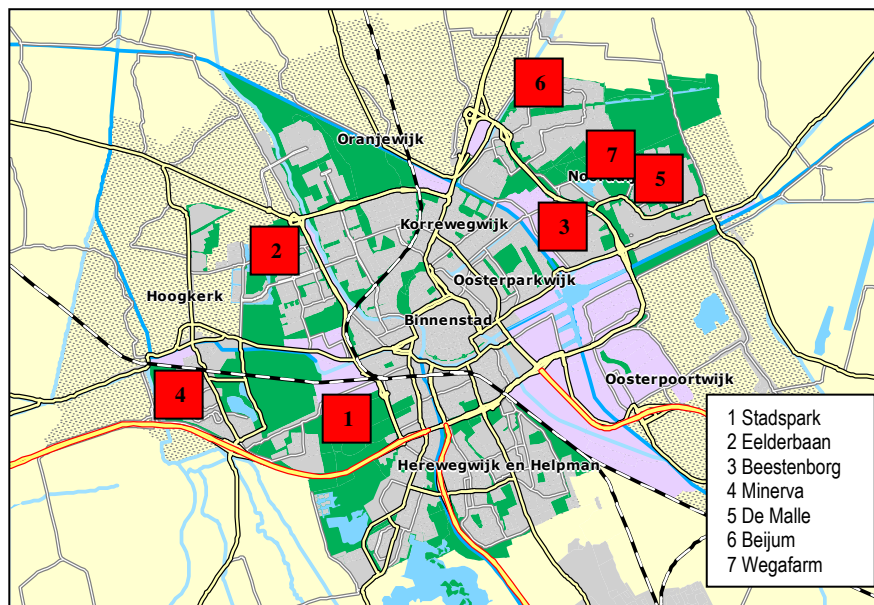
Zadeljakhals	?	eigendom gemeente Groningen
Zeehond	?	eigendom gemeente Groningen
Mammoet kind	Archeologisch Centrum Diever	eigendom gemeente Groningen
Mammoet volwassen	?	
Olifant skelet	Dierentuin Emmen	eigendom gemeente Groningen
Vinvis skelet	Universiteitsmuseum RUG	eigendom UM. RUG.
Versteende houten stam	Universiteitsmuseum RUG	eigendom gemeente Groningen
Papoeakoppen (depot)	Universiteitsmuseum RUG	eigendom gemeente Groningen
Schilden schilpadden (depot)	schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
Varaanhuid (depot)	schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
Slangenhuid (depot)	schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
Opgezet wild zwijn (depot)	Hunebedmuseum Borger	eigendom gemeente Groningen
Bijenkast en bijenraat	Schooltuin Beijum	eigendom gemeente Groningen
Kast vol koralen (depot)	schooluitleendepot Beijum	eigendom gemeente Groningen
4 opgezette rendieren	Dierentuin Emmen	eigendom gemeente Groningen
1 opgezette wolf	Natuurmuseum Leeuwarden	eigendom gemeente Groningen
1 opgezette liggende ree	?	eigendom gemeente Groningen
Schilderijen Rommert Boonstra	CBK Groningen	eigendom gemeente Groningen

Aantal oude schoolplaten (Koekkoek)	Bezoekerscentrum Beijum	eigendom gemeente Groningen

Bijlage 4: Beschrijving kinderboerderijen

1. Kinderboerderijen in de stad

Groningen heeft zeven kinderboerderijen, variërend in grootte, eigendom en beheervorm, verspreid over de stad (zie onderstaande figuur).

Figuur 1: locaties kinderboerderijen

Kinderboerderij Stadspark wordt volledig door de gemeente beheerd. Naast het eigen personeel (3 fte) zijn gemiddeld 12 vrijwilligers en stagiaires actief in het beheer. Geitenboerderij de Wegafarm en de kinderboerderij in Beijum zijn particulier eigendom. De overige vier boerderijen zijn gemeentelijk eigendom, maar worden beheerd door een particuliere vereniging/ stichting (door bewonersinitiatieven) of door De Zijlen.

Met uitzondering van de Wegafarm worden de verschillende verenigingen en stichtingen financieel ondersteund door de gemeente middels een bijdrage in de exploitatie (voor voer, stro/hooi, dierenarts, onderhoud dieren, etc.). Hoewel het hier niet gaat om onderhoud van de openbare ruimte in strikte zin, wordt deze ondersteuning sinds jaar en dag betaald uit de onderhoudsbegroting van Stadsbeheer.

Op de Beestenborg en Minerva zijn een aantal medewerkers in een maatschappelijke baan (vanuit Stichting Weerwerk, SoZaWe) in dienst van de kinderboerderijstichtingen. Zij voeren, vaak samen met vrijwilligers en stagiaires, de verzorging- en onderhoudswerkzaamheden uit. Op de voormalige kinderboerderij de Bokkensprong (nu Eelderbaan), die in verband met het herinrichtingsplan Eelderbaanzone moest worden verplaatst, waren twee medewerkers werkzaam in een maatschappelijke baan. Stichting de Zijlen, die vanaf 1 februari 2008 het beheer op zich neemt op de nieuwe kinderboerderij Eelderbaan, is nog in overleg met SoZaWe over de inzet van extra personeel in de vorm van maatschappelijke banen.

De tabel hieronder (tabel 1) geeft een overzicht van de verschillende voorzieningen.

Tabel 1: overzicht kinderboerderijen

	Kinderboerderij	Opp. (ha)	Dieren		Eigendom Gemeente	Beheer door:	Maatsch. Banen Sozawe (aantal)	Subsidie maatsch. Banen Sozawe	Gem. bijdrage Stadsbeheer
			Hoef-Indicatie ¹	Overige Indicatie ²					
1	Stadspark	3	60	270	Ja	--	n.v.t.		€ 197.000,-
2	Eelderbaan ³	1	20	40	Ja	2	--	€ 40.000,-	€ 10.500,-
3	Beestenborg	5	45	30	Ja	3	350	€ 60.000,-	€ 11.500,-
4	Minerva	0,5	25	25	Ja	0,5	80		€ 3.500,-
5	Malle	0,1	4	30	Ja	--	--	€ 10.000,-	€ 1.200,- (via Le Roy beheergroep)
6	Beijum ³	0,35	5	50	Nee (De Huismeesters)	--	--		€ 2.500,-
7	Geitenboerderij Wegafarm	1,4	100	PM	Nee (Wegafarm)	--	--		--
Subtotaal								€ 110.000,-	€ 226.200,-
TOTAAL									€ 336.200,-

¹ betreft grotere dieren zoals pony's, geiten, varkens e.d.

² betreft kleine dieren zoals konijnen, kippen, eenden e.d.

³ kinderboerderijen zijn nog niet in bedrijf, verwachting openstelling in de loop van 2008

2. Exploitatie kinderboerderijen

De meeste kinderboerderijen zijn ontstaan op initiatief van bewoners en opgezet met behulp van de gemeente. De kinderboerderijen werden op eigendomsgrond en in gebouwen van de gemeente gehuisvest, maar de verantwoordelijkheid van het beheer kwam bij de bewoners te liggen. Diverse stichtingen of verenigingen werden gesticht. De stichtingen moesten zelf zorgen voor het beheer en onderhoud van de kinderboerderij, maar kregen wel een bijdrage van de gemeente voor de exploitatie. Daarnaast moesten ze zelf inkomsten genereren uit ledenbijdragen, sponsoring, activiteiten en verkoop van dieren. Bij de verzorging van de dieren wordt sinds begin jaren negentig gesubsidieerde arbeid ingezet (van JWG-ers, WIW-ers, via banenpoolers en ID-banen naar de huidige maatschappelijke banen): op de Beestenborg 3 fte's, de voormalige Bokkensprong 3 fte's (vanaf 2006 2 fte's) en Minerva 0,5 fte. Het werkgeverschap van de maatschappelijke banen kwam bij de verenigingen of stichtingen te liggen. Dit werkgeverschap brengt niet alleen veel werk voor de vrijwilligers met zich mee in verband met de administratieve lasten, maar in de loop der jaren ontstaan ook steeds meer problemen in de directe aansturing van de medewerkers.

Het verlenen van subsidie op de exploitatie van kinderboerderijen vanuit de onderhoudsbegroting van Stadsbeheer is geen nadrukkelijke keuze geweest, maar een historisch gegroeide situatie. Aanleiding hiervoor lag vooral in de praktische relaties met het werkveld RO/EZ, Stadsbeheer. Ondersteuning van de kinderboerderijen behoort echter niet tot de kerntaken van Stadsbeheer. De maatschappelijke bijdrage van de kinderboerderijen ligt veel meer in het educatieve en sociale (welzijn) vlak. Zeker nu de kinderboerderijen vanuit Natuur- en Duurzaamheidseducatie een nadrukkelijk educatieve taak moeten vervullen.

Ondersteuning vanuit OCSW zou dan ook meer voor de hand liggend zijn dan de huidige ondersteuning vanuit de onderhoudsbegroting van Stadsbeheer. Daarom stellen wij voor om de subsidieverlening en het eigendom van de kinderboerderijen onder te brengen daar waar de andere duurzaamheidseducatieve taken worden ondergebracht zodat de afstemming en coördinatie tussen de verschillende activiteiten eenvoudig geregeld kan worden.

3. Stadspark

De kinderboerderij in het Stadspark de grootste van de stad Groningen. Bij de overdracht van het park aan de gemeente is destijds bedongen dat de gemeente deze kinderboerderij zou realiseren en in stand houden. In de loop van de jaren is duidelijk geworden dat deze bovenwijkse voorziening in een behoefte voorziet. Ter illustratie: de kinderboerderij en naastgelegen speeltuin trekken in voor en najaar 3000 tot soms zelfs 5000 bezoekers *per weekend*. Op jaarbasis gaat het om ca 120.000 bezoekers. Daarmee is de kinderboerderij na het Museum, de tweede Groninger attractie. Behalve boerderij en speeltuin is er een kiosk, terras, ponyverhuur en sanitaire voorzieningen.

Het beheer van deze voorziening valt onder verantwoordelijkheid van Stadsbeheer. Naast het eigen personeel (3 fte) zijn gemiddeld 12 vrijwilligers en stagiaires actief in het beheer.

4. Eelderbaan (voorheen De Bokkensprong)

Op de hoek van de Kornalijnlaan en Parelstraat is een nieuwe kinderboerderij gebouwd. Dit ter vervanging van de oude kinderboerderij aan de Leegeweg, die voor het herinrichtingsplan Eelderbaanzone moest worden gesloopt. Tegelijkertijd met de sloop van de oude kinderboerderij heeft Stichting 'de Bokkensprong', die de kinderboerderij beheerde, zich opgeheven. De oorzaak hiervoor zijn bestuurlijke en uitvoeringstechnische problemen die al sinds 2004 spelen. In 2005 en 2006 kon de stichting niet aan de gemeentelijke subsidie eisen voldoen doordat ze geen financiële gegevens tijdig konden aanleveren. Vanuit het oogpunt van rechtmatigheid heeft S.O.B. Vinkhuizen hierdoor voor het jaar 2005 en 2006 geen exploitatiesubsidie van de gemeente ontvangen. De jonge samenstelling van het bestuur en het ontbreken van een voltallig bestuur schiep bovendien weinig vertrouwen in de stichting. Vanaf het ontstaan van de eerste problemen in 2004 heeft de gemeente samen met de stichting naar oplossingen gezocht. Dit echter zonder resultaat. De problemen tussen bestuur en de beheerders van de kinderboerderij leidde ertoe dat de kinderboerderij niet meer goed functioneerde en opheffing de enige oplossing was. Dit betekende dat een nieuwe kinderboerderij werd gebouwd, maar er geen stichting was die de kinderboerderij moest gaan beheren. De gemeente is vervolgens op zoek gegaan naar een professionele organisatie en kwam uit bij Stichting de Zijlen. Gedurende 2007 hebben er gesprekken plaats gevonden tussen de Zijlen en de gemeente over invulling van de beheerdersrol.

De gesprekken hebben tot een positief resultaat geleid. Vanaf 1 februari 2008 zal Stichting de Zijlen zijn intrek nemen in de nieuwe kinderboerderij. Zij zullen daar werken met een groep mensen met een verstandelijke beperking. De verwachting is dat de kinderboerderij Eelderbaanzone in de zomer van 2008 officieel voor het publiek wordt geopend. De tussenliggende periode wordt door de Zijlen gebruikt om de kinderboerderij in bedrijf te brengen. Tot de officiële openstelling zullen er beperkte openingstijden voor bezoekers gelden. Begin februari zullen OCSW en de Zijlen een informatiebijeenkomst voor bewoners organiseren.

De Zijlen zal jaarlijks een bijdrage in de kosten voor de exploitatie ontvangen van € 10.500,-. De Zijlen is nog in overleg met Sozawe over de inzet van extra personeel (maatschappelijke banen).

5. De Beestenborg

De Beestenborg is gelegen in Oosterhogebrug/Ulgersmaborg en is ontstaan omstreeks 1989. De wijkorganisatie had zich jarenlang sterk gemaakt voor een kinderboerderij, echter zonder succes. Toen er eind jaren tachtig in de wijk meer woningen gebouwd moesten worden dan oorspronkelijk de bedoeling was, heeft de gemeente in overleg met de wijkorganisatie de afspraak gemaakt dat de woningen gebouwd werden en dat tegelijkertijd een kinderboerderij gerealiseerd zou worden. Samen met de bewoners is er veel werk verzet om de nieuwe kinderboerderij te huisvesten in een bestaand restant van een grote boerderij. Er is een vereniging opgericht die verantwoordelijk is voor het beheer.

De kinderboerderij is een zelfstandig draaiend complex. De gebouwen en grond zijn eigendom van de gemeente en het beheer is in handen van vereniging 'De Beestenborg'. Bezoekers komen uit het hele stadsdeel, maar ook uit de Korreweg- en Oosterparkwijk. De Beestenborg heeft drie maatschappelijk gesubsidieerde banen. Jaarlijks ontvangt de stichting een bijdrage in de kosten voor de exploitatie van € 11.500,-. De gemeente onderhoudt de bomen en speelvoorzieningen.

6. Minerva

Dierenweide Minerva ligt tussen Hoogkerk en de A7. Het gaat hier om een bescheiden voorziening van ongeveer een halve ha. De dierenweide is door bewonersinitiatieven ontstaan en met hulp van de gemeente opgezet in 1992.

De gebouwen en grond zijn eigendom van de gemeente en het beheer is in handen van Stichting Dierenweide Minerva. Bezoekers komen voornamelijk uit Hoogkerk. Dierenweide Minerva heeft een halve maatschappelijk gesubsidieerde baan. Jaarlijks ontvangt de stichting een bijdrage in de kosten voor de exploitatie van € 3.500,-

7. Particuliere initiatieven

Kinderboerderij Beijum

De kinderboerderij Beijum is gekoppeld aan de wijkpost Beijum aan de Beijumerweg. De opvang van een aantal konijnen en kippen groeide daar geleidelijk uit tot een kleine kinderboerderij. Het beheer werd lange tijd door vrijwilligers gedaan in overleg met de wijkbeheerder. In 2002 is de dagelijkse verzorging van de dieren uitbesteed aan de Stichting Werkprojecten.

In 2007 is de wijkpost Beijum verhuisd naar één centrale wijkpost Noorddijk in Karding. Hiermee verviel ook de mogelijkheid om de kinderboerderij door de wijkpost te laten beheren. De afgelopen jaren is naar een nieuwe invulling van het perceel Beijumerweg 19 gezocht. Woningcorporatie Stichting de Huismeesters bleek bereid om de rol van ontwikkelaar op zich te nemen. De corporatie heeft samen met het buurtcomité een nieuw plan voor deze locatie ontwikkeld, waarin de kinderboerderij, het bezoekerscentrum en de speeltuin worden ondergebracht. De Huismeesters heeft het pand van de gemeente gekocht en zal vervolgens het pand aan verschillende partijen verhuren. Stichting de Zijlen is één van deze partijen en zal voor bemensing van de kinderboerderij zorgen en daarbij een uitgiftepunt horeca (theehuis) starten. In de loop van 2008 zal de kinderboerderij open gaan. Bij de verkoop van de wijkpost aan de Huismeesters is afgesproken dat de gemeente jaarlijks € 2.500,- zal bijdragen aan de exploitatie van de kinderboerderij.

8. De Malle: kleinschalig

Kinderboerderij De Malle is in 1998 gestart als een kleinschalig initiatief in het Le Roy gebied aan het Toplicht. De Malle is uit een privé hobby ontstaan en wordt door de twee initiatiefnemers gerund.

Binnen het aanbod van kinderboerderijen in de stad kan de Malle als bijzonder worden aangemerkt vanwege de kleinschaligheid en de beperkte openstellingstijden: drie middagen per week van 14.00 uur tot 16.00 uur. Door aanleg van de centrumzone moest de kinderboerderij in 2002 verplaatst worden van Toplicht naar Overloop. Het overgebleven terrein aan Overloop heeft een zeer beperkte oppervlakte (slechts 0,1 ha groot) en bevindt zich dicht bij de bebouwing. De Malle heeft een klein aantal dieren en geen donateurs/leden. Overleg tussen de initiatiefneemsters en De Le Roy beheergroep heeft geleid tot afspraken over beperking van de omvang en financiële ondersteuning van dit initiatief.

Via de beheergroep Le Roy ontvangt de Malle een financiële bijdrage voor verzorging van de dieren van ca.€ 1200,- per jaar uit het onderhoudsbudget van Stadsbeheer.

9. Wegafarm: particuliere geitenboerderij

Eind 90-er jaren is bij de ingang van Lewenborg dit particuliere initiatief ontstaan. Op commerciële basis wordt hier een geitenboerderij geëxploiteerd, toegankelijk voor bezoekers. Naast de circa 100 melkgeiten worden ook andere dieren gehouden zoals geitenlammeren, kippen en hangbuikzwijntjes en is er een kaasmakerij.

Vanaf eind 2007 staat de Wegafarm te koop. Bij RO/EZ liggen verscheidene verzoeken om deels een andere invulling te mogen geven aan de locatie. Vanuit duurzaamheidseducatie is dat vervult de Wegafarm een belangrijke educatieve functie voor de kinderen en de wijk. Op dit moment wordt onderzocht met een aantal marktpartijen op welke wijze de educatieve functie op deze plek behouden kan blijven. Voorgesteld wordt om in samenwerking met mogelijk betrokken partijen (zoals Wegafarm, De Zijlen, wijkvereniging Lewenborg, Alfa College, Belcampo College) te onderzoeken in hoeverre de gemeente een rol kan spelen om de (educatieve) functie van de Wegafarm voor de toekomst te behouden.

Bijlage 5: Haalbaarheidsonderzoek duurzaamheidscentrum

Het haalbaarheidsonderzoek naar het opzetten en exploiteren van een duurzaamheidscentrum is separaat geleverd.

Bijlage 6: Taken duurzaamheidseducatie

De belangrijkste taken die in de uitvoeringsorganisatie een plek dienen te krijgen, zijn:

1. voeren van de regie op vraag en aanbod;
2. makelen van vraag en aanbod;
3. verzorgen van de 2de lijnsondersteuning;
4. inzichtelijk maken en onderhouden van het aanbod;
5. onderhouden en uitbouwen van een netwerk van aanbieders en vragers;
6. beheren bezoekerscentrum;
7. verzorgen van het uitlenen van leskisten en objecten;
8. onderhouden en up to date houden van objecten en leskisten e.d.;
9. onderhouden van de tuinen;
10. onderhouden machines en gebouwen op de tuinen;
11. ontwikkelen van educatief materiaal;
12. educatief begeleiden van kinderen op tuinen en op andere locaties (scholen, kinderopvang, in de natuur, in de wijk, e.d.);
13. administratie voeren over uitleen e.d.;
14. coördineren en samenhang verzorgen tussen de werkzaamheden;
15. verlenen van subsidies aan scholen;
16. beleid ontwikkelen en zorgen voor afstemming met andere beleidsvelden;
17. leiding geven aan medewerkers.

1. Werken op de kindertuinen

De educatieve medewerkers zullen niet alleen op de tuinen ingezet worden. Zij zullen ook nadrukkelijker een rol krijgen bij de begeleiding van kinderen en de ondersteuning van leerkrachten buiten de drie reeds bestaande tuinen. Op centraal niveau wordt de ontwikkelopdracht neergelegd om te komen tot vernieuwing van het aanbod en het onderhouden van het aanbod. Het aanbod wordt niet alleen verzorgd door de gemeente, maar ook door gespecialiseerde partijen in de markt. Om te voorkomen dat binnen de gemeente die kennis van de markt moet worden ontwikkeld en moet worden bijhouden is voorgesteld om het IVN deze taak te laten uitvoeren. Hier ligt die kennis immers al verankerd in de organisatie. Scholen, kinderopvang, BSO, NSO, burgers, wijkverenigingen en andere partijen kunnen met hun educatieve vragen terecht bij het bezoekerscentrum.

SKSG zal in het komende schooljaar op twee kindertuinen met wisselgroepen gehuisvest zijn. Indien de inbreng en inzet van een educatief medewerker gewenst is, zullen hierover nadere afspraken worden gemaakt.

Met IVN hebben al verkennende gesprekken plaatsgevonden met betrekking tot de mogelijkheid om het zogenaamde "Drentse model" in te voeren. Bij het maken van definitieve afspraken daarover voor het schooljaar 2008-2009 zullen duidelijke afspraken worden gemaakt over de afstemming en inzet van educatieve medewerkers van de gemeente in relatie tot de taken die IVN zou kunnen gaan uitvoeren. Beide activiteiten dienen aanvullende te zijn ten opzichte van elkaar en waar mogelijk zal ook integratie gerealiseerd worden.

Het reguliere onderhoud van en op de tuinen zal bij de start van het komend schooljaar veelal nog worden uitgevoerd zoals het nu ook georganiseerd is. Wel zal de komende tijd in overleg met de kindertuinen en externe partijen (bijvoorbeeld DSW, De Zijlen, Volkstuinders) bekeken worden of het onderhoud efficiënter georganiseerd kan worden. De vrijvallende tijd

kan dan effectiever ingezet worden op het gebied van educatie en ondersteuning van scholen die geen gebruik kunnen maken van de aanwezige kindertuinen. Specifiek onderhoud van de tuinen zal in eigen beheer gedaan blijven worden. Deels is ook is het onderhouden van de tuinen een deel van het educatieve programma. Daarom is het nodig een deel van het onderhoud altijd zelf te blijven doen. Er zal daarom ook in ieder geval één medewerker onderhoud in dienst moeten zijn die het cultuurtechnisch onderhoud op alle tuinen kan verrichten. Naast dit cultuurtechnisch onderhoud is er ook behoefte aan iemand die een aantal technische werkzaamheden kan verzorgen.

2. Werk op de kinderboerderijen

De kinderboerderijen worden beheerd door stichtingen. Het beheer van de kinderboerderijen Beijum en Eelderbaan zal worden ondergebracht bij Stichting De Zijnen. Hier komt dan ook het werkgeverschap te liggen van de medewerkers die op een gesubsidieerde arbeidsplek werkzaam zijn. Voor het overige zijn de medewerkers op de kinderboerderijen vrijwilligers. Een bijzondere positie neemt de kinderboerderij Stadspark in. Deze wordt beheerd en geëxploiteerd vanuit

ROEZ. Voorgesteld wordt deze onder te brengen bij de uitvoeringsorganisatie van de kindertuinen. Het voordeel hiervan is dat gelijksoortige werkzaamheden bijeen worden gebracht. Dit vereenvoudigt de aansturing. Tevens is een voordeel dat op die manier de afstemming in aanbod en het aansluiten van educatieve programma's eenvoudiger geregeld kan worden.

3. Relatie met wijken

De direct leidinggevende van de uitvoerende eenheid van duurzaamheidseducatie dient ook een regisserende rol te spelen om initiatieven met elkaar te verbinden of te gebruik te laten maken van eerder opgedane ervaringen. Daarnaast wordt binnen de Milieudienst nog iemand aangesteld voor "participatie duurzaamheid". Deze functie is deels ook bedoeld om op wijkniveau activiteiten met betrekking tot duurzaamheid los te trekken.

De gebiedsmanagers van OCSW zijn verantwoordelijk voor het resultaat, de kwaliteit en de samenhang van de bijdrage van OCSW aan de sociale wijkvernieuwing in de door de directie van OCSW aangewezen gebieden. De gebiedsmanagers hebben een regiefunctie. Vanuit deze functie kunnen ze verschillende rollen hebben, zoals initiator, stimulator, facilitator, entrepreneur, adviseur of bemiddelaar. Zij zijn gericht op een goed beheer van het stadsdeel in het sociale domein en gericht op de toekomst en de verbetering van de kwaliteit van leefklimaat en voorzieningen. De gebiedsmanagers nemen deel aan de stadsdeelcoördinatiegroepen en wijkteams.

Naast de gebiedsmanagers werken locatiemanagers Vensterscholen en -wijken in de wijken. In de plangroep wordt door hen samengewerkt met de andere participanten van de Vensterschool of -wijk. De opdracht aan de locatiemanager is om in samenwerking met alle in de wijk betrokken scholen, instellingen en gemeentelijke diensten ontwikkelen en ten uitvoer brengen van een jaarlijks vast te stellen programma voor kinderen, jongeren en hun

ouders. Daarnaast is het ook gewenst dat er ruimte blijft voor spontane initiatieven. De locatiemanager zal in de toekomst meer verantwoordelijk worden voor de portefeuille jeugd in de wijk. Zij zullen dus de jeugdsociale programma's gaan opstellen. De locatiemanager dient dan ook als eerste verantwoordelijk te worden voor het opstellen van deze programma's. Deze zullen moeten worden afgestemd met de gebiedsmanager en de stadsdeelbeheerder.

Waar het gaat om de fysieke component is de stadsdeelbeheerder het eerste aanspreekpunt. Ontwikkelingen of acties in de wijk zullen daar dan ook terecht komen. Afstemming met de locatiemanager om ontwikkelingen en acties op elkaar af te stemmen is daarom noodzakelijk.

De stadsdeelcoördinatoren voeren overleg met, de locatiemanagers Vensterscholen en – wijken, stadsdeelbeheerders en de gebiedsmanagers om te komen tot een programma per wijk. De beleidsverantwoordelijke afdelingen gaan zelf de wijk in om uitvoering te geven aan het gewenste programma. Zij kunnen en dienen aan te geven wat het aanbod is en welke middelen er beschikbaar zijn. Ook kunnen zij wijkorganisatie alert maken bij het nemen van beslissingen door het onderwerp duurzaamheid in de gesprekken aan de orde te stellen. Aan de andere kant kunnen zij ook signalen, vragen en ideeën die zij in de wijken oppikken, door spelen naar de gemeentelijke organisatie. Van waaruit dan ingespeeld kan worden op de vraag. In feite telkens als er een beheervraagstuk speelt dienen de aspecten natuur, milieu en duurzaamheid belicht te worden. De afstemming tussen de inbreng en acties van elk van de in de wijk werkzame functionarissen zal nog verder verbeterd dienen te worden.

4. Relatie met scholen

De relatie met scholen zal op verschillende manieren worden ingevuld. Dit is afhankelijk van de mogelijkheden van de school zelf alsmede de ligging van de school. Scholen in de nabijheid van kindertuinen zullen nadrukkelijk gebruik kunnen maken van het aanbod. Naast het reguliere aanbod zal ook de vraag beter beantwoord gaan worden. Dit vraagt een dialoog met scholen om inzicht te krijgen in de behoefte. Bij invoering van het Drents model van het IVN zal deze taak voor een deel uitgevoerd gaan worden door de uitvoerende instantie voor zover de scholen participeren in het netwerk. Voor zover dat nog niet het geval is zal vanuit de uitvoeringsorganisatie de ondersteuning van de scholen plaatsvinden. Om scholen goed te kunnen ondersteunen op hun specifieke vragen zullen educatief medewerkers voor een deel hun werkzaamheden op scholen moeten gaan uitvoeren.

Goede initiatieven die op een school of met een of meer scholen is ontwikkeld, kan door ondersteuning vanuit de uitvoeringsorganisatie ook beschikbaar komen ten behoeve van andere scholen. Vaak zal het nodig zijn om een draaiboek of de inhoud enigszins aan te passen aan de situatie van de school die er vervolgens gebruik van wil maken. Ook deze taak kan vanuit de uitvoeringsorganisatie worden uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn het project Win-Energie dat samen met IVN is opgestart en de Heemscan die op De Swaostee is ontwikkeld. Het project Win-Energie wordt inmiddels al op een groot aantal scholen uitgevoerd.

5. Relatie met externe aanbieders

Er is een veelheid aan aanbieders in de markt die producten en diensten aanbieden die interessant kunnen zijn voor scholen. Om dit inzicht te hebben en te houden is het nodig intensief samen te werken. Het zal lastig zijn deze expertise zelf te ontwikkelen en vooral bij te houden omdat de gemeente niet participeert in netwerken van organisaties die dit aanbod hebben. Daarom is ook voorgesteld de uitvoering van deze makelaarsrol bij een externe organisatie neer te leggen die participeert in een dergelijk netwerk. Op deze manier kan

indirect door de gemeente invulling worden gegeven aan de invulling van de relatie met externe aanbieders ten behoeve van hun inzet ten behoeve van scholen en wijken

6. Sturingsfilosofie

Duurzaamheidseducatie bestrijkt een terrein met meerdere voorzieningen en speelt zich af binnen verschillende diensten. Het speelveld van duurzaamheidseducatie telt een veelheid aan spelers zoals milieuorganisaties, kenniscentra, provincie, gemeente, basisscholen, het voortgezet onderwijs, de Vensterscholen, peuterspeelzalen en naschoolse opvang van kinderen. Zij vormen een netwerk aan voorzieningen, die te maken hebben met verschillende wetten en bestuursorganen. Dit leent zich niet voor een top down benadering, maar voor een regisseurschap waarin rekening wordt gehouden met de vele deelbelangen. Vanuit het algemeen belang kan er wel iets wezenlijks toegevoegd worden.

Het geheel moet meer zijn dan de som der delen. Alleen dan kan immers een eenduidige ketenregie gerealiseerd worden. Daarvoor is het wel noodzakelijk dat er overeenstemming wordt bereikt met en tussen de instellingen over gezamenlijke doelen en de wijze van samenwerking en ondersteuning in de praktijk. Het programma duurzaamheidseducatie is bedoeld om vanuit de gemeente in hoofdlijnen de (bestuurlijke) doelen aan te geven en een eerste aanbod neer te leggen dat door betrokken als zinvol wordt ervaren en dat bruikbaar is. Vervolgens willen wij dit met de betrokken partners verder gaan ontwikkelen, zodat het nog beter zal aansluiten bij de behoefte en er een nog groter bereik van de voorzieningen zal zijn. Dit kan er toe leiden dat (op onderdelen) beleidsdoelen aangepast moeten worden.

Bijlage 7: Wel of geen stichting?

A. Inleiding

Op 20 juni 2007 heeft de gemeenteraad van de gemeente Groningen besloten dat er een nieuwe koers voor natuur- en milieu educatie moet komen. Dit is noodzakelijk om de kwaliteit van de natuur- en milieueducatie in de stad te kunnen waarborgen. Hierbij is Natuur Museum (NM) opgeheven en daarmee is de uitvoeringsorganisatie voor duurzaamheidseducatie stopgezet.

De uitvoering van duurzaamheidseducatie zal gewaarborgd moeten worden. Per 1 juli 2008 dient er een uitvoeringsorganisatie te staan. Hierin dient in ieder geval het tuinenwerk in te zijn ondergebracht evenals de regiefunctie. Deze uitvoeringsorganisatie kan op verschillende wijzen worden gepositioneerd. Hierbij gelden een aantal uitgangspunten:

- de medewerkers dienen de huidige rechtspositie te blijven behouden;
- de organisatie moet daadkrachtig kunnen opereren;
- de gemeente dient zeggenschap te behouden om inhoud te kunnen geven aan de regierol;
- de organisatie dient per 1 juli 2008 operationeel te zijn.

De kinderboerderijen worden ook betrokken in het uitvoeringsprogramma duurzaamheidseducatie. Met De Zijlen worden momenteel afspraken gemaakt ten aanzien van het beheer en exploitatie van een aantal kinderboerderijen. Een mogelijkheid zou dan ook zijn om de uitvoeringsorganisatie duurzaamheidseducatie, waarin het beheer en de exploitatie van de kindertuinen is opgenomen samen te brengen met de uitvoeringsorganisatie voor de kinderboerderijen. Deze is en wordt ondergebracht in een stichtingsvorm. Er zijn dan een aantal mogelijke rechtsvormen voor de inrichting van de uitvoeringsorganisatie duurzaamheidseducatie denkbaar:

1. onderdeel van de gemeentelijke organisatie;
2. gemeenschappelijke regeling met de kinderboerderijen;
3. zelfstandige stichting al dan niet met de kinderboerderijen;
4. onderdeel van een al bestaande stichting of andere organisatie;
5. gemeentelijke stichting, al dan niet met de kinderboerderijen.

Om een afweging tussen de verschillende modellen te kunnen maken worden de volgende toetsingscriteria daarbij gehanteerd:

- a. arbeidsrechtelijke aspecten;
- b. mate zeggenschap gemeente;
- c. inrichting bestuursvorm en bevoegdheden;
- d. juridische risico's voor de gemeente;
- e. financiële consequenties;
- f. besluitvorming;
- g. organisatorische consequenties.
- h. politieke steun en/of draagvlak.

B. Onderdeel van de gemeentelijke organisatie

Indien de uitvoeringsorganisatie een onderdeel is van een gemeentelijke dienst dan heeft de gemeente de volledige zeggenschap en draagt volledig de juridische risico's. De medewerkers behouden uiteraard hun ambtelijke status.

Als duurzaamheidseducatie een onderdeel van de gemeente wordt dan zullen de risico's, zeggenschap, arbeidsrecht, bestuursvorm en bevoegdheden, financiën, besluitvorming, flexibiliteit en organisatiestructuur van deze vergelijkbaar zijn met die van het voormalige Natuurmuseum.

C. Gemeenschappelijke regeling

Een gemeenschappelijke regeling is een regeling tussen overheden (rijk, provincies, gemeenten of waterschappen) onderling of met openbare lichamen en andere rechtspersonen met als doel de behartiging van gemeenschappelijke belangen. Wanneer het gemeentebestuur besluit een dergelijke gemeenschappelijke regeling aan te gaan, moet dit ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten worden voorgelegd. Gedeputeerde Staten toetst vervolgens of de regeling binnen het zogenaamde samenwerkingsgebied valt en of deze niet in strijd is met het recht of het algemene belang. Tevens moet er een machtiging van de Ministerie van Binnenlandse Zaken worden verkregen. Deze machtiging zal worden verleend als het bij gemeenschappelijke regeling om een uitvoering gaat. Moet er bij een dergelijke regeling, waarbij een privaatrechtelijke rechtspersoon is betrokken, besluiten worden genomen dan zal het ministerie deze machtiging niet verlenen.

Voor het personeel van gemeenten en gemeenschappelijke regelingen geldt een collectief arrangement met een zorgverzekeraar. Gemeenschappelijke regelingen vinden hun basis in de wet en zijn net als gemeenten openbare lichamen, opgericht door, onder verantwoordelijkheid van en voor risico van gemeenten en zijn daarom een vorm van verlengd lokaal bestuur.

Arbeidsrechtelijke aspecten

In tegenstelling tot een zelfstandige stichting kunnen de medewerkers van de Natuur Museum hier hun ambtenarenstatus behouden. Hiermee wordt dus de letterlijke zin van "het behouden ambtelijke status" bedoeld. Dit heeft tot gevolg dat aan de eisen van de APB wordt voldaan en dat de Ambtenarenwet gehanteerd kan worden. De arbeidsrechtelijke positie van de medewerkers is dan dezelfde als die van medewerkers die in de dienst van de gemeente zijn.

Mate zeggenschap gemeente

De doelstellingen van deze gemeenschappelijke regeling zijn identiek met de doelstellingen van de gemeente Groningen. Aangezien het hier om een gemeenschappelijke regeling gaat en de gemeente een volwaardige partner is, heeft deze veel zeggenschap. Zou de gemeente een gemeenschappelijke regeling met een stichting treffen die door de gemeente zelf tot stand is gebracht dan heeft de gemeente volledig zeggenschap, tenzij dit in de statuten van de stichting anders geregeld is.

Inrichting bestuursvorm en bevoegdheden

De gemeenschappelijke regeling is een regeling tussen de gemeente Groningen en een stichting met als doel de behartiging van gemeenschappelijke belangen (Natuur- en Duurzaamheidseducatie). De bevoegdheden en de werkzaamheden van de medewerkers kunnen hierbij afgesproken worden.

Juridische risico's voor de gemeente

Gemeenschappelijke regelingen zijn een vorm van verlengd lokaal bestuur. Daarom valt deze onder verantwoordelijkheid van en voor risico van de gemeente. Uit het politiek oogpunt is deze tevens verantwoordelijk voor het goed en correct functioneren van deze regeling. Tevens kunnen er problemen ontstaan ten aanzien van het aanbesteden en staatssteun. Dit omdat bij een dergelijke gemeenschappelijke regeling meestal verwarring bestaat over de aanbestedingen en de staatssteun. Deze verwarring ontstaat omdat een publiekrechtelijke

rechtspersoon en een privaatrechtelijke rechtspersoon betrokken zijn. Het is onduidelijk welk aspect wanneer voorrang heeft aangezien beide rechtsgebieden van toepassing zijn. Tot slot wordt de gemeenschappelijke regeling tussen een publiekrechtelijk en een privaatrechtelijke rechtspersoon door de Ministerie van Binnenlandse Zaken afgeraden.

Financiële consequenties, inclusief BTW consequenties

Financieringssystematiek en budgetbehoeften zullen nader onderzocht moeten worden. Vervolgens zal er bij een gemeenschappelijke regeling afgesproken moeten worden hoe de financiële uitgaven verdeeld moeten worden. Voor welke vorm je ook kiest, zullen de uitgaven grotendeels voor rekening van de gemeente blijven.

Besluitvorming

De besluitvorming kan door de gemeente in de gemeenschappelijke regeling zelf bepaald worden. Hierbij kan de gemeente, in overeenstemming met de partner (stichting) overeenkomen wanneer, hoe en door wie een besluit wordt genomen.

Organisatorische consequenties

Het personeel (ambtenaren) van de voormalige Natuur Museum zal na inwerkingtreding van de gemeenschappelijke regeling in dienst komen van de NDE. Bovendien zullen de partners randvoorwaarden vaststellen waarbinnen de overgang van personeel kan plaatsvinden. De beide partners kunnen gezamenlijk besluiten over het al dan niet in dienst nemen van meer personeel, inclusief vrijwilligers.

De medewerkers van de gemeente Groningen zullen zich bezig houden met het besturen en andere aspecten van NDE. Tevens zullen deze deel uitmaken van het bestuur. Hierover moeten er nog nadere afspraken worden gemaakt.

D. Stichting (zelfstandig)

Een stichting is een rechtsvorm, waarbij vermogen wordt afgezonderd voor een ideëel doel, waarbij zorg voor goed beheer voorop staat. Stichtingen zijn organisaties waarbij het behalen van een bepaald doel centraal staat. Deze hebben geen winstoogmerk. Mocht er toch winst behaald worden, dan moet die voor ideële of sociale doeleinden gebruikt worden.

Een stichting draagt haar eigen rechten en plichten. Dit wil zeggen dat de bestuurders van een stichting niet aansprakelijk zijn voor haar schulden. Tevens zijn de bestuurders of de oprichters van een stichting niet in loondienst. Daarentegen kan deze rechtsvorm/organisatievorm werknemers in dienst nemen. Ook vrijwilligers kunnen er werkzaam zijn.

Een stichting die een rechtspersoon is, wordt bij notariële akte of testament opgericht. Deze oprichting kan door één of meerdere natuurlijke- of rechtspersonen geschieden.

Met het woord “zelfstandig” wordt aangegeven dat de stichting zonder tussenkomst van de gemeente opereert of tot stand is gebracht (geen bestuurders vanuit de gemeente).

Arbeidsrechtelijke aspecten

Een stichting heeft een privaatrechtelijke rechtsvorm. De medewerkers van het Natuur Museum kunnen er op grond van een arbeidsovereenkomst aan het werk. Hierbij zullen zij hun ambtenarenstatus niet behouden. Het behoud van de ambtenarenstatus zou eventueel wel met behulp van detachering geregeld kunnen worden.

De medewerkers zouden normaliter een arbeidscontract krijgen en in dienst komen van NDE, die dan een zelfstandige rechtspersoon is. De medewerkers kunnen in dat geval een rechtspositie verkrijgen, die vergelijkbaar is met die van een gemeenteambtenaar op de volgende wijze:

- de rechtspersoon NDE contracteert onder arbeidsvoorwaarden, die m.b.v. garanties vergelijkbaar zijn met de arbeidsvoorwaarden van de gemeente,
- de rechtspersoon NDE contracteert onder arbeidsvoorwaarden, ontleend aan de CAO van die werksoort, waarbij het verschil (jaarlijks) wordt aangevuld door de gemeente.

Arbeidscontract met garanties houdt in: afzonderlijke rechtspersoon (zoals een stichting) volgt de ambtenaren-CAO en verklaart de Sociale leidraad zo veel mogelijk van toepassing. In het bijzonder de pensioenregeling is van belang; het ABP stelt eisen bij de overgang van de pensioenen, zoals zeggenschap van de gemeente.

Redelijk recent voorbeeld is de overgang van medewerkers naar de Martinihal. De gemeente heeft 100 % aandelenbezit in B.V. Martinihal, hier gaat het om ex-werknemers van de gemeente waarbij Martinihal de ambtenaren-CAO en het Sociaal Statuut volgt. Bij een arbeidscontract waarbij het verschil (jaarlijks) wordt aangevuld (CAO) worden de pensioenen overgedragen (om een pensioengat te vermijden) aan het pensioenfonds van de stichting en vult de gemeente de verschillen t.o.v. de gemeentelijke CAO.

Mate zeggenschap gemeente

De bestuurders van een stichting zijn belast met het bestuur van deze stichting. Bovendien wordt de stichting door het bestuur vertegenwoordigd. Aangezien er van uit wordt gegaan dat de stichting niet door de gemeente Groningen opgericht en bestuurd wordt, kan geconcludeerd worden dat de gemeente geen zeggenschap over deze stichting heeft.

Gemeente heeft wel subsidierelatie met NDE en kan in die zin wel sturen/heeft invloed.

Inrichting bestuursvorm en bevoegdheden

De stichting wordt bij een notariële akte opgericht. Het bestuur van deze stichting heeft een voorzitter, secretaris en penningmeester. Dit bestuur is het enige verplichte orgaan van een stichting. Hiernaast kan er nog een raad van toezicht zijn, die toezicht op het stichtingsbestuur houdt.

Juridische risico's voor de gemeente

Aangezien er vanuit wordt gegaan dat de stichting niet door de gemeente Groningen opgericht en bestuurd wordt, kan geconcludeerd worden dat de gemeente geen juridische risico's loopt t.a.v. de schulden en dergelijke. Echter, de manier van de uitvoering van de taken t.b.v. NDE kan afwijken van het door gemeente gewenste beleid. Daarmee loopt de gemeente wel risico's.

Financiële consequenties, inclusief BTW consequenties

NDE heeft geen winst oogmerk en verricht geen prestaties tegen vergoeding en daarom hoeft deze geen BTW te betalen.

Een stichting draagt haar eigen rechten en plichten. Dit wil zeggen dat de stichting zelf is aansprakelijk voor de gemaakte schulden. Er zijn dus geen financiële gevolgen voor de gemeente.

Besluitvorming

De gemeente kan in de statuten de mate van haar zeggenschap niet vaststellen. Dit zal betekenen dat deze geen invloed heeft op de besluitvorming.

Organisatorische consequenties

Het oprichten van een stichting heeft geen grote organisatorische gevolgen voor de gemeente Groningen. Dit omdat het hier om een rechtsvorm gaat die zelfstandig opereert. Deze heeft wel gevolgen voor faciliterende onderdelen van OCMW, zoals CAS, DIV, MAC. De staf- en overheadkosten kunnen dan over minder organisatieonderdelen omgeslagen worden.

E. Onderdeel van een al bestaande stichting

In plaats van een nieuwe stichting op te richten zou de gemeente NDE kunnen onderbrengen bij een bestaande stichting. Hierbij zullen de consequenties niet anders zijn dan bij een “zelfstandige” stichting. Als de doelstellingen en de statuten van deze bestaande stichting overeenkomen met die van de gemeente dan kan deze gunstig voor de gemeente uitpakken. Tevens kan de gemeente haar sturing en/of zeggenschap via subsidieconstructie regelen.

F. “Gemeentelijke” stichting

De overheid kan via statutaire bepalingen, de samenstelling, de werkwijze en besluiten van een stichting beïnvloeden. De stichting kan worden toegesneden op de wensen van de overheid en de stichtingsvorm leent zich voor de verrichting van overheidstaken.

Hierbij staat niet de continuïteit van de organisatie, maar de verrichting van taken door de organisatie bij de stichting centraal.

In deze casus wordt de term “Gemeentelijke stichting” gebruikt voor een stichting die door en met invloed van de gemeente in stand wordt gebracht en opereert.

Arbeidsrechtelijke aspecten

In tegenstelling tot een zelfstandige stichting kunnen de medewerkers van de Natuur Museum een vergelijkbare rechtspositie t.o.v. de ambtenarenstatus bij een stichting, gesticht door de gemeente, behouden. Echter, letterlijk de “ambtelijke status behouden” is slechts mogelijk, indien de medewerkers in dienst blijven bij OCSW of gedetacheerd worden bij NDE.

De gemeente (DIA/DAZ) voert een terughoudend beleid t.a.v. detacheren:

- detacheren alleen bij oudere werknemers gezien ervaringen bij VVV; door jongeren te detacheren (en daarnaast nieuwe medewerkers aan te stellen) houd je tot in lengte van dagen een 2-deling bij het personeel. Dat is ongewenst. Grens leggen bij 57 jaar (geboren vóór 1-1-1950) - mede vanwege de gunstige FPU- regeling voor deze leeftijdscategorie
- detacheren geeft grotere risico's voor de gemeente bij personele problemen: de organisatie, waarbij de gedetacheerde werkt, kan eenvoudigweg de gemeente een briefje sturen met: “hierbij beëindigen wij de detacheringovereenkomst” i.p.v. te investeren in verbetering van de arbeidsrelatie.

Voor het personeel van een gemeentelijke stichting geldt er geen collectief gemeentelijk arrangement met een zorgverzekeraar. Dit omdat een dergelijke stichting een privaatrechtelijke rechtspersoon is. Een privaatrechtelijke rechtsvorm als een gemeentelijke stichting kan pensioenen verzekeren bij het ABP maar heeft als nadeel dat deze vorm privaatrechtelijke arbeidsverhoudingen tot gevolg heeft. Lastig is dat CAR/UWO (één op één) als rechtspositiepakket moet worden gekozen. Het karakter van dat pakket arbeidsvoorwaarden is op punten strijdig met de privaatrechtelijke regelingen.

Mate zeggenschap gemeente

De gemeente heeft veel zeggenschap in de door haar gestichte Stichting. De doelstellingen van deze Stichting zullen goeddeels in overeenstemming zijn met de doelstellingen van de gemeente Groningen. Voor zover daar twijfel over bestaat, kan bij elke handelen van NDE aanvullende voorwaarden worden gesteld.

De bestuurder van een dergelijke stichting, gemeente, is belast met het besturen van deze stichting en dus heeft volledige zeggenschap. Gemeente kan tevens m.b.v. een subsidierelatie NDE sturen. Bij het oprichten van een gemeentelijke stichting NDE is de zeggenschap van de gemeente dus voldoende gewaarborgd.

Inrichting bestuursvorm en bevoegdheden

De inrichting van de bestuursvorm en de bevoegdheden bij een gemeentelijke stichting zijn de zelfde als bij de zelfstandige stichting.

Juridische risico's voor de gemeente

De stichting is een zelfstandige drager van rechten en plichten. De bestuurders zijn niet aansprakelijk voor schulden van de stichting, tenzij deze aan hun grove schuld of nalatigheid te wijten is. Bestuurders en oprichters van de stichting zijn niet in loondienst en vallen dus niet onder werknemersverzekeringen.

Als een (niet zelfstandige) stichting door de gemeente Groningen opgericht en bestuurd wordt, dan is dus niet de gemeente maar de stichting zelf verantwoordelijk voor de schulden en dergelijke. Omdat er vanuit de gemeente deelname is in het bestuur, ligt er meer financieel risico bij de gemeente (op z'n minst is er sprake van een "dubbele pet". De gemeente is daarnaast nog steeds verantwoordelijk voor de politieke gevolgen van de risico's.

Financiële consequenties, inclusief BTW consequenties

NDE heeft geen winst oogmerk en verricht geen prestaties tegen vergoeding en daarom hoeft deze geen BTW te betalen. Tevens draagt deze haar eigen rechten en plichten waardoor deze zelf aansprakelijk voor de gemaakte schulden is.

Besluitvorming

De gemeente kan in de statuten de mate van haar zeggenschap vaststellen. Dit zal betekenen dat deze grote invloed kan hebben op de besluitvorming.

Organisatorische consequenties

Veranderen of aannemen van een nieuwe rechtsvorm heeft gevolgen voor faciliterende onderdelen van OCSW (gedwongen winkelnering). Hierbij valt bijvoorbeeld aan CAS, DIV of MAC te denken.

G. Afweging

Als de uitvoeringsorganisatie NDE een onderdeel van de gemeente wordt dan zullen de consequenties t.a.v. de risico's, zeggenschap, arbeidsrecht, bestuursvorm, bevoegdheden, financiën, besluitvorming en organisatorische consequenties vergelijkbaar zijn met die van het natuurmuseum voor het opheffen.

Letterlijk de "ambtelijke status behouden" is slechts mogelijk, indien:

- het NDE een onderdeel van de gemeentelijke organisatie blijft (bijv. als afdeling van MD of OCSW) of
- er een gemeenschappelijke regeling (GR) gesloten wordt of
- de medewerkers in dienst blijven bij OCSW en gedetacheerd worden bij (stichting) NDE.

Indien de term "ambtelijke status" iets vrijer vertaald mag worden in "gelijkwaardige arbeidsvoorwaarden" dan zijn er meer rechtsvormen mogelijk. De medewerkers zouden dan een arbeidscontract krijgen en in dienst komen van NDE, die dan een afzonderlijke rechtspersoon kan zijn.

- de rechtspersoon NDE contracteert onder arbeidsvoorwaarden, die m.b.v. garanties vergelijkbaar zijn met de arbeidsvoorwaarden van de gemeente;

- de rechtspersoon NDE contracteert onder arbeidsvoorwaarden, ontleend aan de CAO van die werksoort, waarbij het verschil (jaarlijks) wordt aangevuld door de gemeente.

Detacheren

De gemeente (DIA/DAZ) voert een terughoudend beleid t.a.v. detacheren:

- detacheren alleen bij oudere werknemers gezien ervaringen bij VVV en GVB; door jongeren te detacheren (en daarnaast nieuwe medewerkers aan te stellen) houd je tot in lengte van dagen een 2-deling bij het personeel. Dat is ongewenst. Grens leggen bij 57 jaar (geboren vóór 1-1-1950) - mede vanwege de gunstige FPU- regeling voor deze leeftijdscategorie
- detacheren geeft grotere risico's voor de gemeente bij personele problemen: de organisatie, waarbij de gedetacheerde werkt, kan eenvoudigweg de gemeente een briefje sturen met: "hierbij beëindigen wij de detacheringovereenkomst" i.p.v. te investeren in verbetering van de arbeidsrelatie.

Arbeidscontract met garanties

Arbeidscontract met garanties betekent dat de afzonderlijke rechtspersoon (zoals een stichting) de ambtenaren-CAO volgt en het Sociaal statuut van toepassing verklaart. In het bijzonder de pensioenregeling is van belang; het ABP stelt eisen aan de overgang van de pensioenen, onder meer:

- mate zeggenschap van de gemeente moet groot zijn
- werkzaamheden en de functies van de medewerkers moet ongewijzigd of vergelijkbaar met de oude werkzaamheden en de functies blijven.

Arbeidscontract onder andere CAO met aanvulling

In dit geval worden de pensioenen overgedragen (om een pensioengat te vermijden) aan het pensioenfonds van de stichting en vult de gemeente de verschillen t.o.v. de gemeentelijke CAO aan. In principe is een gemeenschappelijke regeling mogelijk tussen één gemeente en een rechtspersoon, mits voldaan wordt aan de voorwaarden uit hoofdstuk IX van de Wet Gemeenschappelijke Regeling. Een rechtspersoon kan alleen een Gemeenschappelijke Regeling sluiten, indien zij daartoe bij Koninklijk Besluit (publicatie in de Staatscourant) is gemachtigd. De gemeente heeft geen zeggenschap over een zelfstandige stichting. Hierbij kan de gemeente wel subsidierelatie met stichting NDE aangaan waardoor deze wellicht gestuurd kan worden. Als de gemeente zelf een stichting tot stand brengt dan is deze belast met het besturen van deze stichting en dus heeft volledige zeggenschap. Gemeente kan tevens m.b.v. een subsidierelatie stichting NDE sturen. Bij het oprichten van een (gemeentelijke) stichting NDE is de zeggenschap van de gemeente dus voldoende gewaarborgd. Bij een gemeenschappelijke regeling is de gemeente een volwaardige partner en heeft deze redelijk veel zeggenschap. Zou de gemeente een gemeenschappelijke regeling met een stichting treffen die door de gemeente zelf tot stand is gebracht dan heeft de gemeente volledig zeggenschap, tenzij dit in de statuten van de stichting anders geregeld is.

A. Onderdeel van de gemeentelijke organisatie

Voordelen

- *Het behoud van de ambtenarenstatus.*
- *de gemeente heeft volledige zeggenschap.*

Nadelen

- *de gemeente draagt alle financiële risico's en politieke gevolgen die met NDE te maken hebben.*
- *de gemeente kan nauwelijks of geen sponsors werven.*

- *besluitvormingsprocedure kan veel tijd kosten(geringe slagvaardigheid).*
- *het beleid en de uitvoering van NDE kunnen bij verschillende diensten liggen (bijvoorbeeld MD en OCSW). Hierbij zijn deze twee aspecten erg ver uit elkaar getrokken.*

B. Gemeenschappelijke regeling:

Voordelen

- *het behouden van de ambtenarenstatus kan (letterlijk).*
- *de gemeente heeft veel zeggenschap bij een dergelijke regeling.*
- *meerdere partijen kunnen deelnemen aan deze samenwerkingsregeling.*

Nadelen

- *erg complexe rechtsvorm, wat in de praktijk risico's en problemen zal geven.*
- *kan geen subsidierelatie met de gemeente aangaan.*
- *de gemeente draagt de verantwoordelijkheid t.a.v. de schulden die bij deze gemeenschappelijke regeling zijn ontstaan(grotendeels)*
- *omdat NDE niet alleen uitvoerende taken heeft zal de Ministerie van Binnenlandse Zaken waarschijnlijk geen machtiging hiervoor verlenen.*
- *er kunnen grote juridische en financiële risico's ontstaan bij staatsteun en/of aanbestedingen.*
- *realisatietijd is erg lang*

C. Zelfstandige stichting:

Voordelen.

- *kan een subsidierelatie met de gemeente aangaan(stuurbaar).*
- *draagt eigen verantwoordelijkheid t.a.v. de schulden van de stichting.*
- *betaalt geen BTW.*
- *het behoud van de ambtenarenstatus zou geregeld kunnen worden (met behulp van detachering). De medewerkers zouden normaliter een arbeidscontract krijgen en in dienst komen van NDE, die dan een zelfstandige rechtspersoon is.*

Nadelen

- *De gemeente heeft geen zeggenschap over een zelfstandige stichting. (Gemeente heeft wel subsidierelatie met NDE en kan in die zin wel sturen/heeft invloed).*
- *De gemeente kan in de statuten de mate van haar zeggenschap niet vaststellen. Dit zal betekenen dat deze geen invloed heeft op de besluitvorming.*
- *Gemeente is erg terughoudend t.o.v. detacheren. Dit omdat detacheren grotere risico's voor de gemeente bij personele problemen geeft. (detacheren => BTW plichtig+ tweedeling in de rechtspositie van het personeel).*

D. De hierboven genoemde voordelen en nadelen gelden tevens als NDE een onderdeel van een reeds bestaande stichting wordt. Dit omdat deze twee met elkaar vergelijkbaar zijn.

E. Stichting tot stand gebracht door de gemeente:

Voordelen

- *kan een subsidierelatie met de gemeente aangaan/aansturing.*
- *draagt in principe eigen verantwoordelijkheid t.a.v. de schulden van de stichting(de gemeente draagt de politieke verantwoordelijkheid). Maar vanwege deelname in het bestuur, is het financiële risico groter*
- *betaalt geen BTW.*

- *Het behoud van de ambtenarenstatus zou mogelijk kunnen zijn (arbeidsovereenkomst met vergelijkbare ambtenarenrechtspositie).*
- *de gemeente heeft veel zeggenschap over een “gemeentelijke” stichting. (Gemeente heeft tevens subsidierelatie met NDE en kan/heeft in die zin wel sturen/ invloed).*
- *de gemeente kan in de statuten de mate van haar zeggenschap vaststellen. Dit betekent dat deze grote invloed kan hebben op de besluitvorming.*

Nadelen

- *gemeente is erg terughoudend t.o.v. detacheren. Dit omdat detacheren grotere risico's voor de gemeente, bij personele problemen, geeft.*
- *wellicht draagt de stichting deels eigen verantwoordelijkheid t.a.v. haar schulden, verder is de gemeente verantwoordelijk bij de politieke gevolgen die met deze stichting te maken hebben .*
- *realisatietijd is lang*
- *Dubbele petten probleem (gemeente)*

Hierna zijn de voor- en nadelen per organisatievorm schematisch weergegeven. De scores die zijn gegeven zijn relatief. Dat wil zeggen dat gescoord is in relatie tot de andere alternatieven.

	Onderdeel gemeentelijke organisatie	Gemeenschappelijk ke regeling	Een zelfstandige stichting	Gemeentelijke stichting
arbeidsrechtelijke aspecten	++	++	--	+ -
mate zeggenschap gemeente	++	+	--	+
inrichting bestuursvorm en bevoegdheden	+ -	-	++	+
juridische risico's voor de gemeente	+ -	-	++	+
financiële consequenties, incl. BTW effect	+ -	-	++	+
besluitvorming	+ -	--	++	++
organisatorische consequenties	+ -	-	+	+
benodigde realisatietijd	+	--	--	-

- ++ = *zeer positief*
 + = *gematigd positief*
 + - = *neutraal*
 - = *voornamelijk negatief*
 - - = *negatief*

Bijlage 8: Communicatie

1. Wat is de centrale boodschap?

Bij de totstandkoming van een nieuw programma duurzaamheidseducatie zijn vele partijen betrokken. Denk aan het onderwijs, de bewoners, de natuurinstellingen en niet in de laatste plaats de gemeenteraad als besluitvormend orgaan. De raad heeft op 28 november jl. ingestemd met de “Kadernota Natuur- en Duurzaamheidseducatie” met als ondertitel “Actief, zichtbaar, door duurzame samenwerking”.

Met de inzet van communicatie wordt beoogd, gezamenlijk met de hiervoor genoemde partijen, een beleid neer te zetten, zodat duurzaamheid, waarin zijn opgenomen natuur en milieu, een thema wordt en blijft in Groningen, dat zichtbaar is en zorgt voor een actieve deelname van alle groepen. En waarbij een steeds grotere groep kinderen in contact komt met de natuur. Op die manier kan een sneeuwbaaleffect bereikt worden, namelijk dat meer kennis over de natuur de leefbaarheid in de omgeving versterkt, in zowel de wijk als in de stad.

Duurzaamheidseducatie betekent meer mogelijkheden en dus meer keuze, dichterbij de school en huis (wijkgericht) en dat is een verbetering ten opzichte van het oude beleid. De tuinen blijven, maar worden nog breder ingezet. Waar geen tuinen zijn, worden alternatieven geboden. Ook buiten schooltijd is er aanbod. Scholen kiezen en worden beter gefaciliteerd, ook met geld. Krachten worden gebundeld en samenwerking gestimuleerd. Kortom:

Met het nieuwe educatieve programma duurzaamheid wil de gemeente Groningen door samenwerking de duurzaamheidsactiviteiten meer bij de scholen, verspreid over de stad en meer in wijken brengen. Zodat veel meer kinderen en wijkbewoners daar gebruik van kunnen maken en het effect in wijken wordt vergroot!

Wat is nieuw?

- Grotere diversiteit in het aanbod en een breder bereik door intensieve samenwerking van en met partners op het gebied van duurzaamheidseducatie, kinderboerderijen, kinderopvangorganisaties, vensterscholen en de wijk;
- Divers en dekkend aanbod voor kinderen, dichtbij, laagdrempelig en toegankelijk;
- Bundeling van krachten in de wijken en aansluiten bij bestaande initiatieven.
- (intensieve) samenwerking tussen de duurzaamheidseducatie partners, kinderboerderijen, kinderopvangorganisaties en vensterscholen en de wijk (bundeling van krachten);
- anticiperen op plaatselijke landelijke ontwikkelingen;
- bijdragen leveren aan de ambitie Groningen duurzaamste stad.

2. Communicatieplan

Het doel van de communicatie in dit traject is tweeledig:

- Communicatie levert een bijdrage aan het creëren van draagvlak, waardoor de verschillende doelgroepen bereid zijn mee te denken en mee te werken aan de ontwikkeling en uitvoering van het beleid met betrekking tot duurzaamheidseducatie;
- Communicatie levert een bijdrage aan het vergroten van het gewenste imago van het Groninger duurzaamheidseducatiebeleid.

Hierna is in kaart gebracht welke functies te onderscheiden zijn en welke rol zij kunnen spelen in de communicatie.

	Rol / Functie	Beschrijving rol	Doelstelling	Noodzakelijke kennis	Gewenste houding	Gewenst gedrag
A	Beslissers: - College - AMT - directies OCSW, MD, ROEZ	- Besluiten op cruciale momenten over de uitvoering van NDE	1. informeren over visie en project 2. creëren draagvlak	- inhoud visie en consequenties ervan - feitelijke informatie over project en voortgang - plannen	- welwillend	- visie uitdragen
B	Ambassadeurs: - Stuurgroep - Projectgroep(en) - Communicatie	- Uitdragen visie - Adviseren beslissers	1. informeren over visie en project 2. creëren draagvlak (wijzen op mogelijkheden)	- inhoud van visie en consequenties ervan - feitelijke informatie over project en voortgang - bereikte mijlpalen, succesmomenten en ijkpunten - plannen	- loyaal	- inpassen visie in ontwikkelingen
C	NDE-ers: - Medewerkers - Onderwijsinstellingen - Natuur-organisaties - Wijkorganisaties	- Uitvoeren visie in dagelijkse werkzaamheden	1. informeren over het project (zo concreet mogelijk) 2. creëren draagvlak	- hoofdlijn visie - bereikte mijlpalen, succesmomenten en ijkpunten - plannen	- enthousiast - coöperatief - trots - veranderingsbereid	- de visie in praktijk brengen
D	Toezichthouders: - Gemeenteraad - OR	- Toezicht houden op uitvoering NDE	1. informeren over het project 2. creëren draagvlak			

De communicatie is gericht op zowel het proces als het inhoudelijke beeld van duurzaamheidseducatie. De volgende twee aspecten in de communicatie dienen onderscheiden te worden. Deze zijn gericht op drie aspecten informeren, samenbrengen en promoten.

- Procescommunicatie: hoe komt het nieuwe beleid duurzaamheidseducatie tot stand, wanneer worden welke keuzes gemaakt en wie worden daarbij betrokken.
- Inhoudelijke communicatie duurzaamheidseducatie. Hierbij worden de vele bestaande initiatieven met nieuwe activiteiten verbonden en komen de verschillende partijen die meedoen (scholen, wijkorganisaties, natuurorganisaties) samen. Zo ontstaat een totaal beeld van duurzaamheidseducatie. De communicatie is gericht op het aanbrengen van het leggen van de juiste verbindingen en het plaatsen van de activiteiten in de juiste context.

3. Communicatieactiviteiten

Welke communicatieactiviteiten zetten we in om de doelgroepen te bereiken en zijn geschikt om de juiste boodschap over te brengen? Hieronder volgt een overzicht van in te zetten activiteiten. Deze activiteiten kunnen per doelgroep verschillend zijn. Het overzicht is niet volledig:

Gesprekken met betrokken partijen

Bij de invulling van het nieuwe beleid is de kennis en het advies van onder meer de scholen, kinderboerderijen en bewoners- en natuurorganisaties van belang. Via gesprekken kunnen wensen, ideeën en mogelijkheden besproken worden. Ook zijn de gesprekken goed om draagvlak te verkrijgen.

Informatiebijeenkomst

Bij de totstandkoming van de kadernota NDE zijn meerdere bijeenkomsten georganiseerd met 'het veld' en veel individuele gesprekken met partijen gevoerd. Het uitvoeringsplan is een eind op streek. Voor het verkrijgen van draagvlak wordt een informatiebijeenkomst met de raadscommissie en een beperkt aantal genodigden gehouden. Het geeft de gelegenheid om de raadsleden mee te nemen in het gevoerde proces en enthousiasme te creëren voor de gemaakte keuzes.

‘Successen vieren’

In de gemeente Groningen vinden al vele geslaagde duurzaamheidsinitiatieven plaats. Denk aan Lentekriebels, Schoon, Heel en Veilig, Lokale Agenda 21 en Een Goed Idee. Deze successen kunnen meer uitgedragen worden dan nu gebeurt. Daarnaast moeten deze mijlpalen nadrukkelijker in verband worden gebracht met het nieuwe duurzaamheidseducatiebeleid en het streven naar de duurzaamste stad van de gemeente Groningen. Een recent voorbeeld is de natuurwerkdag door de 1^e Montessorischool in het Roegebos en de publiciteit die daaraan gegeven is.

Lokale / regionale / Vak media

De media vormt een belangrijke informatiedrager en ‘sfeermaker’. Het is belangrijk om goede contacten met de media op te bouwen en te onderhouden. Kunnen we de samenwerking met de lokale media benutten voor duurzaamheidseducatie? Juist de media kunnen een belangrijke rol spelen waar het gaat om het bewustmakingsproces. Een voorbeeld is ‘How Wortel’; een samenwerking tussen gemeente en OOG in het kader van duurzaamheid. Uiteraard zullen de media via persberichten, redactionele bijdragen, uitnodigingen voor bijeenkomsten op de hoogte gehouden worden van nieuwe ontwikkelingen.

Internet

Op de gemeentelijke website kan een ruimte worden ingericht voor NDE. Te denken valt aan www.groningen.nl/onderwijs of <http://duurzaamstestad.groningen.nl>. Deze ruimte biedt de mogelijkheid om informatie over NDE te presenteren. Deze informatie moet te allen tijden volledig en actueel zijn. Bij alle communicatie kan naar dit medium worden verwezen en veel communicatie kan via dit medium plaatsvinden. De site bevat in eerste instantie informatie. Wellicht dat met de aanschaf van een nieuw “content management systeem” medio 2008 meer interactiviteit mogelijk is.

Intranet

Op het intranet zal uitgebreide, kwantitatieve informatie te vinden zijn over het nieuwe beleid. Deze informatie dient volledig en actueel te zijn.

Advertentie

De gemeente kan via de advertentieruimte in de Groninger Gezinsbode informatie over duurzaamheidseducatie aanbieden. Bij deze informatie kan zowel het proces als de inhoud centraal staan.

Presentaties

Op verzoek kan de wethouder, de projectleider of de dienst een presentatie verzorgen over duurzaamheidseducatie. Uiteraard kan hier zowel het proces als de inhoud centraal staan.

Werkbezoek

Een goede manier om te ervaren wat duurzaamheidseducatie inhoudt, is door ter plaatse te gaan kijken. Dit kan zijn op een school, een schooltuin, in de wijk of een discussiebijeenkomst. Deze werkbezoeken kunnen worden geïnitieerd door de gemeente, maar uiteraard ook door het veld zelf.

Kaart- en beeldmateriaal

Waar gaat het bij NDE nu eigenlijk om? Bij de verschillende doelgroepen bestaat behoefte aan een concrete vertaling van de plannen in kaartmateriaal en beelden. Denk bijvoorbeeld aan een plattegrond gefocust op duurzaamheid van Groningen en beeldmateriaal (foto’s en

filmpjes waarin goede voorbeelden op het gebied van duurzaamheidseducatie gepresenteerd worden, bijvoorbeeld de natuurwerkdag in het Roegebos door de 1e Montessorischool, natuurlijke inrichting schoolpleinen, e.d.). Dit kaart- en beeldmateriaal kan via verschillende media (website, folders) worden gepresenteerd.

4. Tijdpad

Hoofddlijn t/m november 2007: de ontwikkeling van de kadernota NDE

Op 28 november 2007 stemde de gemeenteraad in met de “Kadernota Natuur- en Duurzaamheidseducatie” met als ondertitel “Actief, zichtbaar, door duurzame samenwerking”. De maanden ervoor werkte een gemeentelijke projectgroep aan de nieuwe visie. Hierbij werd het veld (onderwijsinstellingen, kinderopvang, natuurorganisaties) veelvuldig geconsulteerd en geïnformeerd.

Naast gesprekken met betrokken partijen organiseerde de gemeentelijke projectgroep in september 2007 een tweetal informatiebijeenkomsten voor onderwijsinstellingen en natuurorganisaties. Voor deze bijeenkomsten waren eveneens de beslissers en toezichthouders uitgenodigd. Begin oktober 2007 presenteerde het college van B&W de kadernota via een persconferentie en een persbericht. Op de gemeentelijke website is de volledige informatie beschikbaar voor breder publiek.

Hoofddlijn november 2007 t/m mei 2008: de vertaling naar de praktijk

De maanden tot besluitvorming van het uitvoeringsprogramma duurzaamheidseducatie in de gemeenteraad, naar verwachting op 28 mei 2008, staan in het teken van informeren, samenbrengen en promoten. Veel partijen, onderwijsinstellingen, natuurorganisaties, kinderboerderijen, wijkbewoners, zijn uitgenodigd en krijgen de kans om mee te denken en mee te doen. De kadernota is vertaald naar praktische uitvoering en reacties zijn gepeild om zo te informeren en draagvlak te verkrijgen. Ook de raadsleden zijn bij een informatiebijeenkomst uitgenodigd.

In deze fase is ook geïnventariseerd welke initiatieven er al zijn ontwikkeld op het gebied van duurzaamheidseducatie, zoals Lentekriebels, Lokale Agenda 21, etc. Zodat ze in de toekomst samen met nieuwe initiatieven te labelen zijn als educatieve duurzaamheidsactiviteiten en er een betere afstemming tussen de verschillende initiatieven gerealiseerd kan worden. Het doel van communicatie in deze fase is om draagvlak te verkrijgen bij de doelgroepen en een concreet beeld van duurzaamheidseducatie te ontwikkelen. Informatiebijeenkomsten, presentaties, gesprekken met betrokken partijen en artikelen maken deel uit van deze fase.

Naar verwachting zal het college van B&W in april 2008 een besluit nemen over het uitvoeringsplan duurzaamheidseducatie. Op 28 mei 2008 vindt de besluitvorming in de gemeenteraad plaats. In de tijd ziet de communicatie er als volgt uit:

11 maart 2008	presentatie in college
18 maart 2008	presentatie aan raadscommissie in een informele bijeenkomst waarbij ook een aantal scholen, leden klankbordgroep duurzaamheidscentrum en IVN uitgenodigd zijn
25 maart 2008	opiniërende bespreking in college
18 april 2008	conceptpersbericht is gereed
22 april 2008	besluitvorming college van B&W
23 april 2008	de doelgroepen krijgen het uitvoeringsprogramma met aanbiedingsbrief toegezonden. Hierbij krijgen zij ook een

23 april 2008

platform aangereikt om te reageren. Dat kan een e-mailadres, telefoonnummer, etc. zijn.

het college licht het uitvoeringsplan op de reguliere persconferentie aan de hand van een persbericht toe, zowel ten aanzien van het gevoerde proces als de resultaten. De nadruk van het verhaal ligt erop dat gezamenlijk met het veld gewerkt is aan de invulling van duurzaamheidseducatie. Op het moment van de perspresentatie staat de relevante informatie, dat is het persbericht, de aanbiedingsbrief en het uitvoeringsplan op de gemeentelijke website.

14 mei 2008

Raadscommissie Onderwijs en Welzijn

28 mei 2008

Gemeenteraad

Tussen de perspresentatie van B&W en de behandeling in de raad kan het uitvoeringsplan verder gepromoot worden. Dit kan door een advertentie in de Groninger Gezinsbode, een ingezonden brief en een redactioneel artikel van een journalist.

Ook na besluitvorming is het van belang om met de diverse doelgroepen te blijven communiceren. Sterker: dit gaan we samen doen!.

